

**2002- 2015 YILLARINDA TÜRKİYE'DE AMERİKAN
KARŞITLIĞI**

Meral VAR

**2020
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Latif PINAR**

2002- 2015 YILLARINDA TÜRKİYE'DE AMERİKAN KARŞITLIĞI

Meral VAR

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Latif PINAR**

**KARABÜK
Ağustos 2020**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
TEŞEKKÜR	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	10
ARCHIVE RECORD INFORMATION	11
KISALTMALAR	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU	14
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	14
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	14
ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ/PROBLEM	14
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	15
GİRİŞ	16
BİRİNCİ BÖLÜM	18
TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN GENEL SEYRİ	18
1.1. 1947- 1960 DÖNEMİ.....	18
1.1.1. Soğuk Savaş Döneminde Şekillenen Türk- Amerikan İlişkileri.....	18
1.1.2. Truman Doktrini	21
1.1.3. Marshall Planı.....	23
1.1.4. Türkiye'nin NATO Üyeliği.....	24
1.5. İki Ülke Arasındaki Ekonomik İlişkiler	24
1.2. 1960- 1970 DÖNEMİ.....	25
1.2.1. 1962 Küba Füze Bunalımı Ve Türkiye'ye Etkileri	25
1.2.1.1. Küba Füze Bunalımı.....	26
1.2.1.2. Bunalımın Türkiye'ye Etkileri	27
1.2.2. 1964 Kıbrıs Krizi'nde ABD'nin İsteksizliği ve Johnson Mektubu	28

1.2.3. İki Ülke Arasındaki Ekonomik İlişkiler	36
1.3. 1970- 1980 DÖNEMİ.....	36
1.3.1. Afyon Sorunu	36
1.3.2. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı.....	39
1.3.2.1. Türk Barış Harekâtı Öncesi Kıbrıs'ın Durumu	39
1.3.2.2. Türkiye - ABD İlişkileri	43
1.3.3. İki Ülke Arasındaki Ekonomik İlişkiler	45
1.4. 1980- 1999 DÖNEMİ.....	45
1.4.1. Savunma ve Ekonomik İş Birliği Anlaşması (SEİA)	45
1.4.2. General Rogers Planı	48
1.4.3. Ermeni ve Kıbrıs Sorununda ABD	48
1.4.4. Kürt Sorunu ve Türkiye- ABD İlişkileri	51
1.4.5. İki Ülke Arasındaki Ekonomik İlişkiler	55
İKİNCİ BÖLÜM.....	57
ÇIKAR VE GÜVENLİK TEMELLİ TÜRK- AMERİKAN İLİŞKİLERİ	57
2.1.1 Mart 2003 Tezkere Krizine Giden Süreç ve Türk- Amerikan İlişkileri .	57
2.1.1. 1 Mart 2003 Tezkeresi'nin Reddedilmesi.....	62
2.1.2. 1 Mart Tezkeresi'nin Sonuçları	66
2.2. Süleymaniye Baskını ve Türk- Amerikan İlişkileri.....	68
2.3. PKK Sorunu ve ABD İle İlişkiler	69
2.4. Mavi Marmara Krizi ve Türk- Amerikan İlişkileri.....	74
2.4.1. Türk- Amerikan İlişkilerinde İsrail Faktörü.....	74
2.4.2. Mavi Marmara Krizi.....	76
2.5. Ermeni Meselesi ve Türk- Amerikan İlişkileri.....	78
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	81
2002- 2015 YILLARINDA TÜRKİYE'DE AMERİKAN KARŞITLIĞI	81
3.1. ABD'nin Irak Müdahalesi ve 1 Mart Tezkere Krizi'nde Türk Kamuoyu ve Sivil Toplum Örgütleri'nin Söylemleri	81
3.2. ABD'nin Irak Müdahalesi ve 1 Mart Tezkere Krizi'nde Türk Medyası ve Siyasi Söylemler.....	86
3.3. Mavi Marmara Olayında Kamuoyu ve Türk Medyası	91
3.4. Suriye Krizi ve Türk- Amerikan İlişkileri	94
3.4.1. Suriye Krizi	94

3.4.2. Suriye Krizi'nde Uluslararası Aktörlerin Tutumu	95
3.4.3. Türk- Amerikan İlişkileri	96
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	105
TABLolar LİSTESİ	116
ÖZGEÇMİŞ	117

TEZ ONAY SAYFASI

Meral VAR tarafından hazırlanan “2002- 2015 YILLARINDA TÜRKİYE’DE AMERİKAN KARŞITLIĞI” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Latif PINAR

.....

Tez Danışmanı, Uluslararası Siyaset Ana Bilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Uluslararası Politik Ekonomi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 27/07/2020

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Latif PINAR (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Emre KALAY (TÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belirli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Meral VAR

İmza :

TEŞEKKÜR

Bu tez çalıőmasının planlanmasında, araőtırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalıőmamı bilimsel temeller ışığında őekillendiren sayın hocam Doç. Dr. Latif Pınar'a teőekkürlerimi borç bilirim.

Sevgili aileme maddi manevi hiçbir yardımı esirgmeden yanımda oldukları için tüm kalbimle sonsuz teşekkür ederim.

ÖZ

Türkiye, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında Sovyet tehditleri karşısında ABD ile yakın ilişkiler kurmuştur. Soğuk Savaş denklemi altında şekillenen Türk-Amerikan ilişkileri, çoğu zaman stratejik ortaklıklar içerisinde bulunmuş olsa da ilişkiler kırılğan bir yapı ve güvensizlik ortamında gelişim göstermiştir. Türkiye, 11 Eylül saldırısından sonra ABD'nin gerçekleştirdiği Ekim 2001 Afganistan ve Mart 2003 Irak işgallerinde önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu çerçevede çalışma, 2002-2015 yıllarında Türkiye'de Amerikan Karşıtlığının oluşmasında etkili olayların en başında gelen Tezkere Krizi ile derin yara alan Türk-Amerikan ittifakını ve kamuoyu görüşlerini göstermeyi amaçlamaktadır.

2003 yılında Amerika'nın Irak'ı işgal etmesiyle, Irak'ın etnik ve mezhepsel olarak ayrışmasına, Türkiye'nin güvenlik zafiyetinin oluşmasına ve önemli ölçüde de Türkiye'nin ulusal çıkarlarını tehdit eden sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Irak müdahalesinde kuzeyden cephe açılmasını öngören Başbakanlık Tezkeresi'nin TBMM'den ret kararı çıkmasıyla bozulan ittifak ilişkileri ve buna bağlı olarak Süleymaniye Baskını ile de Türk askerinin başına çuval geçirilmesi; ilişkilerde derinleşen güvensizlik ortamına, kamuoyunda artan Amerikan karşıtlığına yol açmıştır. Mavi Marmara olayı ile ABD'nin İsrail'i savunması, Arap Baharı'nın da etkisiyle küresel bir kriz haline gelen Suriye'de ABD'nin PYD ve YPG unsurlarını destekleyerek Türkiye'nin terörle mücadeledeki çabalarını hiçe sayması, Türk tarafının üçüncü dünya ülkeleri ile yakınlaşmasının önünü açmıştır.

Kamuoyunun ve Türk karar alıcılarının söylemlerine de yer veren bu çalışmada, Türkiye'de Amerikan karşıtlığının ne derece olduğu gösterilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk-Amerikan İlişkileri; Amerikan Karşıtlığı; Türk Kamuoyu; 1 Mart Tezkere Krizi; Süleymaniye Baskını; Mavi Marmara; Suriye Krizi.

ABSTRACT

The Soviet Union which played an important role in Turkey's foreign relations, had been effective in establishing close relations with the US during the Cold War with its threats. Although Turkish-American relations that developed in the historical process, were often found in strategic partnerships, relations developed in an environment of fragile structure and insecurity. After the September 11 attacks, Turkey was affected significantly in the Afghanistan and Iraq interventions carried out by the USA. In this frame, this study aims to show the Turkish-American alliance and public opinions that were deeply wounded by the Tezkere Crisis, which was one of the most influential event in the formation of Anti-Americanism during 2002- 2015 in Turkey.

The US intervention in Iraq, which took place in 2003, led to the ethnic and sectarian separation of Iraq, was the cause of Turkey's security weaknesses and significantly had caused Turkey to be confronted with the problem that threaten the national interests of Turkey. The alliance relations that deteriorated following the rejection of the Prime Ministry's Resolution, which envisaged the opening of the front from the North in the Iraqi intervention, and, accordingly, putting sacks on the heads of the Turkish soldiers with the Suleymaniye Raid led to an environment of deeper distrust in relations and increased American opposition to the public. The US defense of Israel in the Mavi Marmara incident, and in the face of Turkey's efforts to fight terrorism, in Syria, which has become a global crisis with the effect of the Arab Spring, disregarding Turkey's counterterrorism efforts by the United States and supporting the PYD and YPG elements; paved the way for the Turkish side to get closer to third world countries.

In the preparation of this study, which includes the discourses of the public and Turkish decision-makers, periodical publications archive and official website graphics are presented to see the dimensions of anti-Americanism and ongoing alliance relations.

Keywords: Turkish-American Relations; Anti-Americanism; Turkish Public Opinion; March 1 Tezkere Crisis; Suleymaniye Raid; Blue Marmara; Syrian Crisis.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	2002- 2015 Yıllarında Türkiye’de Amerikan Karşıtlığı
Tezin Yazarı	Meral VAR
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Latif PINAR
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	27.07.2020
Tezin Alanı	Uluslararası Politik Ekonomi
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	117
Anahtar Kelimeler	Türk-Amerikan İlişkileri, Amerikan Karşıtlığı, Türk Kamuoyu, 1 Mart Tezkere Krizi, Süleymaniye Baskını, Mavi Marmara, Suriye Krizi.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Anti-Americanism in Turkey in the years 2002- 2015
Author of the Thesis	Meral VAR
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Latif PINAR
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	27.07.2020
Field of the Thesis	International Political Economy
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	117
Keywords	Turkish-American Relations, Anti-Americanism, Turkish Public Opinion, March 1 Tezkere Crisis, Suleymaniye Raid, Blue Marmara, Syrian Crisis.

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- AET** : Avrupa Ekonomik Topluluğu
- A.g.e.** : Adı Geçen Eser
- A.g.m.** : Adı Geçen Makale
- AKP** : Adalet ve Kalkınma Partisi
- Bkz.** : Bakınız
- BM** : Birleşmiş Milletler
- BMGK** : Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu
- CHP** : Cumhuriyet Halk Partisi
- CIA** : Central Intelligence Agency (Merkezî İstihbarat Teşkilatı)
- DAİŞ** : Irak ve ŞAM İslam Devleti
- DİSK** : Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
- DSP** : Demokratik Sol Parti
- DYP** : Doğru Yol Partisi
- EOKA** : Ethniki Organosis Kypriou Agoniston (Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü)
- IMF** : Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
- İŞİD** : Irak ve ŞAM İslam Devleti
- İHD** : İnsan Hakları Derneği
- İKÖ** : İslam Konferansı Örgütü
- KESK** : Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
- KKTC** : Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
- MGK** : Milli Güvenlik Kurulu
- NATO** : Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
- OECD** : The Organisation For Economic Co-Operation And Development (İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı)
- OSİA** : Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması

- PASOK** : Panhellenik Sosyalist Hareket
- PKK** : Kürdistan İşçi Partisi
- SEİA** : Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması
- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- SHP** : Sosyal Demokrat Halkçı Parti
- STK** : Sivil Toplum Kuruluşu
- TDB** : Türk Diş Hekimleri Birliği
- TMMOB** : Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
- TSK** : Türk Silahlı Kuvvetleri
- TTB** : Türkiye Tabipler Birliği
- YPG** : Yekîneyên Parastina Gel (Halk Koruma Birlikleri)

ARAŞTIRMANIN KONUSU

İki savaş arası dönemde askeri ittifaklardan uzak kalan Türkiye, Soğuk Savaş Őartlarında güvenlik boyutunun ağır basmaya başlamasıyla NATO'ya  ye olmuş ve ABD ile ittifak ilişkileri kurmuştur. Soğuk Savaş boyunca Türk- Amerikan ilişkileri iniŐli çıkıŐlı seyretse de ittifak ilişkileri özellikle ekonomik yardımlarla sürdürülmeye çalışılmış fakat Türk kamuoyunda Amerika'nın çıkarları doğrultusunda hareket ettiği algısı zamanla Türkiye'de Amerikan karşıtlığını oluşturmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ABD'nin Orta Doğu odaklı politikaları incelendiğinde çıkarları doğrultusunda hareket eden bir devletin Türkiye'nin güvenliğini hiçe saydığı durumlar karşısında kamuoyunda oluşan Amerikan karşıtlığı çalışmanın temel konusunu oluşturmuştur.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışma, 2002 ve 2015 yılları arasında ABD'nin uygulamış olduğu dış politika g z önünde bulundurularak ABD ile Türkiye arasındaki ilişkiler, yaşanan krizler ve gelişmeler neticesinde Türkiye'de Amerikan karşıtlığının hangi derecelere vardığını araŐtırmayı amaçlamaktadır. Çalışma Türkiye- ABD ilişkilerinin mevcut durumu ve geleceği açısından önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu  alıŐma hazırlanırken uluslararası ilişkiler, siyasi tarih, uluslararası politik ekonomi alanlarına ait kitaplar, bilimsel makaleler, raporlar, tezler, resmi belgeler ve internet kaynakları toplanarak analiz edilmiştir. Ankara Milli Kütüphanesi süreli yayınlar bölümünde Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin arşivi kullanılmıŐ olup tüm dış politik gelişmeler birincil kaynaklar üzerinden değerlendirilmiş, çıkan sonuçlar yorumlanarak açıklanmıŐtır.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ/PROBLEM

Çalışma, incelenen dönem içerisinde Türkiye'de Amerikan karşıtlığının düzeyini, eğer bir Amerikan karşıtlığı varsa bunun çıkar ile güvenlik temeline dayalı ikili ilişkilere etki edip etmediğini ele almaktadır. Nitekim Soğuk Savaş  ncesi

dönemden başlayarak 2000'li yıllara kadar Türkiye, ABD'nin değişmez müttefiki konumundayken, ABD'de yaşanan 11 Eylül saldırısının ardından Türkiye, bir kez daha ABD'nin kıymetli ortağı durumuna gelmiştir.

ABD'nin Irak müdahalesinde ise kuzey cephesinin anahtarını elinde bulunduran Türkiye'nin ABD'ye destek vereceği düşünülürken, harekât öncesi yapılan pazarlıklar, tezkere süreci, Irak'a asker gönderme tartışmaları, akabinde gerçekleşen Süleymaniye Krizi, PKK konusunda ABD'nin kayıtsızlığı ve Mavi Marmara olayında ABD'nin İsrail yanlı tavrı incelendiğinde yıllar içerisinde Türkiye'de Amerikan karşıtlığının en yüksek seviyelere eriştiğini görmek mümkündür.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu çalışma 2002- 2015 yılları arasında Türkiye'de oluşan Amerikan karşıtlığını kapsamaktadır. İki ülkede uluslararası sistemde yaşanan birçok olaya ve krize rağmen geçmişten gelen ittifak ilişkilerinde kararlılıklarını ortaya koymuştur. Türkiye'nin Batılılaşma isteği ve ekonomisini geliştirememesi, Amerika'nın ise bölgesel ve küresel çaptaki çıkarları doğrultusunda müttefik arayışları iki ülkenin dış politika anlayışını şekillendirmiştir. Bu doğrultuda Soğuk Savaş döneminden başlayarak 2015 yılına kadar Türk- Amerikan ilişkilerinin ağırlıklı olarak siyasi ve ekonomik alanları incelenmiş olup, kamuoyunda oluşan Amerikan karşıtlığının nedenleri araştırılmıştır.

GİRİŞ

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda oluşan yeni parametrelerle yalnızlaşan ve kendini ittifaklarından soyutlayan bir dış politika izlemiştir. Savaş tehdidi karşısında bunalan ve savaş ekonomisinin gerektirdiği önlemlerini alan Türkiye, ateş çemberinin içerisinde kalmıştır. Akabinde devam eden Soğuk Savaş döneminde tam bir belirsizlik durumu içerisinde kurulan Türk-Amerikan ilişkilerinin başlangıcı olarak sayılan Truman Doktrini çerçevesinde gelişen ilişkilerde ekonomik yardım paketleri ve güvenlik boyutunda önemli ittifak ilişkileri söz konusu olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin tehditleri karşısında oluşturulan Türk-Amerikan ittifakı zamanla Kore Savaşı, Türkiye'nin NATO üyeliği ve Türk topraklarında ortak savunma tesislerinin kurulması Amerika ile Türkiye arasında gelişen ilişkilerde mükemmel bir uyumun yakalandığını gösterse de ileriki dönemlerde ortaya çıkacak sorunların arkasında yatan sebeplerin de başlangıcı olmuştur. Elde edilen analizler ışığında Türkiye ve ABD arasında son derece sağlam temellere dayandırılan ilişkilerin yanı sıra büyük ölçüde çatlak ve kırılabilir bir yapının olduğu da görülmektedir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde 1947-1950'li yıllar arasında Türk-Amerikan ittifakının yakaladığı altın çağ dönemi ile yine bu yıllarda ileride çıkabilecek sorunların temeli atılırken; 1960-1970'li yıllarda ise uluslararası arenada ABD'nin desteğini alamayan Türkiye'nin hayal kırıklıkları ve ileriye dönük ikili ilişkilerdeki çatlak sesler ele alınmıştır. Türk dış politikasında dönüm noktası niteliği taşıyan Johnson Mektubu ile Amerikan'ın isteksizliği görülmekte ve Küba Krizi sırasında da iki süper gücün arasında pazarlık yapılması ittifakın zedelenmesine neden olmuştur. Kıbrıs'ta yaşanan hayal kırıklığı solcu kesim tarafından da ABD'nin uydusu olarak Türkiye'nin eleştirilmesine neden olmuştur. 1980 ve 1990'lı yıllar ise sıkı işbirliği içerisinde geçen dönem aynı zamanda ciddi sorunları da bünyesinde barındırmıştır. Ekonomik ağırlıklı yapıyla yönetilen dış politika, Amerika'dan beklenen destek alınmasa da ilişkiler devam ettirilmeye çalışılmış, Çekiç Güç ve ABD'nin Irak politikaları Türkiye'ye ağır faturalar ödetmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde iki ülke arasındaki ilişkiler çıkar ve güvenlik ekseninde ele alınmıştır. ABD'ye yönelik 11 Eylül saldırıları, Afganistan ve Irak savaşları, Türk dış politikasının yönünü batıya çevirmesine, değişim ve dönüşüm

yaşamasına neden olmuştur. İki ülkenin güç potansiyeli arasında büyük fark olmasına rağmen bu dönemde Orta Doğu üzerindeki çıkarlar ortak dış politikanın önemini arttırmıştır. Orta Doğu ile ilişkilerin çok kapsamlı olması ve bu dönemde yaşanan sorunların en önemli boyutunu oluşturan 1 Mart Tezkere Krizi ardından Süleymaniye Olayı ilişkilerde güvensizlik ortamı yaratmış, aynı zamanda da kamuoyunda Amerikan karşıtı söylemleri yoğunlaştırmıştır. Bu dönem; ABD'nin, Irak müdahalesiyle Orta Doğu Bölgesi'nde imajının zedelendiği, ABD yükselişinin sonuna geldiği bir süreç olmuştur. Gerek Körfez Savaşı gerekse Irak müdahalesi, Türkiye'nin ABD nezdindeki önemini gözler önüne sermiş ve Türkiye uluslararası alanda da Orta Doğu'daki bölge ülkelerine olan yakınlığından dolayı vazgeçilemez bir devlet oluşunu ortaya koymuştur. 31 Mayıs 2008 tarihinde sekiz Türk'ün ölümüne neden olan Mavi Marmara olayında İsrail'in uluslararası hukuktan doğan yükümlülükleri ihlal ettiğini savunan Türkiye, ABD'den aynı tutumu bulamadığı için Türkiye-ABD ilişkileri sarsılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türkiye ve Amerika arasında yaşanan olaylar karşından medya organları ve medya tarafından da teşvik edilen kamuoyu nezdinde Amerikan karşıtlığı incelenmiştir. Zamanla etkili bir güç halini alan kamuoyu, insan hakları ve Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda tepki vermede milliyetçi bir tavır takınmıştır. Yazılı ve süreli yayınların analiz edildiği son bölümde Amerikan karşıtlığının kamuoyunda hangi noktalarda yoğunlaştığını ve 2002- 2015 yıllarında oluşan Amerikan karşıtlığına neden olan olaylardaki siyasi söylemlere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN GENEL SEYRİ

1.1. 1947- 1960 DÖNEMİ

1.1.1. Soğuk Savaş Döneminde Şekillenen Türk- Amerikan İlişkileri

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı boyunca Sovyetlerin işgalci tavrını engellemeye ve tarafsız kalmaya çalışmıştır. Sovyetler Birliği ve Türkiye, dış politikada genellikle birbirlerine rakip olan bloklarda yer almışlardır. Türkiye'nin Batı Blok'una entegre olmasıyla, bu durumdan çıkar sağlamak isteyen diğer Batı Blok'u Ülkeleri Türkiye'nin içerisinde anti- komünizmin daha baskın olmasına özen göstermişlerdir.¹

1939 yılında Türkiye'nin tarafsız olarak kalmasından yana bir dış politika izleyen Sovyetlere, dönemin Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Dönemin Dışişleri Bakanı Molotov ile gerçekleşen görüşmelerinin ardından, Türkiye'den Boğazların dışarıya kapatılmasını ve Boğazların ortak savunulması üzerine pakt imzalanmasını önermiştir.² Türkiye'nin egemenliğine aykırı olan bu istekler aynı zamanda yüzünü batıya dönen Türkiye'nin uygulamış olduğu dış politika ile de uyuşmamıştır.³ İkinci Dünya Savaşı boyunca Sovyetler, Türkiye'nin savaş dışı durumunu korumasından yana politika izlerken; savaşın Sovyet topraklarına doğru yayılması üzerine Türkiye'nin, müttefiklerine karşı savaşa dâhil olmasını istemiş fakat Alman ordularını yenmeye başlayan Sovyetler tekrar Türkiye'nin tarafsız kalmasından yana bir dış politika sergilemiştir.⁴

19 Mart 1945 tarihine gelindiğinde Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında 17 Aralık 1925 tarihli *Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması'nın* savaş sonu değişen konjonktürü göz önünde bulundurarak, Molotov günün şartlarına uymadığını ve

¹ Baskın Oran, *Türkiye'nin " Kuzeydeki Büyük Komşu" Sorunu Nedir? (Türk- Sovyet İlişkileri 1939- 1970)*, (Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:25, Sayı:1, 1970), 43.

² Oran, *a.g.m.* , 49.

³ Çağatay Benhür, *Stalin Dönemi Türk- Sovyet İlişkileri*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sayı:15, 2004), 328.

⁴ Benhür, *a.g.m.* , 332.

ayrıntılı bir şekilde değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmüş, bu durumu dönemin Türkiye Moskova Büyükelçisi Selim Serper'e bir nota ile bildirmiştir.⁵

Boğazların savunulmasında kendilerinin de ortak olmasını isteyen Sovyetler, kara ve denizde üs verilmesini, ayrıca Montreux rejiminde yapılmasını istedikleri değişikliklerle Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında yeniden bir anlaşmanın imzalanması gerektiğini bildirmiş ve 1921 tarihli Moskova Anlaşması'nda bahsi geçen Kars ve Ardahan'ın Sovyetlere verilerek önceki anlaşma kapsamındaki haksızlığın giderilmesinden söz edilmiştir.⁶ Bu durumda Sovyetlerin amacı; Boğazların stratejik önemini koruduğu bu süre zarfında Sovyetler Birliği güney sınırından şüphe duymuş ve kendini güçlü hissetmeye başladığı zamanda boğazların kendi lehine bir statüye dönüşmesini istemiştir.⁷ Sovyet isteklerinin karşısında Türkiye ise egemenliğiyle bağdaşmadığı gerekçesiyle İngiltere ile ABD'nin desteğini kazanma eğilimi göstermiştir.⁸

Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler bu durumdayken gerçekleşen 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 tarihli Potsdam Konferansı; Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere arasında gerçekleşmiştir.⁹ Potsdam'da, Molotov'un Serper'e ilettiği teklifleri Stalin savaşı kazanan devletlerin görüşlerine sunmuştur.¹⁰ İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde yayılmacı politika izleyen Sovyetler, Türkiye üzerindeki baskısını arttırınca Fransa, İtalya ve diğer Batı Avrupa devletlerinde yasal hale gelebilecek komünizm tehlikesi ya da bu ülkelerin komünizm tarafından yönetilmeye başlanmasıyla da Sovyet nüfuzunu kolaylaştıracağından dolayı ABD tarafından müdahale edilmesi gereken bir durum olarak görmüştür.¹¹ "Sovyetler Birliğine yakın bir Türkiye"¹² düşüncesi ile Truman, Sovyetler ile iyi ilişkilerin yürütülmesini öngören politikalarından vazgeçmiş, Truman'ın yeni tutumunu James Byrnes "metanet ve sabır

⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918- 1994*, (Ankara: İmge Yayınevi, Kasım 2013, Baskı:23), 252.

⁶ Barış Ertem, *Türkiye Üzerinde Ki Sovyet Talepleri ve Türk Sovyet İlişkileri (1939- 1947)*, (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi), 265-268.

⁷ Oran, *Türkiye'nin " Kuzeydeki..."*, 49.

⁸ Oran, *a.g.m.*, 57.

⁹ Ertem, *Türkiye Üzerinde Ki Sovyet...*, 265-268.

¹⁰ Benhür, *Stalin Dönemi Türk...*, 332.

¹¹ Bilal Karabulut, *Uluslararası İlişkiler, Kavramlar, Teoriler- Kurumlar*,(Barış Kitabevi, 2016), 314-316.

¹² Faruk Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası (1945-1991)*, (Der Yayınları, 2016), 138.

politikası” olarak tanımlamıştır.¹³ Bu noktadan sonra ABD, Türkiye ve Batı Avrupa ülkelerini desteklemiş ve bu desteğini Truman ve Marshall Planlarıyla belirgin hale getirmiştir. Truman Doktrini, Türkiye ve Yunanistan’ın gelişmesine olanak sağlayarak, anti-komünist girişime dair ani bir tepki göstermenin ürünü olmuştur.¹⁴

1945 - 1950 yılları arasındaki bu gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan Soğuk Savaş dönemi, ABD ve Sovyetler Birliği arasında yarışma ve çekişme ortamı içerisinde geçen bir zaman dilimini oluşturmuştur.¹⁵ Soğuk Savaş terimi ilk kez 1945 yılında İngiliz yazar George Orwell tarafından kullanılmıştır. Orwell kullanmış olduğu bu terimin, Soğuk Savaş dönemi Sovyetler Birliği’nin ve ABD’nin hali hazırda ilan etmediği savaş halini gösteren bir terim olduğunu söylemiştir.¹⁶ Yaklaşık 45 yıllık bir süreç olan Soğuk Savaş döneminde ABD, Sovyetler Birliği’nin sınırları dışına çıkmaması ve dolayısıyla komünizm tehlikesinin de Sovyet sınırları içerisinde kalmasını amaçlamaktadır.¹⁷ Soğuk Savaş, Doğu ve Batı Bloklarının arasına “*demir perdenin indiği*” ya da “*dünyanın ikiye bölündüğü*” bir dönem olmuştur.¹⁸ Bu süreçte özellikle ABD’nin Marshall Planı; Avrupa’nın refah seviyesinin yükselmesini ve komünizmin yayılmaması için dış politikada revizyonu önlemek amacıyla geliştirdiği projelerinden biri olmuştur.¹⁹

Başkan Harry Truman’a göre Soğuk Savaş “ Yaşam Tarzı Farklılıklarının” ve “Özgürlükle Totalitarizmin” bir savaşı olmuştur.²⁰ Türkiye ve ABD ilişkilerinin savaş sırasında gözle görünür bir şekilde gelişmesi, ABD’nin İngiltere ve onu destekleyen ülkelere *Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu* ile yapılan yardımlarla olmuştur.²¹ Bu kanun ile Türkiye’ye tarafsız ülke konumunda olmasına rağmen 95 milyon dolarlık

¹³ B. Ayça Ülker Erkan, *Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası*, (Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler, cilt:8, sayı:1, 2010) , 188.

¹⁴ Erkan, *a.g.m.* , 188.

¹⁵ Karabulut, *Uluslararası İlişkiler...* , 314-316.

¹⁶ Klevis Kolasi, *Soğuk Savaşın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:68, No:2, 2013), 153.

¹⁷ Karabulut, *Uluslararası İlişkiler...* , 61.

¹⁸ Karabulut, *a.g.e.* , 315.

¹⁹ Kolasi, *Soğuk Savaşın Barışçıl...* , 152.

²⁰ Michael W. Doyle, G. John Ikenberry, “ *Introduction: The End of the Cold War, the Classical Tradition and International Change*”, (Colorado: Michael w. Doyle and G. John Ikenberry(Ed.), New Thinking In International Relations Theory, Westview Press, 1997) , 2.

²¹ Coşkun Topal, *Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türkiye- ABD İlişkilerinde Ekonomik Yardımların Etkisi*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013), 114-115.

askeri yardım yapılmıştır.²² Ortaya çıkan Yeni Dünya Düzeni ile Türkiye bu yardımlar aracılığıyla batıya daha da yakınlaşmıştır.

Yaklaşık 16 ay önce vefat eden Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesi, donanmasının en büyük zırhlı gemisi olan Missouri'nin Türkiye'ye gelişiyle, SSCB'ye Türk Boğazlarının statüsünün ABD'nin istediği doğrultuda değiştirebileceği mesajı verilmek istenmiştir.²³ Türk ve Amerikan ilişkileri seyirinin en sıcak dönemini yaşatan bu gelişmelere ek olarak, 7 Mayıs 1946 yılında imzalanan anlaşma ile ABD'nin Türkiye'ye vermiş olduğu Ödünç Alma ve Kiralama Yasası'yla aldığı borçların tamamının silinmesi de Türkiye'ye rahat bir nefes aldirmiştir.²⁴

1.1.2. Truman Doktrini

İkinci Dünya Savaşı sırasında tarafsızlığını korumaya çalışan Türkiye, savaş dışı kalmaya çalışsa da savaşın sürdüğü süre boyunca ekonomik ve siyasi açıdan etkilenen bir ülke olmuştur.²⁵ Savaş sırasında yükselen gıda maddelerinin ücretleri ve hammadde ihraç eden ülke olarak Türkiye'nin gelirlerinde azalmalara sebep olmuştur.²⁶ Darboğazdan geçen Türkiye, savaş boyunca Sovyet tehditlerinden dolayı ordusunu terhis edememiş ve dolayısıyla bu zaman dilimi içerisinde tarım ürünlerinin getirisinde de azalmalar meydana gelmiş ve Türkiye savaş döneminde “küçülen bir ülke” halini almıştır.²⁷ Türkiye için “cankurtaran simidi” niteliği taşıyan Truman Doktrini, Sovyet tehdidini ortadan kaldırmayı, ekonomide kalkınmayı ve modern orduların geliştiği dünyada, teknolojik bakımdan geri kalmış silahlara sahip olan Türkiye'nin savunmasının geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.²⁸ Sovyetlerin Doğu Avrupa'da yeni kurulan hükümetlere yardımı ile Sosyalist nüfuzunu arttırmaya başlamamış olması; Türkiye'nin ABD ile olan ilişkisinde askeri ve sonrada aldığı yardımlarla ekonomik boyutu ortaya çıkartmıştır.²⁹ Truman Doktrini sayesinde

²² Topal, *Soğuk Savaşın İlk...* , 114- 115.

²³ Çağrı Erhan, *ABD ve NATO ile İlişkiler*, ed. Baskın Oran, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (İstanbul: İletişim Yayınları Cilt1, 6. Baskı, , 2002), 524

²⁴ Erhan, *a.g.e.* , 524.

²⁵ Topal, *Soğuk Savaşın İlk...* , 112.

²⁶ Topal, *a.g.m.* , 112

²⁷ Topal, *a.g.m.* , ,112.

²⁸ B. Kemal Yeşilbursa, *Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası (1945-1999)*, (Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, sayı:8, yıl: 1999), 70-71.

²⁹ Topal, *Soğuk Savaşın İlk...* , 116.

başlayan Türkiye- ABD ilişkileri, Marshall Planı ile devam etmiş, NATO'nun kurulmasıyla da en yüksek seviyelere ulaşmıştır.³⁰ İkinci Dünya Savaşının sonunda İngiltere, savaştan ekonomik gücü zayıflamış bir halde çıkmış ve 21 Şubat 1947 yılında yapmış olduğu açıklamada Türkiye'yi ve Yunanistan'ı ekonomik yönden desteklemekte zorlandığını belirterek, ABD'den de bu ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamasını istemiştir.³¹ ABD savaşın sonra dünyanın önderlik rolünü üstlenme gayretine girişmişken, savaştan Versay sistemine bağlı kalmadan çıkan Sovyetlere karşı ekonomik kalkınmayı amaçlayan Truman Doktrini'ni 1947 yılının 12 Martında Harry Truman'ın yapmış olduğu açıklama ile dünyanın ilk kez iki ideoloji çizgi arasında bölündüğünü göstermiştir.³²

Kendi ismi ile anılacak olan bu doktrinde Truman; *“Yunanistan gibi kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklarca harcanan çabalara ve dış baskılara karşı koymaya çalışan özgür ulusu Türkiye'nin desteklemesi gerektiği kanısındayım”* diyerek 400 milyar dolarlık askeri yardım yapılmasını bildirmiştir.³³ Türkiye'nin ABD ve Batı dünyası için önemli olduğunu, istikrarlı ve bağımsız bir Türkiye'nin Yunanistan kadar önemli olduğunu belirten Truman kongreden üç istekte bulunmuştur.³⁴

- “1. Yunanistan ve Türkiye'ye 30 Haziran 1948'de sona erecek bir dönem için 400.000.000 dolarlık yardımda bulunulması, bu miktardan Yunanistan'a ayrılan payın 350.000.000 'ı geçmemesi,
2. Yunanistan ve Türkiye'de bulunan Amerikan sivil ve askeri personeline bu iki ülkenin talep etmesi durumunda yeniden inşa faaliyetlerinde verilecek mali ve aynı yardım kullanımının denetlenmesinde bu ülkelerin personelinin eğitiminde görevlendirilmeleri için yetki verilmesi,
3. İhtiyaç duyulan malzemenin en hızlı ve en etkin biçimde ulaştırılmasını sağlayacak gerekli düzenlemelerin yapılması için gerekli yetkinin verilmesi.”³⁵

Gerçekleşen yardım sonrasında Türk Dış Politikası batıya sıkıca bağlanmış ve batının kurduğu siyasi, ekonomik, askeri kuruluşlara katılmayı ilke edinmiştir.³⁶

³⁰ Erhan, *ABD ve NATO ile İlişkiler*, 529.

³¹ Sander, *Siyasi Tarih 1918- 1994*, 257- 259.

³² Sander, *a.g.e.* , 257-259.

³³ Sander, , *a.g.e.* ,257-259.

³⁴ Erhan, *ABD ve NATO ile İlişkiler*, 529.

³⁵ Erhan, *a.g.e.* , 524.

³⁶ Yeşilbursa, *Soğuk Savaş Dönemi...* , 67-93.

Doktrin ile Türkiye askeri ve ekonomik olarak bir bakıma dışa bağımlılığın temellerini de atmıştır.

1.1.3. Marshall Planı

Amerika Birleşik Devletleri'nden 12 Temmuz 1947 yılında ki anlaşma ile alınan askeri yardım paketi Türkiye'de beklenen rahatlamayı getirmemiş, aksine alınan malzemelerin bakımı için Türkiye'nin yılda 400 milyon Türk Lirası ayırması gerekmiş, bu yüzden de bütçesinde askeri masraflar için kısıtlama yoluna gidebilmek mümkün olamamıştır.³⁷ Yardım ile gelen askeri teçhizatın yedek parçalarının satın alınması Türkiye'de dolar ihtiyacının ortaya çıkmasına neden olmuş ve dolayısıyla Türkiye'nin dolar bulmadaki zorluğu yine bazı üretim mallarını da Amerika'dan almaya yöneltmiştir.³⁸ İkinci Dünya savaşıdan sonra sosyo-ekonomik açıdan çöken Avrupa ekonomisi, ABD'nin yardımına başvurmuştur. Bu durumda Türkiye, dönemin ABD Dışişleri Bakanı General Marshall'ın önderliğinde İktisadi ve Kalkınma Programı kapsamında Paris'te bir araya gelerek, Türkiye'nin savaş sonunda hazırladığı İktisadi Kalkınma Programı'nın işlerlik kazanabilmesi için ABD'den 615 dolar tutarında yardım yapılmasını istemiştir.³⁹ 4 Temmuz 1948 yılında gerçekleşen *Ekonomik İşbirliği Anlaşması* ile Türkiye'ye yardımlar vermeye başlanmıştır.⁴⁰ ABD tarafından verilecek yardım, ABD'nin öngördüğü şekilde Türkiye'de tarımsal üretimin artırılması, tarım aletlerinin ve yurt genelinde ulaşım ağının yenilenmesi için harcanmıştır.⁴¹ Truman Doktrini ile gelişen Türkiye ve ABD ilişkileri, Marshall yardımlarıyla devamlılığını sürdürmüş ve Türkiye, Amerika'ya daha yakın tutum sergilemiştir.⁴² Yapılan anlaşmanın 8. maddesi gereği Türkiye'ye yapılan yardımların nereye, hangi alanlara ve ne şekilde kullanılacağına Amerikalı uzmanların karar veriyor olması Türk kamuoyunda tepkiyle karşılanarak kapitülasyonları andırdığı ve tam bir teslimiyet söz konusu olduğu belirtilmiştir.⁴³

³⁷ Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde...* , 50.

³⁸ Sönmezoğlu, *a.g.e.* , 50.

³⁹ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, (Der Yayınları,4. Baskı) , 473.

⁴⁰ Nasuh Uslu, *Çatlak İttifak, 1947'den Günümüze Türk- Amerikan İlişkileri*, (Ankara: Nobel, 1. Basım, Ocak 2016) , 76.

⁴¹ Erhan, *ABD ve NATO ile İlişkiler*, 540.

⁴² Mahir Küçükvatan, *Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye- Suriye Bunalımı*, (ÇITAD, XI/23, 2011), 73-91.

⁴³ Erhan, *ABD ve NATO ile İlişkiler*, 541.

1.1.4. Türkiye'nin NATO Üyeliği

Türkiye uluslararası organizasyonlara üye olarak kendini güvence altına almak istemiş, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile ekonomik ve askeri alandaki desteği uluslararası örgütlere katılarak pekiştirmeyi hedeflemiştir.⁴⁴ Türkiye'de Demokrat Partinin başa geçmesiyle, NATO'ya üye olmak için başvurulmuş, fakat bu başvuru sadece İtalya tarafından desteklenmiştir.⁴⁵

Türkiye, NATO'ya üye olabilmek için 1950 yılının haziran ayında Kuzey Kore Kuvvetleri'nin, Güney Kore topraklarına girmesiyle Kore'ye asker gönderme kararı almıştır.⁴⁶ İlk olarak Türkiye 4.500 asker göndermiş, ardından bu sayı 6.000'e çıkartılmış ve 6.000 askerin büyük bir kısmı Kore'de şehit olmuştur.⁴⁷ Bu dönemde Türkiye NATO'ya üyelik için ikinci kez başvurduğunda, 13 Eylül 1950 yılında NATO Bakanlar Konseyi tarafından reddedilmiştir.⁴⁸ Türkiye'nin Kore Savaşı'nda sergilediği üstün performans ve Kunu-ri Muhabereleleri'nde Amerikan birliklerini kurtarmalarıyla, Amerika'da Türkiye'nin Sovyet tehditleri karşısında yalnız kalmaması gerektiğini savunanların sayısı artmaya başlamıştır.⁴⁹ 16-21 Eylül 1951 tarihinde Ottawa'da yapılan toplantıda NATO Bakanlar Kurulu Konseyi, Türkiye ve Yunan tarafının üye olarak alınmasına oy birliği ile karar verilmiş olup 17 Ekim 1951 yılında Londra'da gerçekleşen toplantılarda Türkiye'nin ve Yunanistan'ın katılmalarını sağlayacak Protokol yayınlanmış, 18 Şubat 1952 yılında Türkiye NATO'ya üye olmuştur.⁵⁰

1.5. İki Ülke Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Bu dönemde alınan ekonomik yardımlar, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu alanlardan ziyade Amerika'nın isteği doğrultusunda şekillenmiş, Türkiye'de tarımsal üretim için gerekli olan makineleşme ve yol yapım aletleri almak için kullanılmıştır.⁵¹ 1940 yılında 1000 civarında olan traktör sayısı, 1955 yılına gelindiğinde 40.000'e

⁴⁴Okan Yüksel, *Kore Savaşı ve Türkiye'nin NATO'ya Üyeliği*, (Mart 2011 <http://politikakademi.org/2011/03/kore-savasi-ve-turkiyenin-natoya-uyeligi/>)

⁴⁵Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde...*, 56.

⁴⁶Sönmezoğlu, *a.g.e.*, 56.

⁴⁷Yüksel, <http://politikakademi.org/2011/03/kore-savasi-ve-turkiyenin-natoya-uyeligi/>

⁴⁸Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası (1945-1991)*, 56.

⁴⁹Erhan, *ABD ve NATO ile İlişkiler*, 549.

⁵⁰Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde...*, 58.

⁵¹Erhan, *ABD ve NATO ile İlişkiler*, 553.

ulaşmıştır.⁵² Amerikan ekonomik yardımlarının kalan kısmı ise et ve balık kurumunun geliştirilmesi ve Karabük'te kurulan kok fırınlarının finansmanı için kullanılmıştır. Sonuç olarak Amerikan yardımları Türkiye'nin kalkınmasında stratejik açıdan önemli olmuştur. 1952 ve 1954 yıllarında Amerika'nın askeri yardımı artış gösterirken ekonomik yardımlarda düşüşler yaşanmıştır.⁵³ 1952 yılına kadar 146 milyon dolar olan askeri yardım, 1952 ve 1953 yıllarında 151 milyon, 1953 ve 1954 yıllarında ise 238 milyon dolara yükselirken, ekonomik yardım 1954 yılına gelindiğinde 42 milyon dolara düşürülmüş fakat karşılıklı ziyaretler sonucunda 1956 yılında ekonomik yardım 115 milyon dolara yükselmiştir.⁵⁴

Türkiye ilk kez koşulluluk ilkesini benimseyerek ABD tarafından yapılan Marshall yardımını alan ülkelerin başında gelmiştir.⁵⁵ 1950'li yıllar Türkiye'de yüksek oranda ekonomik büyüme gözlenmiş ve Kore Savaşı'yla birlikte de Türk tarım ürünlerine olan talep artmış, ancak mali istikrarsızlık bu dönemlerde Türkiye'nin ödemeler dengesinde olumsuz etki yaratmış ve ekonomik krize neden olmuştur.⁵⁶

1.2. 1960- 1970 DÖNEMİ

1.2.1. 1962 Küba Füze Bunalımı Ve Türkiye'ye Etkileri

Dünyanın iki ideolojik çizgiye ayrıldığı soğuk savaş döneminde Türkiye'nin Sovyet tehditleriyle Amerika'ya yaklaşması özellikle 1950'li yıllarda Türkiye'nin dış politikasında Amerikan çıkarlarına göre şekil alan edilgen bir siyaset izlenmiştir.⁵⁷ Türkiye'nin Amerika'yı arkasına alarak stratejik bir avantaj sağladığı görülmüştür.⁵⁸ 1957 yılında, Sovyetler Birliği'nin dünyanın ilk yapay uydusu olan Sputnik'i uzaya fırlatması üzerine, ABD ve NATO ülkeleri bu gelişme karşısında endişeye kapılmış ve ABD'nin, teknoloji alanında Sovyetlerin gerisinde kaldığı algısı oluşmaya başlamıştır.⁵⁹ ABD ise bu gelişmenin yarattığı algıyı dağıtmak için bazı NATO

---

⁵² Erhan, *a.g.e.* , 553.

⁵³ Oral Sander, *Türk- Amerikan İlişkileri 1947-1964*, (Ankara: İmge Kitapevi, Baskı:1, 2016), 142

⁵⁴ Sander, *a.g.e.* , 142.

⁵⁵ Nilüfer Oba, *Türk Dış Politikasının Yeni Etkinlik Aracı Dış Yardımlar*, (Nobel Yayıncılık, Baskı:1, 2018), 109.

⁵⁶ Oba, *Türk Dış Politikasının...* , 110.

⁵⁷ Bahar İzmir, *İki Müttefik Bir Kriz: Türk- Amerikan İlişkilerinde Jüpiter Füze Krizi*, (HUMANİTAS Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2017;5(10)) , 177-192.

⁵⁸ İzmir, *a.g.m.* , 177- 192.

⁵⁹ İzmir, *İki Müttefik Bir Kriz...* , 179.

ülkelerine SSCB'yi hedef alabilen orta menzilli füzeleri yerleştirmeyi önermiş ve Sovyetlerin açık hedefi haline gelmek istemeyen ülkeler olmuş olsa da Türkiye 15 Jüpiter füzesinin topraklarına konuşlandırılmasına izin vermiştir.⁶⁰ 15 Jüpiter füzesi Ekim 1959'da Eisenhower ve Menderes Hükümetleri arasında yapılan anlaşma ile Türkiye'de İzmir Çiğli'ye yerleştirilmiştir.⁶¹

Türkiye'nin kurulmasına izin verdiği orta menzilli füzeler ile NATO içerisinde etkinliğinin artacağını, Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişeceğini, Türkiye'nin güvenliğinin artacağını ve caydırıcılığının sağlanacağını hedeflerken; Türkiye, SSCB'yi kışkırtarak tepkisini Küba Bunalımı ile somut bir şekilde göstermesine yol açmıştır.⁶² 28 Ekim 1959'da yapılan anlaşma ile konuşlandırılan 15 Jüpiter Füzesi sıvı yakıtlı, dış yüzeyi bir keskin nişancı tarafından delinebilecek kadar ince oluşu, ateşlemesi zaman aldığından caydırıcı özelliği yerine ilk saldırı kapasitesine hâkim füzelerdir.⁶³ Küba bunalımının patlak vermesine ve aynı zamanda da çözümüne de sebep olan bu füzeler dönemin Menderes Hükümeti tarafından kabul edildiğinde Türkiye için “ batırılmaz bir uçak gemisi” olarak tasvir edilmiştir.⁶⁴

1.2.1.1. Küba Füze Bunalımı

ABD'yi ve Sovyetler Birliği'ni krize sürükleyen bunalımda Küba fiilen ABD tarafından tam olarak egemenliği altına alınmadan, yerel güçlere devredilmiş şekilde yürütülmektedir.⁶⁵ Bu durum ekonomik ve toplumsal yönüyle giderek artan Amerikan karşıtlığına yol açmış ve Fidel Castro önderliğinde 1959 yılında Havana'ya girilmiştir.⁶⁶ Küba ve ABD'nin bozulan ilişkileri giderek SSCB ve Küba arasında ki ilişkilerin gelişmesini sağlamış ve ABD'nin yeni rejime hamlesi John Kennedy başkanlığında 1961 Nisanında başarısızlıkla gerçekleştirdiği “Domuzlar Körfezi

⁶⁰ İbrahim Bozkurt, Türk Kamuoyunda Amerikan İmgesi(1945- 1980), (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 206.

⁶¹ Bozkurt, *Türk Kamuoyunda Amerikan...* , 206.

⁶² Ayşegül Sever, *Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye*, (Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:52, Sayı:1, 1997), 655-648.

⁶³ Borton J. Benstein, *The Cuban Missile Crisis: Trading the Jupiters in Turkey?*, (Political Science Quarterly, Vol: 95,1, Spring, 1980), 99.

⁶⁴ Erhan, *ABD ve NATO ile İlişkiler*, 572-573.

⁶⁵ Antony Best, Jussi M. Hanhimaki, Joseph A. Maiolo, Kirsten E. Schulze, *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, ed. Gülben Salman, Soner Torlak, Çeviren: Taciser Ulaş Belge, (Siyasal Kitapevi,2012), 301-304.

⁶⁶ Best, Hanhimaki, Maiolo, Schulze, *a.g.e.* , 301-304.

*Çıkarması'na*⁶⁷ neden olmuştur.⁶⁸ Bu olay üzerine Küba ile ilişkilerini geliştiren SSCB, Küba'nın askeri yardım çağrısına olumlu yaklaşımıyla Kruşçev'in nükleer füze yerleştirme önerisi üzerine kamuoyuna duyurulmadan kurulmaya başlanan füzeler ABD'nin U-2 Casus Uçakları tarafından keşfedilmesiyle, SSCB ve ABD arasındaki kriz patlak vermiştir.⁶⁹

Bunun üzerine Küba'daki Sovyet füzelerinin söktürülmesi yönünde harekete geçen Kennedy, Sovyetler Birliği'nin füze başlıklarını taşıyan gemilerinin adaya yanaşmaması için 24 Ekim 1962 tarihinde denizden abluka altına alınmaya başlamıştır.⁷⁰ Savaşı göze alamayan her iki tarafta geri adımlar atmış ve ikili anlaşmalar ile olası bir yıkımın önüne geçilmiştir.⁷¹ Kruşçev liderliğindeki SSCB, Küba'daki silahların sökülmesi karşılığında Türkiye'de bulunan Jüpiter füzelerinin sökülmesi adına pazarlığa oturmuş, Kennedy ise füzelerin belli bir süre sonra kaldırılacağını fakat kamuoyuna duyurulmadan söküleceğini bildirmiş ve sonunda da 28 Ekim 1962'de Kruşçev silahlarını bölgeden çekmiştir.⁷²

1.2.1.2. Bunalımın Türkiye'ye Etkileri

Küba Füze Krizinde, Jüpiterlerin pazarlık konusu gündeme geldiği sırada, kriz öncesinde en az üç kez ABD tarafından Türkiye'ye sunulan Jüpiterleri kaldırma yönündeki bildirimleri Türkiye tarafından geri çevrilmiştir.⁷³ ABD, Türkiye'nin Jüpiterleri kaldırma yönündeki bildirimlerine tekrar olumsuz cevap vereceğini düşünerek, Türk hükümetine füzeler için pazarlık konusunda direkt görüş beyan etmeden Ankara'daki ABD Büyükelçisi Raymond Hare ile NATO nezdindeki Büyükelçi Thomas Finletter'dan 24 Ekim 1962'de füzelerin kaldırılmasına yönelik Türk hükümetinin verebileceği tepkiyi bildirmelerini istemiştir.⁷⁴ Büyükelçi Hare'nin

⁶⁷Amerika Birleşik Devletlerinde Fidel Castro karşıtı sığınmacıların Küba'nın Güneybatısında yer alan Domuzlar Körfezine CIA'in desteğini alarak 17 Nisan 1961 yılında mültecilerin Küba'ya varmasıyla ve akabinde Küba'da ayaklanan halk tarafından mültecilerin ezici bir şekilde bastırılmasıdır. Başarısızlık ile sonuçlanan bu işgal Başkan Kennedy'nin ilk dış politikası faaliyeti olmuş ve Amerika-Küba ilişkilerinin daha da kötüleşmesine sebep olmuştur. Ayrıca bkz. Domuzlar Çıkarması, Sönmezoglu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 230-231.

⁶⁸Best, Hanhimaki, Maiolo, Schulze, *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, 301-304

⁶⁹Best, Hanhimaki, Maiolo, Schulze, *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, 301-304

⁷⁰Ozan Örmeci, *50. Yılında Küba Füze Krizi*, (<http://politikaakademisi.org/2012/06/28/50-yilinda-kuba-fuze-krizi/>)

⁷¹Örmeci, *a.g.m.*

⁷²Örmeci, *a.g.m.*

⁷³Sever, *Yeni Bulgular Işığında...*, 657.

⁷⁴Sever, *a.g.m.*, 657

raporunda, füzelerin kaldırılmasına yönelik yapılacak olan pazarlığın Türk-Amerikan ilişkilerini zedeleyeceğini belirtmiştir.⁷⁵ Jüpiter Füzelere'nin daha ileri teknolojiyle donatılmış Polaris Denizaltıları'yla değiştirileceği açıklandığında ise Türkiye'nin de kaderine tayin edilmişlik duygusuna kapılması engellenmeye çalışılmıştır.⁷⁶ Füzelere Türkiye'den sökölme işlemi 1963 yılının nisan ayında tamamlanmış ve Türkiye'de tek yanlı politika izlemenin sakıncaları ortaya çıkmıştır.⁷⁷ Amerika bu olay ile herhangi bir güç durumunda Türkiye'yi kolaylıkla "gözden çıkarabileceğini" veya "satabileceğini" göstermiştir.⁷⁸ Kendi güvenliğini herkesin güvenliğinden daha üstün gören Amerika, Türkiye'den sökülere füzelerine Sovyet karşısında Türkiye'nin güvenliğini zayıflattığını düşünmemiş ve bu durum da tarihe ders çıkarılması gereken olay olarak geçmiştir.⁷⁹

1.2.2. 1964 Kıbrıs Krizi'nde ABD'nin İsteksizliği ve Johnson Mektubu

Stratejik önemi açısından birçok kez mücadelelere sahne olan Kıbrıs adası Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde İngilizlerin hâkimiyetine geçmiş ve adada bu dönemde iki toplum arasında çatışmalar yaşanmıştır. 1931 yılından sonra adadaki Rumların, Yunanistan ile birleşme istekleri artmış ve İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra Enosis kampanyalarına hız veren Yunanistan, Kıbrıs sorununu 1954'te BM'ye taşımıştır.⁸⁰ 1955 yılından itibaren EOKA terör örgütünün şiddet eylemlerine başlamasıyla 1955-1958 yılları arasında Kıbrıslı Türkler 33 karma köyü terk etmek zorunda kalmışlardır.⁸¹

1960 yılında iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyetinin ilan edilmesine rağmen Türkler ve Rumlar arasında durmayan çatışmalar, her iki tarafın da yaptığı silah destekleri, Türk köylerine düzenlenen baskınlar sonucu yaşanan katliamlar,⁸² 1964

⁷⁵ Sever, *Yeni Bulgular Işığında...*, 657.

⁷⁶ Cüneyt Akalın, *ABD ve Türkiye-2 Yumuşama Yılları, Olaylar ve Belgeler(1960-1989)*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1. Basım, 2011), 102.

⁷⁷ Akalın, *ABD ve Türkiye-2*, 103.

⁷⁸ Abdullah Özkan, *Türkiye'deki Amerika*, (İstanbul: Emre Yayınları, Eylül 1993), 23.

⁷⁹ Özkan, *a.g.e.*, 24.

⁸⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi ve BM Müzakerelerinin Başlangıcı*, (http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa)

⁸¹ T.C Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.*

⁸² Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan " Model Ortaklığa": Türkiye- ABD İlişkileri*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 98-99.

yılıının zorlu geçebileceğinin göstergesi olmuştur.⁸³ Dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, ABD Devlet Başkanı Johnson'a yazdığı mektupta Rum tarafına baskı yapılması talebinde bulunmuş⁸⁴, fakat Johnson; üç garantör devletin barış yolunda göstereceği gayreti destekleyeceklerini belirterek genel ifadeler kullanmış ve mesafeli bir tutum takınmıştır.⁸⁵

Bu mesafeli duruşun altında yatan sebepler, Jüpiter Füzelerinin sökülmesiyle Türkiye'nin stratejik önemini yitirmiş olması ve aynı zamanda seçim dönemine girecek olan Johnson'ın Amerika da üç milyon Yunan asıllı seçmenin oylarını da yitirmek istememiş olmasıdır. ⁸⁶ Bu dönem içinde Yunanistan devamlı NATO'dan ayrılma tehditleriyle ve Türkiye'yi müzakerelerden dışlaması üzerine Kıbrıs Krizi'nde Amerika'nın desteğini sağlamaya çalışmıştır.⁸⁷ Atina'nın Amerika Büyükelçisi Yunanistan'ı desteklemiş ve gerekçe olarak da Ada'da Rum çoğunluğunun bulunduğunu, Yunanistan ile iş birliği sağlanmadıkça da Kıbrıs Sorununun çözülmeyeceğini savunmuştur.⁸⁸ Artan Rum saldırıları ve Yunanistan'da gerçekleşen seçimleri G. Papandreou'nun kazanmasıyla Kıbrıs'ta self-determinasyon hakkı için kampanya başlatılmış ve Yunanistan'ın aktif bir şekilde Enosis'in önünü açma girişimleri Türkiye'nin adaya müdahale sürecini hızlandırmıştır.⁸⁹

Kıbrıs'ta, 21 Aralık 1963 sabahı toplumlararası çatışmaların adaya yayılmasından ve Rumların devletin gücünü kullanarak Kıbrıslı Türklere soykırım uygulamaya başlamasıyla Kıbrıs'ta çatışmalar şiddetlenmiş, artan baskılarla 16 Mart 1964'te TBMM'den yetki alan İsmet İnönü Hükümeti, haziran ayı itibariyle adaya müdahale için hazırlıkları başlatmıştır.⁹⁰

---

⁸³Güneş Şahin, *Türk Basını'nın 1964 Kıbrıs Olaylarına Bakışı*, (İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, cilt.6, sayı:3, 2017), 1479.

⁸⁴ Akalın, *ABD ve Türkiye-2...* , 104.

⁸⁵ Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan...* , 98-99.

⁸⁶ Türkmen, *a.g.e.* , 98-99.

⁸⁷ Fahir Armaoğlu, *Türk Amerikan İlişkileri 1919- 1997*, (İstanbul: Kronik Kitap, Eylül 2019), 201.

⁸⁸ Armaoğlu, *a.g.e.* , 201.

⁸⁹ Tuncer Topur, *Dünya ve Türkiye- AB- Kıbrıs Üçgeni*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, Kasım 2002), 109.

⁹⁰ Aysel Aziz, *1964 Yılında Kıbrıs Buhranı ve Sovyetler Birliği*, (Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:24, No:3, Eylül 1969) , 188- 189.

Bu dönemde diplomatik girişimlerin sonuçsuz kaldığı Doğu Akdeniz' de durum oldukça ciddi bir hal almaya başlamıştır. ⁹¹ Adadaki Rum güvenlik güçleri, Yunanistan'dan gelen gönüllülerle birlikte 20 binden 40 bine çıkmış, SSCB'den de destek alarak önce Makarios liderliğinde bağımsızlığı, sonra da Yunanistan ile birleşmeyi hedeflemişler ve adanın kuzeyindeki limanlara saldırmaya başlamışlardır.⁹² Kıbrıs'ta durum böyleyken planlanan Türk müdahale girişimi Amerikan engellerine takılmıştır. Türkiye'nin dış politikadaki seyrini değiştiren, tehdit ve ağır ifadeler içeren, tarih literatüründe Johnson Mektubu olarak yerini alan bu diplomatik belge ile adaya müdahale ertelenmiştir.⁹³ Başlangıçta Türk kamuoyuna yansıtılmayan 5 Haziran 1964 tarihli mektup; gazeteci Cüneyt Arcayürek'in 13 Ocak 1966 tarihinde ortaya çıkarmasıyla, kamuoyunda Amerikan karşıtı söylemler yükselmiş ve mektup Amerika ile Türkiye arasındaki ilişkilere ağır darbe indirmiştir.⁹⁴

Johnson'ın İnönü'ye gönderdiği mektubunda;

Türkiye'nin alacağı bir kararda ABD'yi son zamanda haberdar etmemesi gerektiğini ve tam anlamıyla danışmadan bu kararı uygulamaya koymaması gerektiğini vurgulamıştır:

*"(...) En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki, geniş çapta neticeler tevhit edebilecek böyle bir hareketin Türkiye tarafından takip edilmesini, Hükümetinizin bizimle evelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile kabili telif addetmiyorum... Binaenaleyh, böyle bir harekete tevessül etmeden önce Birleşik Amerika Devletleri ile tam istişarede bulunmak mesuliyetini kabul etmenizi hassaten rica etmek mecburiyetindeyim..."*⁹⁵

Müdahalenin 1960 tarihli Garanti Anlaşması kapsamında Türkiye'nin Ada'ya müdahalesinin meşru kabul edilmediğini ve men edilen taksime yol açacağından garantör devletler ile görüşülmesinin gerektiğini belirtmiştir:

"(...)1960 tarihli Garanti Andlaşması ahkâmı gereğince böyle bir müdahalenin caiz olduğu kanaatinde bulunduğunuz intibaindayım. Türkiye'nin mutasavver müdahalesinin, Garanti

⁹¹Halil Akman, *Kıbrıs Cumhuriyeti İlanından Johnson Mektubuna, Kıbrıs Sorunu (1960- 1964)*, (Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, Sayı:22, 2012), 87.

⁹²Akman, a.g.m. , 87.

⁹³Şahin, *Türk Basını'nın...* , 1479.

⁹⁴İsmail Cem Feridunoğlu, *Hürriyet Gazetesin'nce 1964 Johnson Mektubu Sürecinde Kullanılan Dilin Milliyetçi Söylem Bağlamında Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi*, (KSBD, Sonbahar 2017, Y:9, C:9, Sayı:2), 377.

⁹⁵Dışişleri Bakanlığı Belleteni, *Belgeler*, (Ocak 1966, Sayı:16, <http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1966-sayi-16-27.pdf>), 100-103.

Andlaşması tarafından sarahaten menedilen bir hâl sureti olan taksimi gerçekleştirme gayesine matuf olacağı yolundaki anlayışımıza dikkatinizi çekmek zorundayım. Ayrıca, söz konusu Andlaşma teminatçı Devletlerarasında istişareyi gerektirmektedir.”⁹⁶

Johnson, mektubunda Kıbrıs’a gerçekleştirilecek olası müdahalenin NATO üyesi olan iki devletin de savaşmasına neden olacağından ve olası bir çatışma durumunda iki müttefik arasında savaşın düşünülmemeyeceği görüşündedir. Türk-Yunan savaşının, NATO müttefiki diğer ülkelerinde rızası olmadan gerçekleşmesi halinde Sovyet tepkisine yol açacağından, Türkiye’yi savunma yükümlülüğünün altına giremeyeceklerini, NATO’dan beklenen desteğin gelmeyeceğini belirtmiştir:

“Diğer taraftan, Bay Başbakan, NATO vecibelerine de dikkat nazarınızı celbetmek mecburiyetindeyim. Kıbrıs’a vaki olacak Türk müdahalesinin, Türk-Yunan kuvvetleri arasında askerî bir çatışmaya müncer olacağı hususunda zihninizde en ufak bir tereddüt olmamalıdır. Dışişleri Bakanı Rusk La Hey’de yapılan son NATO Bakanlar Konseyi toplantısında Türkiye ile Yunanistan arasında bir harbin «kelimenin tam manasıyla düşünülemez» olarak telâkki edilmesi gerektiğini beyan etmişti. NATO’ya iltihak, esasî icabı olarak, NATO memleketlerinin birbirleriyle harp etmeyeceklerini kabul etmek demektir.(...) Türkiye tarafından Kıbrıs’a yapılacak askerî bir müdahale Sovyetler Birliğinin meseleye doğrudan doğruya karışmasına yol açabilir. NATO müttefiklerinizin tam rıza ve muvafakatlari olmadan Türkiye’nin girişeceği bir hareket neticesinde ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesine karşı Türkiye’yi müdafaa etmek mükellefiyetleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim.”⁹⁷

Türkiye ve ABD arasında 1947 yılının Temmuz ayında gerçekleşen anlaşmanın 4.maddesi kapsamında askerî yardımların verilmiş amacı dışında kullanılması için ABD’nin onayının alınması gerektiği belirtilmiştir. Yardımların ise olası bir müdahalede de kullanıma izin verilmeyeceği vurgulanmaktadır. Türkiye’nin Amerika’dan almış olduğu silahları kendi çıkarları doğrultusunda kullanamıyor oluşu, silahların nerede kullanılıp kullanılmayacağına ABD’nin karar verebiliyor olması ve yine belirli yerlerde kullanımının Amerikan çıkarlarına aykırı olduğunun belirtilmesi, Türkiye’yi alınan yardımlardan özgür bir şekilde faydalanamayacak duruma getirmiştir.⁹⁸

⁹⁶Dışişleri Bakanlığı Belleteni, a.g.e. , 100-103.

⁹⁷Dışişleri Bakanlığı Belleteni, *Belgeler...* , 100-103.

⁹⁸Uslu, *Çatlak İttifak...* , 178.184.

“(…) Aynı zamanda, Bay Başbakan, askerî yardım sahasında Türkiye ve Birleşik Devletler arasında mevcut iki taraflı anlaşmaya dikkatinizi çekmek isterim. Türkiye ile aramızda mevcut Temmuz 1947 tarihli Anlaşmanın IV. maddesi mucibince, askerî yardımın, verilmiş maksatlarından gayri gayelerde kullanılması için, Hükümetinizin, Birleşik Devletlerin muvafakatini alması icap etmektedir. Hükümetiniz, bu şartı tamamen anlamış bulunduğunu muhtelif vesilelerle Birleşik Devletlere bildirmiştir. Mevcut şartlar tahtında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş olan askerî malzemenin kullanılmasına Birleşik Devletlerin muvafakat edemeyeceğini size bütün samimiyetimle ifade etmek isterim...”⁹⁹

Johnson'ın göndermiş olduğu mektup, Türk hükümetinde ve kamuoyu nezdinde tepkilere yol açınca ilişkileri düzeltmek adına İsmet İnönü'yü Washington'a davet etmiştir.¹⁰⁰ İnönü'nün Johnson'a ABD Elçisi R. Hare aracılığı ile verilen cevabi mektubunda, mesajın yazılış tarzı ve içeriği açısından Türkiye'yi hayal kırıklığına uğrattığı yazılmıştır:

“(…) Mesajınız gerek yazılış tarzı, gerek muhtevası bakımından Amerika ile ittifak münasebetlerinde daima ciddi bir dikkat göstermiş olan Türkiye gibi bir müttefikinize karşı hayal kırıcı olmuş, ittifak münasebetlerine değinen muhtelif konularda önemli görüş ayrılıkları belirtmiştir. Gerek bu ayrılıkların, gerek mesajın umumi havasının sadece çok sıkışık bir zamanda acele toplanmış mutalara dayanarak yapılmış iyi niyetli bir teşebbüsün telaşından doğmuş hususlardan ibaret olmasını yürekten dilerim.(…)”¹⁰¹

İnönü, cevabi mektubunda Johnson'ın davetini kabul ettiğini belirtmiş ve 22-23 Haziran tarihinde Washington'a Johnson'ın özel uçağı ile gitmiş, aynı tarihlerde Yunan Başkanı da orada bulunmuş olmasına rağmen üçlü bir görüşme gerçekleşmemiştir.¹⁰² Görüşmenin ardından yayınlanan ortak bildiride, Londra ve Zürih Anlaşmalarının devam ettiğini ve sorunun çözüm bulması adına görüş birliğinin sağlandığını belirtilmiştir.¹⁰³ ABD, Türkiye'nin ardından Yunan tarafıyla görüşmüş ve uzlaşma baskılarına direnen Yunanistan, Türkiye'nin adaya müdahalesi karşılığında Sovyet tarafının da çatışmaya müdahil olacağını açıkça beyan etmiştir.¹⁰⁴ Bu durum ABD tarafından; Sovyetlerle yakın ilişkiler içerisinde olan Makarios'un ve aynı zamanda Kıbrıs'ta bulunan komünist partinin, Sovyet yanlısı olup destek bulması

⁹⁹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, *Belgeler...* , 100- 103.

¹⁰⁰ Aziz, *1964 Yılında Kıbrıs Buhranı...* , 188-189.

¹⁰¹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, *Belgeler...* , 103.

¹⁰² Akalın, *ABD ve Türkiye-2...* , 106.

¹⁰³ Akalın, *a.g.e.* , 106-107.

¹⁰⁴ Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan...* , 103.

ABD’yi endişelendirmiş, Kıbrıs’ın “Akdeniz’in Küba’sı” olabileceği yönündeki endişelerini arttırmıştır.¹⁰⁵ Washington dönüşü İngiltere ile de görüşme gerçekleştiren İsmet İnönü, İngiltere Dışişleri Bakanı tarafından kendisine yöneltilen: “*Eğer Kıbrıs Yunanistan’a verilecek olursa Türkiye’nin buna karşılık ne isteğini*” sorması üzerine İnönü; “*Siz kimin malını kime veriyorsunuz*” şeklinde tepki göstermiştir.¹⁰⁶ Bu gelişmeler üzerine ABD ve İngiltere tarafından sunulan Achenson Planı’na Türk basınında karşı çıkılarak, ABD’ye olan güvensizliği tetiklemiştir.¹⁰⁷

Kamuoyunu sarsan bu mektup ile ABD’den beklediği desteği göremeyen Türkiye, diplomatik baskılarla adadaki Türk topluluğunun can ve mal güvenliğini korumayı amaçlamış ve bu süreçte de adaya müdahale ertelenirken bölgeye malzeme göndererek Rumlara karşı güçlendirme politikası güdülmüştür.¹⁰⁸ Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulmasının tek nedeni olmamakla birlikte Kıbrıs Sorunu’nun çözümünde Amerika’nın isteksiz tavrı, karşılaşılan sorunların üstün olan tarafın çıkarları doğrultusunda şekil alması ve Türk- Amerikan ilişkilerinin olası uyuşmazlıklarını da gün yüzüne çıkarmıştır.¹⁰⁹

Her şeyden önce Türkiye’nin ABD’ye karşı oluşan güvensizliği Küba Krizi’yle başlamış olsa da 1950’li yılların “*altın çağ dönemi*” korumamakla birlikte Johnson Mektubu, aslında bundan sonraki süreç için ABD ve Türkiye arasında krizler dönemini başlatmıştır.¹¹⁰ Mektuptan sonra Haşhaş Krizi’nin başlaması, 6. Filoya karşı yapılan protesto hareketleri, ABD üslerine duyulan memnuniyetsizliğin yükselişi, ‘*ABD Büyükelçisi Commer’in*’¹¹¹ halk nezdinde ülkeden kovulması, 1974 Kıbrıs Harekâtı

¹⁰⁵ Türkmen, *Kırılğan İttifaktan...* , 103.

¹⁰⁶ Sabit Duman, *Johnson Mektubunun Etkisiyle Türk Solu Üzerindeki Etkisi*, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu, (Gazimoğusa: Atatürk Araştırma Merkezi, 2016), 252.

¹⁰⁷ Duman, *a.g.e.* , 252.

¹⁰⁸ Akalın, *ABD ve Türkiye-2...* , 104; Sander, *Türk- Amerikan İlişkileri...* , 313.

¹⁰⁹ Sander, *Türk- Amerikan İlişkileri...* , 279.

¹¹⁰ Çağrı Erhan, *Johnson Mektubunun Türk- Amerikan ilişkilerine Etkisi*, Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, (Gazimoğusa: Atatürk Araştırma Merkezi, 2016), 18.

¹¹¹ Türkiye 1969 yılında, Vietnam Halk Savaşı’nda ABD emperyalizminin görevlisi olarak operasyonlar yapan Commer Büyükelçi olarak ülkemize gelmiştir. Türkiye’ye geldiği andan itibaren hava alanında, Deniz Gezmiş ve arkadaşları tarafından protesto edilen CIA ajanı ABD Büyükelçisi Commer, 6 Ocak 1969’da arabasıyla ODTÜ rektörünü ziyarete gelmiştir. Bu ziyaret sırasında aralarında Hüseyin İnan, Sinan Cemgil, Taylan Özgür ve 19 Şubat 1972’de katledilen Ulaş Bardakçı’nın da olduğu devrimci gençler tarafından arabası yakılmıştır. Ayrıca bkz; Mehmet Ali Yılmaz, *Türkiye’nin Demokratikleşme Ya Da Gericileşme Süreci-VII*,

sonunda silah ambargosunun uygulanması gibi sorunlar 1980' e kadar devam etmiş ve gerginlikler dönemi olarak geçen bu dönem Amerikan karşıtlığının da yükselişe geçtiği dönem olmuştur.¹¹² NATO'ya karşı oluşan güvensizlik ile “*Türk ordusunun NATO'nun bekçisi olmadığı*” belirtilmiş ve NATO'dan çıkma yanlısı görüşler bu dönemde çoğalmıştır.¹¹³ Türk ordusunun kullandığı silahların büyük çoğunluğunun ABD kaynaklı olmasının yarattığı sorun, mektup ile ortaya çıkmış ve ulusal silah teknolojisine ağırlık verilmiştir.¹¹⁴

Mektup, Türk-Amerikan ittifakının tek taraflı işlediğini ve Amerikan'ın çıkarlarına göre hareket edildiğini gözler önüne sermiş, Kore Savaşı ve Küba Krizi'nde Türkiye'nin tam desteğini alan ABD; Kıbrıs sorununun çözümünde ise çıkarları doğrultusunda Türkiye'yi desteklemekten kaçınmıştır.¹¹⁵ Mektubun Türkiye'de hayal kırıklığına yol açmasının sebebi ise, Türkiye tarafında kader birliği şeklindeki ideolojik özelliklere oturtulan Türk-Amerikan ortaklığı, ABD tarafından bir çıkar ilişkisi olarak görülmektedir.¹¹⁶ Bu dönemden sonra Türkiye, müttefiklerine olan güven bakımından mektuptan önceki Türkiye olmaktan çıkmıştır.¹¹⁷ 1965 yılının eylül ayında Dışişleri Bakanı Hasan Esat Işık BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmasında Türkiye'nin, Vietnam'da kuvvet kullanımına karşı olduğunu bildirecek bölge üzerinde Amerikan'ın yaklaşımlarını eleştirmiş, Demirel Hükümeti Vietnam'a asker gönderilme isteğini reddetmiştir.¹¹⁸ 1966 yılında Amerika Birleşik Devleti'ne ait uçaksavar füzelerini taşıyan savaş gemilerinin boğazdan geçişlerinde sakınca görülmezken bu tarihten sonra kısıtlamalar getirilmiştir.¹¹⁹ Türkiye'de ABD karşıtı söylemler artarken mektup, sol akımların güçlenmesine de uygun bir ortam hazırlamıştır.¹²⁰ Bu dönemde Yön Dergisi Coco Cola'ya boykot çağrısı yaparak “*Zehirdir içmeyiniz*” şeklinde yazılar yazmıştır.¹²¹

(<http://www.anafikir.gen.tr/turkiye-nin-demokratiklesme-ya-da-gericilesme-sureci-vii-mehmet-ali-yilmaz/>)

¹¹² Erhan, *Johnson Mektubunun Türk...* , 18.

¹¹³ Sander, *Türk- Amerikan İlişkileri...* , 319.

¹¹⁴ Akalın, *ABD ve Türkiye-2...* , 107.

¹¹⁵ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 180.

¹¹⁶ Giray Saynur Derman, Vefa Kurban, *Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD – SSCB ile İlişkiler*, (Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, XVI/33, (2016 Güz)) , 463.

¹¹⁷ Topur, *Dünya ve Türkiye...* , 109.

¹¹⁸ Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde...* , 250. ; Sander, *Türk- Amerikan İlişkileri...* , 319.

¹¹⁹ Sönmezoğlu, *a.g.e.* , 250.

¹²⁰ Duman, *Johnson Mektubunun Etkisiyle...* , 255.

¹²¹ Duman, *a.g.e.* , 255.

Kıbrıs meselesi ve Johnson mektubu Türkiye'nin batı ülkeleri ile ilişkilerini sorgulamasına neden olurken aynı zamanda Sovyetler Birliği ve üçüncü dünya ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye başladığı bir dönem olmuştur.¹²² Sovyetler Birliği ile yaşanan Küba Bunalımı'nın ardından Jüpiterlerinde kaldırılmasıyla ilişkilerin önü açılmış ve 1963 yılında başlayan ilk temaslar TBMM Başkanı Suat Hayri Ürgüplü'nün başkanlığındaki heyet ile 29 Mayıs- 14 Haziran tarihlerinde SSCB'ye resmi ziyaret gerçekleştirilmiştir.¹²³ Bu gezinin devamında Dışişleri Bakanı 1964'te Feridun Cemal Erkin, SSCB'ye ilk resmi gezisini gerçekleştirmiş ve bu gezi, iki devlet arasındaki ilişkilerin yeni bir başlangıcını oluşturmuştur.¹²⁴ 1964 ortalarında ise Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs Sorunundaki tutumunda değişiklikler gözlenmiş ve SSCB, adada iki toplumun varlığını kabul etmiştir.¹²⁵

1965 yılından bu yana Barış Gönülleri projesi neticesinde Türkiye'de birçok okulda ve üniversitelerde ders veren Amerikalı öğretmenler, CIA adına bilgi topladıkları iddiasıyla 1966 yılından itibaren yurt genelinde tepkiler artmış, Türkiyeli birçok meslektaşı tarafından da derslerde boykot edilmiştir.¹²⁶ 7 Nisan 1966 yılında Türkiye'nin ABD'ye göndermiş olduğu notada yapılan anlaşmaların bir araya getirilmesini istemiş ve 1969'da "*Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması*" imzalanmıştır.¹²⁷ Bu anlaşma iki ülke arasında imzalanan anlaşmaların tümünü bir araya getirmiştir. Amerika Vietnam'da devam eden savaşıdan dolayı Türkiye'nin aldığı yardımları sona erdirmeye kararı alırken; Amerikan karşıtlığının yükselişe geçtiği bu dönemde Türkiye'de Amerikan Altıncı deniz Filosunun mürettebatı bir grup öğrenci tarafından protesto edilerek denize dökülmesi, karşıtlığın en üst seviyelere çıktığı görülmüştür.¹²⁸

---

¹²² Derman, Kurban, *Kıbrıs Sorununun Türk...* , 463.

¹²³ Erel Tellal, *1960- 1980 SSCB'yle İlişkiler*, Ed. Baskın Oran, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (İstanbul: İletişim Yayınları Cilt 1, 6. Baskı), 775.

¹²⁴ Tellal, *a.g.e.* , 775.

¹²⁵ Sönmezoglu, *Soğuk Savaş Döneminde...* , 153.

¹²⁶ Akalın, *ABD ve Türkiye-2...* , 113.

¹²⁷ Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, (İstanbul: Alfa Yayıncılık, Baskı:3, Ekim 2018), 144-146.

¹²⁸ Balcı, *Türkiye Dış Politikası...* , 144- 146.

1.2.3. İki Ülke Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Bu dönem içerisinde on yıldan kısa bir zamanda siyasetin değiştiği görülmüş ve Neo- Devletçilik anlayışına doğru gerçekleşen değişim söz konusu olmuştur.¹²⁹ Dünya Bankası ve IMF yeni gelişen sanayilerin korunmasını ve hızlı sanayileşme sürecini hedefleyen ekonomik planlamalara olumlu bakmıştır.¹³⁰ Kennedy başa geldiğinde yapılan yardımların Avrupa'nın ekonomik açıdan gelişen devletleri ile paylaşılabilirliği önerisini sunmuş ve Almanya 1961 yılında Türkiye'nin Amerika'dan aldığı yardımların bir kısmını kendisinin yüklenebileceğini açıklamıştır.¹³¹ ABD'nin önerisi ile OECD ülkelerinin Türkiye'nin aldığı yardımlara katkı sağlaması adına 1962 yılında "*Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu*" ismiyle faaliyete geçmesi zaman alan örgüt ile ABD'nin Türkiye'ye vermeyi düşündüğü yardım 1963 yılında Konsorsiyum üzerinden alınabilmiştir.¹³²

1968 yılında yardım politikasına geri dönen ABD, ekonomik yardımları azaltma yoluna gitmiş ve 1967 yılında 155.700.000 dolardan 1968'e gelindiğinde 106.600.000 dolara düşürmüştür.¹³³

1.3. 1970- 1980 DÖNEMİ

1.3.1. Afyon Sorunu

1960'lı yılların sonlarında uyuşturucu ABD'de önüne geçilemeyen bir sorun olmaya başlayınca ülkenin başına henüz gelen ABD Başkanı Nixon, seçim kampanyalarından biri olan uyuşturucu kullanımının sona erdirilmesi üzerine çalışmalara başlamıştır.¹³⁴ ABD'ye yasadışı yollardan giren uyuşturucuların önemli bir bölümü haşhaştan elde edildiği için ABD, çözümü haşhaş üretimi yapan ülkelere bu zirai faaliyetlerden vazgeçmeleri için baskı yapmakta bulmuştur.¹³⁵ Türkiye'de 1950'li yıllarda iktidara gelmiş olan Demokrat Parti'nin afyonun iç ticaretini serbest bırakması, dolayısıyla üreticiye devletten yüksek fiyat veren kaçakçıların faaliyetlerini

¹²⁹ Oba, *Türk Dış Politikasının...* , 110.

¹³⁰ Oba, *a.g.e.* , 110.

¹³¹ Erhan, *ABD ve NATO ile İlişkiler*, 699.

¹³² Erhan, *a.g.e.* , 699.

¹³³ Erhan, *a.g.e.* , 700.

¹³⁴ Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye Tarihi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, Baskı: 28), 395.

¹³⁵ Nuran Taşlıgil, Güven Şahin, *Tarihsel Süreçte Haşhaş (Papaver somniferum L.) ve Afyon*, (Tarih Okulu Dergisi, Yıl:11, Sayı: XXXIV, Haziran 2018), 184.

arttırmış ve Türkiye’den çıkan önemli ölçüde kaçak uyuşturucu madde ABD başta olmak üzere dünya piyasasına girmeye başlamıştır.¹³⁶ 1950’li yıllardan itibaren ABD haşhaş üretiminin yasaklanmasını istemişse de Menderes Hükümeti ve 60’lı yılların sonlarına doğru muhalif koalisyon hükümetlerinin gereken önlemleri alacaklarını bildirerek yasaklamayı reddetmiştir.¹³⁷ Haşhaş üretimini kontrol altına almayı amaçlayarak 1963’te TBMM’de haşhaşın kontrollü üretilmesi için 245 sayılı kanun çıkarılmış ve Kasım 1965 yılında başa geçen Demirel Hükümeti ABD ile “30 Mart 1961 tarihinde New York’ta imzalanan Uyuşturucu Maddelere dair Tek Sözleşmesi’ne”¹³⁸ 1966 yılının aralık ayında taraf olmuştur.¹³⁹ 1967 yılından itibaren haşhaş üretimi yapılan yerlerde üreticilerin devlete verecekleri haşhaş daha önceden belirlenmiştir.¹⁴⁰ 1969 yılında Nixon’ın Türkiye’yi uyuşturucunun kaynağı olarak lanse etmesiyle ABD’de Türkiye aleyhtarı kampanyalar hız kazanmıştır.¹⁴¹ ABD’de artış gösteren uyuşturucu maddelerinin kullanımında Türkiye’de haşhaş ekimine getirilecek olan yasağın toplumun yararına yol açacağını düşünen Nixon, 1969 yılından sonra Türkiye’ye haşhaş ekiminin bitmesi için baskı uygulamış ve bu dönemde haşhaş konusunu iki devlet arasındaki en önemli sorun haline getirmiştir.¹⁴²

1970’li yıllarda ABD’nin Kongre çevrelerince Türkiye’ye yapılmakta olan dış yardımın, bu ülkedeki afyon ekiminin yasaklanması doğrultusunda bir baskı aracı olarak kullanılması istenmiştir.¹⁴³ Türkiye ile ABD’nin ilişkilerini zedeleyen haşhaş meselesi o tarihlerde Türkiye’ye verilmesi gereken 40 milyon dolarlık “gelişme borcu” görüşmeleri yapılırken Temsilciler Meclisi’nin New Yorklu Demokrat üyesi Edward Koch, Nixon’a mektup göndererek fonun bu yönde bir baskı aracı olarak kullanılmasını istemiştir.¹⁴⁴ ABD’nin haşhaş ekiminin bir an önce durdurulmasını istemesi üzerine Bakanlar Kurulu 1970 yılında haşhaş ekimine sınırlamalar getirmiş fakat bu durum ABD’yi memnun etmeyince Türkiye’ye yapılan yardımların

¹³⁶ Türkmen, *Kırılğan İttifak’tan...* , 114.

¹³⁷ Türkmen, *a.g.e.* , 114.

¹³⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanaklar, Kanunlar/ Kararlar, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc050/kanuntbmmc050/kanuntbmmc05000812.pdf

¹³⁹ Ümran Gürses, *Haşhaş Ekimi Krizi*, (Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri, <http://tdpkrizleri.org/index.php/1972-1973-hashas-krizi>)

¹⁴⁰ Gürses, *a.g.m.*

¹⁴¹ Erhan, *ABD ve NATO ile İlişkiler*, 702.

¹⁴² Başlamışlı, *Amerikan Belgelerine Göre 12 Mart Muhtırasına Giden Yolda Haşhaş Sorunu*, (*Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5(14), 2018), 358.

¹⁴³ Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde...* , 266.

¹⁴⁴ Sönmezoğlu, *a.g.e.* , 266.

durdurulmasını gündeminin ana konusu haline getirmiştir.¹⁴⁵ İç politikada köşeye sıkışan Demirel hükümetinin eli kolu bağlanmıştır.¹⁴⁶ 1971 Muhtırası ile istifa eden Süleyman Demirel'in yerine CHP'nin merkez takımından Nihat Erim hükümet başkanı olmuştur.¹⁴⁷ Amerikan karşıtı eylemlerin yasaklandığı bu dönemde ülkede artan sol hareketlerin yasallık zemini ortadan kaldırılmış, aralarında 12 Mart'tan önce askerin müdahalesini destekleyen Devrim Dergisi'nin bazı yazarlarının da bulunduğu birçok sol görüşlü aydın ve vatandaş tutuklanmıştır.¹⁴⁸ Erim haşhaş sorununda Süleyman Demirel'den daha ılımlı bir tutum sergileyerek, haşhaş üretiminin tamamen yasaklanmasında Türkiye ve ABD arasındaki müzakereleri başlatmıştır.¹⁴⁹ Türkiye'de kaçakçılığın önlenmesi amacıyla önce toprak mahsulleri ofisinin afyona verdiği fiyata %66 zam yapılmış ve Nixon yönetiminin devam ettirdiği yasaklama baskısı üzerine de Bakanlar Kurulu 21 Haziran 1971 sayılı kararname ile haşhaş ekimi ile afyon üretiminin yasaklandığını ilan etmiştir.¹⁵⁰ Üreticinin zararını ABD'nin karşılaması yönünde yapılan müzakereler, geçimini haşhaş ile karşılayan yaklaşık 100.000 köylü ailesinin zarar görmesine yol açmış, 1973 yılında yapılacak olan seçimlerde haşhaş ekimine izin verilmesi yönünde seçim propagandalarına neden olmuştur.¹⁵¹ 1974 yılı Ocak ayında başbakan olan Bülent Ecevit ve bakanları haşhaş ekimine izin verme konusunda kararlı davranmışlardır.¹⁵²

1 Temmuz 1974 yılından itibaren haşhaş ekiminin yeniden serbest bırakılmasıyla ABD bu karara sert tepki vermiştir.¹⁵³ Bu dönem Resmi gazetede:

“İlâcın ham maddesi ihtiyacının sağlanabilmesi ve geçimi buna bağlı çiftçilerin yaşam koşullarının düzeltilmesi için Afyon, Burdur, Denizli, Isparta, Kütahya, Uşak illerinin tamamı ile Konya İlinin Akşehir, Beyşehir, Doğanhisar ve Ilgın İlçelerinde 1974 -1975 Ekim yılı için yeniden haşhaş ekimi ve ham afyon üretimi yapılmasına izin verilmiştir.” şeklinde yer verilerek haşhaş ekimine izin verildiği

¹⁴⁵ Erhan, *ABD ve NATO ile İlişkiler*, 703.

¹⁴⁶ Barış Ertem, *12 Mart 1971 Askeri Müdahale Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri, (1971-1974)*, (Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Yıl: 8, Cilt: 8, Sayı:14, Nisan 2018), 657.

¹⁴⁷ Barış Ertem, *Türk Siyasetinde Asker-Sivil İlişkileri (1960-1971)*, (Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:8, S:16, Nisan 2016), 143; Uslu, *Çatlak İttifak...*, 261.

¹⁴⁸ Balcı, *Türkiye Dış Politikası...*, 146.; Ertem, *12 Mart 1971 Askeri...*, 144.

¹⁴⁹ Akalın, *ABD ve Türkiye-2...*, 120.

¹⁵⁰ Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan...*, 120.

¹⁵¹ Erhan, *ABD ve NATO ile İlişkiler*, 703.

¹⁵² Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde...*, 268.

¹⁵³ Akalın, *ABD ve Türkiye-2...*, 121.

duyurulmuştur.¹⁵⁴ ABD Kongresi, ABD'nin Türkiye'ye vermiş olduğu borçların durdurulmasını ve ekonomik-askeri alanda yapılan yardımların da geciktirilmesini, akabinde de toptan ambargo kararlarını almıştır.¹⁵⁵ Nitekim bu kriz Türkiye için ulusal egemenlik meselesi olarak algılanmış ve Türk- Amerikan ilişkilerinde olduğu kadar, Türkiye'de iktidar ile muhalefet cephesinde de ilişkilerin belirleyicisi olmuştur.¹⁵⁶

14 Ağustos 1974 yılında Kıbrıs'ta Nikos Sampson'ın düzenlediği darbe girişiminden dolayı Türkiye tarafından gerçekleştirilen askeri müdahale ile Amerikan Kongresi bu sefer haşhaş konusunda değil; Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri çıkarma yapması üzerine ambargo uygulamak için kampanyalar başlatmış ve haşhaş konusu bu dönemde ikincil plana atılmıştır.¹⁵⁷

1.3.2. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı

1.3.2.1. Türk Barış Harekâtı Öncesi Kıbrıs'ın Durumu

Kıbrıs'ta 1970'li yıllara gelindiğinde 1955 yılından bu yana Kıbrıs adasında kanlı eylemler gerçekleştiren EOKA'nın başında bulunan isim Grivas ile aynı amaca farklı yollardan ulaşmak isteyen Cumhurbaşkanı ve Başpiskopos Makarios'un anlaşmazlıklarından dolayı adada huzursuzluk ortamı hâkim olmuştur.¹⁵⁸ Hedef birliği içinde olan Grivas ve Makarios'un bu çatışması daha sonra adayı da bir çıkmazın içine sürüklemiş ve Megali İdea ideolojisi için Enosis idealine ulaşma emelleri bulunan Grivas ile ilk olarak adada Kıbrıslı Türklerin ekonomik olarak zayıflamasını isteyen Makarios arasında başlayan çatışmalar adayı kaos ortamına itmiştir.¹⁵⁹ NATO Bakanlar Kurulu Konseyi'nin 1974 Ottawa Konferansı'nın hemen akabinde Yunan rejiminin Kıbrıs'ta bulunan temsilcileri Makarios'u devirmiş ve Türklere karşı yasa dışı hareketlerine başlamışlardır.¹⁶⁰

¹⁵⁴ T.C. Resmi Gazete, 1 Temmuz 1974 Pazartesi, Sayı: 14932. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14932_1.pdf

¹⁵⁵ Akalın, *ABD ve Türkiye-2...*, 121.

¹⁵⁶ Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan...*, 121.

¹⁵⁷ Uslu, *Çatlak İttifak...*, 276.

¹⁵⁸ Ergenekon Savrun, *Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtının Belgelerle Kısa Tarihi*, (International Journal of Humanities and Education), 263.

¹⁵⁹ Savrun, *a.g.m.*, 263.

¹⁶⁰ Hamza Eroğlu, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Yaratan Tarihi Süreç Ve Son Gelişmeler*, (Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XVIII, Sayı:54, 2002), 752.

1974 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında yeni bir uzlaşmazlık olarak kıta sahanlığı sorunu gelişirken, Atina Kıbrıs'taki Yunan subayları vasıtasıyla adanın Yunanistan'a ilhakının önünde engel olarak gördüğü Makarios'un aleyhinde faaliyetlere girişmiş ve 2 Temmuz'da Makarios tarafından Yunanistan Cumhurbaşkanı Fedon Gizikis'e mektup yazarak Yunanistan'ın etkinliklerini protesto etmiştir.¹⁶¹ Atina ise bu mektuba cevaben 15 Temmuz 1974'te EOKA'nın eski üyelerinden olan Nikos Sampson'ı, Rum Milli Muhafız Teşkilatı'nı da kendi yanına çekerek düzenlediği darbe girişiminde Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'u düşürerek Elen Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir.¹⁶² Yunan müdahalesi olarak görülen bu olay ile adada meşru olmayan bir yönetim kurulmuştur.¹⁶³ Gerçekleşen bu olay karşısında Türkiye ise anlaşmaların ve Garanti Anlaşması'nın maddelerinin ihlal edildiğini öne sürmüştür.¹⁶⁴

Başpiskopos Makarios, 19 Temmuz 1974 tarihinde Güvenlik Konseyi'nde gerçekleştirdiği konuşmasında; "*Kıbrıs'ta gerçekleşen darbenin Yunanistan'daki askeri yönetim tarafından planladığını ve Rum Milli Muhafız Ordusu'nda görev yapan Yunan subaylarınca yürütüldüğünü*" söylemiştir.¹⁶⁵ Makarios, 15 Temmuz 1974 tarihinde "*Yunanistan'ın Kıbrıs'ta gerçekleşen darbenin bir devrim teşkil etmediğini, darbenin Cumhuriyetin bağımsızlığını ve egemenliğini hiçe sayan bir istila*" olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁶

Darbe haberinin Ankara'ya ulaşmasıyla Milli Güvenlik Kurulu'nun yaptığı açıklamada; "*Darbenin bir Yunan müdahalesi ile gerçekleştiğini, adada var olan düzenin yıkıldığını, yasalar tarafından kabul edilmeyen bir askeri yönetimin kurulduğunu*" vurgulanmıştır.¹⁶⁷ Yapılan açıklamaların ardından Başbakan Ecevit Türk Silahlı Kuvvetleri'ne Kıbrıs'a bir askeri müdahalede bulunmak için gerekli hazırlıkların yapılması için talimat vermiştir. Talimat üzerine askeri hazırlıklar devam ederken Kissinger Ecevit'e bir mesaj göndererek, "*Türkiye'nin ve Yunanistan'ın arasında harp çıkmaması için görüşme*" önermiştir.¹⁶⁸ Bülent Ecevit ise, "*İngiltere ile Garanti Antlaşmasınının 4. maddesi gereği bir görüşme gerçekleştireceğini, antlaşmayı*

¹⁶¹ Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 405.

¹⁶² Sönmezoğlu, *a.g.e.* , 404

¹⁶³ Eroğlu, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni...* , 752.

¹⁶⁴ Eroğlu, *a.g.m.* , 752.

¹⁶⁵ Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Tarihi Perspektif*, (<https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/tarihi-perspektif/>)

¹⁶⁶ Başbakan Yardımcılığı Ve Dışişleri Bakanlığı, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Tarihi Perspektif*

¹⁶⁷ Umut Arık, *Kıbrıs Krizi*, (EUL Journal of Social Sciences, (2:1), 2011), 16.

¹⁶⁸ Arık, *a.g.m.* , 16.

ihlal eden taraf olan Yunanistan ile herhangi bir görüşme yapmayacağını, barışçıl yolların tümünü deneyeceğini, ancak bir sonuç alınamazsa, Türkiye'nin antlaşmalardan doğan haklarını kullanacağını ve yükümlülüklerini yerine getireceğini” belirtmiştir.¹⁶⁹

Kıbrıs'ta gerçekleşen darbede ABD açıkça Yunanlıları kınamamakla birlikte anayasal düzenin bozulduğunu, statükonun değiştiğini ve Makarios'un söylediklerine bakarak kabul edilemeyeceğini açıklamış, Moskova ise; Yunan Cuntasını suçlamış ve Kıbrıs'ta gerçekleşen olayları reddetmiştir.¹⁷⁰ Türkiye, 20 Temmuz 1974 tarihinde TBMM'de yapılan toplantının sonunda oy birliği ile adaya müdahaleye karar vermiş ve Türk Silahlı Kuvvetleri adanın kuzey bölgesine çıkarma yapma işlemini başlatmıştır.¹⁷¹

20 Temmuz 1974 Cumartesi günü dünya kamuoyuna “Türkiye'nin Kıbrıs Adası'na asker çıkardığını, Türk askerlerinin adaya savaş için değil de barış için gittiğini ve sadece Türkler değil adada bulunan Rumlara da barış sağlamak için gidildiği” duyurulmuştur.¹⁷² Harekât Girne'den deniz çıkarması ve Lefkoşa üçgeni içine hava indirmesi ile başlamış ve uçaklardan atılan bildiriler ile Rum halkına harekâtın bir barış harekâtı olduğu, ateş edilmedikçe de ateş açılmayacağını duyurmuştur.¹⁷³ Başarılı geçen ilk müdahalede çok kayıp vermeden havadan ve denizden çıkarma yapılmış, Rum saldırıları geri çekilmiş, Girne, Gönyeli ve Lefkoşa üçgeni tutulabilmiştir.¹⁷⁴ Rumlar tarafından da olumlu karşılanan bu harekâta bazı Rum Liderler Türk müdahalesinin acımasızlık ile sürdürülen Rum katliamlarına dur diyebilmek için yapıldığını belirtmişlerdir.¹⁷⁵

Girişilen bu harekâta Amerika'nın tepkisi; Türkiye'deki çıkarlarını korumak için askeri müdahale sırasında ve müdahaleden sonra doğrudan veya dolaylı olarak kınamayarak Türk yöneticiler üzerinde geri çevirmek için baskı da uygulamamıştır.¹⁷⁶

---

¹⁶⁹ Arık, *Kıbrıs Krizi*, 16.

¹⁷⁰ Eroğlu, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni...*, 753.

¹⁷¹ Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde...*, 329.

¹⁷² Tellal, *1960- 1980 SSCB'yle İlişkiler*, 742.

¹⁷³ Topur, *Dünya ve Türkiye...*, 134.

¹⁷⁴ Tellal, *a.g.e.*, 742.

¹⁷⁵ Hasan Yılmaz, *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları*, (İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:6, Sayı:1), 92.

¹⁷⁶ Uslu, *Çatlak İttifak...*, 310.

22 Temmuz'da gerçekleşen ateşkes ile Kıbrıs Harekâtı'nın birinci aşaması sona ermiş olup Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs Harekâtı'nın başlangıç gününde aldığı 353 sayılı karar ile tarafları ateşkese ve adadaki tüm yabancı kuvvetleri de geri çekilmeye davet etmiştir.¹⁷⁷ Bu kararın 5. maddesi uyarınca; Kıbrıs'ta anayasal düzenin yeniden tesis edilmesi için Türkiye, İngiltere ve Yunanistan hükümetlerinin görüşmelere başlamasıyla gerçekleşen Cenevre Konferansları'nda; anayasal düzenin yeniden tesis edilebilmesi için Kıbrıs Rum tarafının oyalamaya başlaması ve Rum tarafının Türklere karşı yapılan saldırıları devam ettirmesi üzerine Türkiye 14 Ağustos'ta İkinci Kıbrıs Harekâtı'nı başlatmıştır.¹⁷⁸ Bu durum karşısında Amerika tarafından sert eleştirilere maruz kalan Türkiye'nin, uluslararası kamuoyu nezdinde ikinci müdahalesi meşru olarak kabul edilmemiştir.¹⁷⁹ Türkiye'nin Kıbrıs'a ilk müdahalesi yerinde ve yasal kabul edilirken, Türkiye'nin Kıbrıs'a ikinci müdahalesi bir işgal olarak değerlendirilmiş, harekâta Amerika'nın gösterdiği ilk tepki ise, Türkiye ve Yunanistan'ın birbiriyle savaşması halinde her ikisine de silah ambargosu uygulayacağını duyurması olmuştur.¹⁸⁰ Daha bilinçli yürütülen ikinci harekâta Türkiye hedefini gerçekleştirebilmiştir.¹⁸¹ Harekâtın sonunda Adanın kuzey kesimi Türklerin kontrolüne geçmiş ve 16 Ağustos'ta da ateşkes ilan edilmiştir.¹⁸² Böylece, Karpaz Yarımadası'nın doğu ucundan batıdaki Yeşilirmak'a kadar uzanan ve bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin sınırlarını oluşturan hattın kuzeyi Türklerin eline geçmiştir.¹⁸³

ABD, 1964'te Türkiye'nin adaya askerî müdahalede bulunmasını önlemeye çalışmasıyla bir sorumluluk altına girmiş ve 1964'ten sonra da Türkiye Kıbrıs'a gerçekleştireceği çıkarma için askerî hazırlıklar yapmaya başlamıştır.¹⁸⁴ 1974 Harekâtının başarı getirmesi bir nebze de o dönemde başlanan askeri hazırlıklarla gerçekleşmiştir.¹⁸⁵

---

¹⁷⁷ Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 405.

¹⁷⁸ Sönmezoğlu, *a.g.e.* , 405-406.

¹⁷⁹ Derman, Kurban, *Kıbrıs Sorununun Türk...* , 463.

¹⁸⁰ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 314.

¹⁸¹ Tellal, *1960- 1980 SSCB'yle İlişkiler*, 748.

¹⁸² Müge Vatansever, *Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Özel Sayı, 2010, (Basım Yılı:2012)) , 1516

¹⁸³ Vatansever, *a.g.m.* , 1516.

¹⁸⁴ Tellal, *1960- 1980 SSCB'yle İlişkiler*, 749

¹⁸⁵ Tellal, *a.g.e.* , 749

1.3.2.2. Türkiye - ABD İlişkileri

Harekât sırasında Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler, yeni bir anlaşmazlık ile sarsılmıştır. Kıbrıs konusuyla ortaya çıkan ve ilişkileri yeni bir çıkmaza sürükleyen neden ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosu olmuştur.¹⁸⁶ Söz konusu bu dönemde Türkiye'yi geri çevirmek adına uluslararası alanda baskılar yapılsa da en önemli baskı unsuru 1978 yılının ortalarına kadar kırk iki ay süren Amerika'nın silah ambargosu olmuştur.¹⁸⁷ 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra ve Yunanistan'ın demokrasiye dönmesi Amerika'daki Rum-Yunan lobisini harekete geçirmiş ve Türkiye'ye karşı yaptırım uygulanması konusunda Kongre nezdinde yoğun bir çaba sarf edilmiştir.¹⁸⁸ Türkiye'nin başlatmış olduğu ikinci harekât girişiminde Amerikan silahlarının kullanımı Türkiye ve ikili anlaşmalar nezdinde Amerikan Dış Yardım yasasına aykırı olduğu gerekçesiyle, Türkiye'ye ambargo uygulanmasına karar verilmiştir.¹⁸⁹ Resmi adıyla “*Türkiye'ye Yapılan Silah Satışlarının ve Verilen Askeri Kredilerin Dondurulması*” kararı 5 Şubat 1975 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁹⁰

Kararın yürürlüğe girmesiyle Türkiye, Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Savunma Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalar ile tepkiler dile getirilmiş, dönemin Başbakanı Sadi İrmak 4 Şubat 1975 tarihinde ABD ve NATO ile ilişkilerin tekrar gözden geçirilmesini istemiştir.¹⁹¹ Türkiye, başlangıçta ABD tarafından uygulanan ambargonun kaldırılmasına yönelik ılımlı bir tutum sergilese de, Süleyman Demirel ambargonun devam etmesi halinde Amerikan üs ve tesislerinin kapatılacağını Henry Kissinger'a bildirmiş, Kissinger ise kararın kısmen kaldırması üzerine öneri sunduğu temsilciler meclisinden ret kararı almıştır.¹⁹²

Türkiye'ye yapılan Silah Satışlarının ve Verilen Askeri Kredilerinin Durdurulması kararı ilk başta dönemin ABD Başkanı Gerald Ford tarafından veto edilse de Senato ve Kongre kararlarıyla uygulanan ambargoya karşılık 25 Temmuz 1975 yılında Türkiye ve Amerika arasındaki “*Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşması*”

¹⁸⁶ Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde...* , 285.

¹⁸⁷ Topur, *Dünya ve Türkiye...* , 143.

¹⁸⁸ Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan...* , 135.

¹⁸⁹ Türkmen, *a.g.e.* , 136

¹⁹⁰ Akalın, *ABD ve Türkiye-2...* , 127.

¹⁹¹ Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde...* , 296.

¹⁹² Sönmezoğlu, *a.g.e.* , 296.

Türkiye tarafından feshedilmiştir.¹⁹³ Amerikan üslerinin faaliyetlerini durduran Türkiye, faaliyeti durdurulan bütün tesisleri Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tam denetim ve gözetimine devretmiş, ABD askeri kuvvetlerine ait istihbarat toplama merkezlerini kapatmış ve İncirlik Üssü'nün kullanımını sadece NATO amaçları için sınırlandırılmıştır.¹⁹⁴ Bu dönemde, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesine yönelik çalışmalarına Türkiye engelleyici bir politika sergilemiş, İran'daki Humeyni rejimine hoşgörü ile yaklaşarak, NATO'nun Hızlı Müdahale Kuvveti'nin (Rapid Deployment Force) Türkiye topraklarında konuşlanmasına ve hava sahasında U-2 casus uçaklarının uçuşuna izin vermemiştir.¹⁹⁵ Türkiye'de başarılı geçen müdahalenin ardından halk arasında orduya övgüler artarken, SSCB'ye karşı ABD'nin Türkiye'de bulundurduğu nükleer silahların varlığının tartışmaya açılması ABD'yi geri adım atmaya zorlamış ve 1977'den itibaren satışları serbest bırakmıştır.¹⁹⁶ 12 Eylül 1978'de ise ambargo tamamen kaldırılmış ve süreç içerisinde fesih edilen OSİA yerine Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın (SEİA) imzalanmasına temkinli yaklaşılarak iç politikadaki gelişmelerden dolayı da anlaşma 12 Eylül 1980 sonrasına kalmıştır.¹⁹⁷

Ortaya çıkan Kıbrıs Krizi'nde, 1974 yılındaki harekât ile Türk kamuoyu, ordu, basın ve aydın kitle, barış harekâtını desteklemiş ancak sonucu belirleyen başbakanların düşünce ve tutumları olduğu için başkanlar düşündüklerini gerçekleştirmiştir.¹⁹⁸ İnönü çıkarma yapmaya taraftar olmamış ve adaya müdahale de bulunamamıştır. Gerekçe olarak da Amerikan'ın caydırıcı tutumunun sebep olduğu gösterilmiştir.¹⁹⁹ Demirel ise Kıbrıs'a çıkarmaya taraf olmamakla birlikte Yunan askerlerinin de Adadan çıkarılmasını istemiştir. ABD'nin aracılık rolünü üstlenmesiyle Türk ve Yunan taraflarının Başbakanları nezdinde ki görüşmeleri, Türk tarafını hedefine ulaştırmıştır. 1974 yılında adadaki kriz ortamında Başbakan Ecevit'in kararlı

¹⁹³ Balcı, *Türkiye Dış Politikası...* , 171.

¹⁹⁴ Dinçer Bayer, *ABD'nin Kıbrıs Politikasının Müttefiklik ilişkileri Bağlamında Değerlendirilmesi*, Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik (Gazimoğusa: Atatürk Araştırma Merkezi, 2016) , 352. ; Balcı, *a.g.e.* , 171.

¹⁹⁵ Bayer, *a.g.e.* , 352.

¹⁹⁶ Oktay Bingöl, *Fahri S. Korutürk ve Dış Politika*, Ed. Haydar Çakmak, Cumhurbaşkanları ve Dış Politika, (Ankara: Kripto Yayınları, Baskı:1,Ocak 2016), 155.

¹⁹⁷ Bingöl, *Fahri S. Korutürk ve...* , 155.

¹⁹⁸ Cihat Göktepe, *Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964- 1974)*, (<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/GÖKTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELESİ'NDE-KRİZ-SÜRECİ-VE-TÜRKİYE-1964-1974.pdf>) , 1422.

¹⁹⁹ Göktepe, *a.g.m.* , 1442.

duruş sergilemesiyle, Ada'ya askerî çıkarma yapılmış, Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin güvenliğinin sağlanabileceği düşüncesiyle Türk kamuoyundaki rahatsızlık giderilmiş, aynı zamanda da Kıbrıs Türklerine ümit olunmuştur.²⁰⁰

1.3.3. İki Ülke Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Bu dönemde giderek azalan ekonomik ilişkilerde 1960 yılında ABD ile %20-25 olan dış ticaret payı 1980'de %5 civarına düşmüştür.²⁰¹ Türkiye bu dönemde, Almanya ile ilişkilerinde istikrarlı bir konuma kavuşarak, AET ve Sovyetlerle olan ilişkilerinin, 1973 petrol bunalımından sonra da üçüncü dünya ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinin önünü açmıştır.²⁰² Amerika Birleşik Devletleri'nin kaynaklarına göre 1947 ve 1974 yılları arasında Türkiye'ye hibe ve borç olarak 6,2 milyar dolarlık bir yardımı söz konusu olmuştur.²⁰³ 1965-1974 yıllarında 155 milyon doları askeri, 123,3 milyon doları ekonomik olmak üzere yıllık ortalama 278,3 milyon dolarlık yardım yapılmış ve 1974 yılı için toplam yardım 196,3 milyon dolar olmasıyla miktarın giderek azaldığı görülmüştür.²⁰⁴ 1963- 1977 yılları arasında ekonomik planlamaların da dâhil olduğu ithal ikameci sanayileşme stratejisi en yüksek seviyelere ulaşmıştır.²⁰⁵ Türkiye'nin 1960 ve 1970 yılları arasında önemli oranda reaktif ülke olarak nitelenen bir yapıyla uyum içinde olduğu görülmüştür.²⁰⁶

1.4. 1980- 1999 DÖNEMİ

1.4.1. Savunma ve Ekonomik İş Birliği Anlaşması (SEİA)

1980'de Türkiye'de gerçekleşen askeri darbenin ardından Türk liderler Amerika ile ilişkilerini devam ettirmek istemişlerdir. Türkiye'nin, Sovyetler Birliği'nin oluşturduğu tehditler karşısında ABD'yi dengeleyici bir güç olarak görmesi, Amerika'nın sağlamış olduğu ekonomik ve askeri yardımlara ihtiyaç duyması, Batılılaşmanın ve batının bir parçası olabilmenin ABD ile yakın ilişkiler kurmakla

²⁰⁰Göktepe, *Kıbrıs Meselesi'nde Kriz...* , 1442.

²⁰¹Akalm, *ABD ve Türkiye-2...* , 142.

²⁰²Akalm, *a.g.e.* , . 142.

²⁰³Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde...* , 261.

²⁰⁴Sönmezoğlu, *a.g.e.* , 261.

²⁰⁵Oba, *Türk Dış Politikasının Yeni...* , 111.

²⁰⁶Oba, *a.g.e.* , 111.

mümkün olacağı düşüncesi, ilişkilerini devam ettirmesinin nedenleri içerisinde saymakla mümkündür.²⁰⁷

Türkiye ve ABD için 1980’li yıllarda da askeri ilişkilerin çerçevesini Mart 1980’de imzalanan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEİA) oluşturmuştur.²⁰⁸ NATO anlaşmasını uygulamak için beş yıllığına imzalanan SEİA, sonraki süreçte bir yıllık sürelerle uzatılması yönünde düzenlenmiştir.²⁰⁹ Bu çerçevede anlaşma; ABD’nin Türk ordusuna askeri malzeme, eğitim ve çeşitli hizmetler sağlayacağını öngörmüş ve bunun karşılığında da Türk toprakları üzerinde belirlenen tesislerde silahlı kuvvet bulundurmak ve askeri faaliyetler gerçekleştirmek için izin istemiştir.²¹⁰ Anlaşma birbirini takip eden süreçte Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel liderliğindeki iktidarlar tarafından görüşülüp imzalanmış ve Orgeneral Kenan Evren yönetimindeki askeri yönetim tarafından da uygulanmıştır.²¹¹ SEİA, ABD’nin İncirlik dâhil en önemli on iki üssünün kullanımını öngörmüş, Türkiye ise sadece on üç üssü Türk askerinin kullanımına ayırmıştır.²¹²

İkili ilişkilerin bu denli gelişmesi Türkiye’nin ABD’den aldığı yardımlara da yansımış ve 1981 yılında Amerikan ambargosundan bu yana yardımlar dört kat artmış, devamında da 350 milyondan, 1985 yılında 900 milyon dolara çıkmıştır.²¹³ Bu dönemde yardımlarda gerçekleşen bu artışa rağmen ticari ilişkilerde yol kat edilememiş olması da Türkiye’ye verilen yardımların, Yunanistan’a verilen yardımlardan 7/10 oranında olması, Yunan ve Ermeni lobilerinin baskısıyla Kıbrıs ve Ermeni sorunu gibi konularla ilişkilendirilmiştir.²¹⁴ Ticari ilişkilere yansımamayan bu sorunlarla SEİA’da Türkiye için “*elinden gelen çabayı göstereceği*” ifadesini kullanan ABD'nin yaptığı askeri ve ekonomik yardımlar Türkiye için yeterli olmamıştır.²¹⁵

---

²⁰⁷ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 351.

²⁰⁸ Uslu, *a.g.e.* , 351.

²⁰⁹ Didem Ekinci Sarier, *Kenan Evren ve Dış Politika*, Ed. Haydar Çakmak, Cumhurbaşkanları ve Dış Politika (Ankara: Kripto Yayınları, Baskı:1, Ocak 2016), 169.

²¹⁰ Sarier, *Kenan Evren ve Dış Politika*, 169. ; Uslu, *Çatlak İttifak...* , 351.

²¹¹ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 352.

²¹² Sarier, *Kenan Evren ve Dış Politika*, 169.

²¹³ Balcı, *Türkiye Dış Politikası...* , 190- 191.

²¹⁴ Sarier, *Kenan Evren ve Dış Politika*, 169-170.

²¹⁵ Sibel Kavuncu, *1990'larda Türkiye-ABD İlişkilerinde SEİA Ve ABD Yardımı*, (Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2013, Cilt:15, Sayı: 1), 125.

SEİA nezdinde gerçekleşen askeri ve ekonomik yardım, o yıllarda Türkiye-ABD ilişkilerindeki sorunlardan birini oluşturmuştur.²¹⁶

SEİA'nın ilk beş yıllık süresi sona erdikten sonra yapılacak değişiklikleri görüşmek üzere Amerikan yöneticilerine çağrıda bulunulmuş ve çok uzun süren görüşmelerin ardından Türk tarafının istediği şekilde değişiklikler yapılamamıştır.²¹⁷ Türkiye'nin istekleri Amerikan yönetimi tarafından kabul edilmeyip, Ankara'nın ısrarcı tutumu da bir netice vermeyince Özal, Washington ile ilişkilerin sıkıntıya girmesini istememiş ve geri adım atmıştır.²¹⁸

Bu durumun Amerikan yönetiminin iradesinin ötesinde Kongre'nin yaklaşımından kaynaklandığını; Türkiye aleyhtarı lobilerin Kıbrıs Sorunu ve Ermeni Soykırım Tasarısı odaklı girişimlerin olduğunu fark eden Özal, gerçekçi hareketi uygun görmüş ve askeri yardımlarda hibe oranının artırılmasına, ticari engellerde bazı iyileşmelerin sağlanması gibi tavizlere yetinerek SEİA'nın uzatılmasına razı olmuştur.²¹⁹ *“Bunun sonunda ortak savunmaya destek, Türkiye'ye verilen hibelerin en üst düzeye çıkarılması, askeri kredi borçlarının hafifletilmesi, terör konusunda işbirliği ve ticari engellerin kaldırılması gibi taahhütleri içeren bir ek mektup, ayrıca İncirlik Üssü'nde var olan F-4 uçaklarının F-16 uçakları ile değiştirilmesi ve “on yıllık dönem içerisinde 4,2 milyar dolar değerindeki 160 tane F-16 uçağı üretilene”²²⁰ kadar, 40 F-4 uçağının Türkiye'ye hibe edilmesi, Konya'nın ABD savaş uçakları için eğitim alanı olarak kullanılabilmesi, ortak savunma tesislerinin modernizasyonu, 490.000 dolarlık askeri yardımın 320.000 dolarının hibe şeklinde olması gibi askeri işbirliğine ilişkin ve askeri işbirliğini içeren gizli bir protokol eşliğinde SEİA, 16 Mart 1987'de iki ülkenin dışişleri bakanlarınınca değiş tokuş yoluyla 18 Aralık 1985'ten itibaren beş yıllık süre ile uzatılmıştır”²²¹.*

1990 yılın a gelindiğinde aralık ayının sonunda SEİA'nın sona ermesi gerekiyordu fakat Özal, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin akabinde Amerikan yetkilileri

²¹⁶ Kavuncu, *1990'larda Türkiye-ABD...* , 125.

²¹⁷ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 353.

²¹⁸ Erkan Ertosun, *Dış Politikada Özal'lı Yıllar: 1983-1993*, (https://www.academia.edu/14301339/D%C4%B1%C5%9F_Politikada_%C3%96zall%C4%B1_Y%C4%B1llar_1983-1993), 303.

²¹⁹ Ertosun, *a.g.m.* , 303; Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan...* , 156.

²²⁰ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 359.

²²¹ Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan...* , 157.

ile işbirliği içerisinde geçen havayı bozmak istememesi üzerine SEİA beş yıl daha uzatılmıştır.²²² Soğuk savaşın ivme kaybediyor olması bu dönemde SEİA'nın sona ermesine neden olmamış aksine bölgesel çatışmalardan dolayı SEİA'dan memnun olunmamasına rağmen SEİA'nın devamlılığı zorunlu kılınmıştır.²²³

1.4.2. General Rogers Planı

1970'li yılların sonlarında SSCB'nin Akdeniz'deki faaliyetleri, İran ve Afganistan'da yaşanan gelişmelerle birlikte ABD, NATO'nun Güneydoğu kanadında oluşan güvenlik boşluğundan dolayı Yunanistan'ın tekrar NATO'ya girmesi yönünde girişimlere başlamıştır.²²⁴ 12 Eylül'ün ardından Amerikalı NATO Komutanı General Rogers, Yunanistan'ın Ege'deki hava trafiği üzerinde tek başına sahip olduğu kontrolü kaldırmasıyla bu devletin NATO'nun askeri kanadına dönmesi yönünde Türkiye'nin izin vermesini istemiştir.²²⁵ 17 Ekim 1980 tarihinde Türkiye'yi ziyaret eden Orgeneral Rogers, Evren'e altı ay içerisinde Yunanistan'da yapılacak seçimlerde ABD karşıtı Papandreu'nun iktidara gelmesi olasılığıyla ülkenin müttefik olarak kaybedebileceğini söyleyerek; Türkiye'nin Ege'deki kontrol alanlarının yeniden belirlenmesi şartına Rogers asker selamıyla selamlayarak garanti vermiştir.²²⁶ İkna olan Evren'in, veto kararını değiştirmesinden çekinildiği için Ekim 1980 yılında toplanan NATO Savunma Konseyi'nde Yunanistan, NATO'nun askeri kanadına geri dönmüş fakat Rogers'ın asker sözü ile yetindiği Türkiye'nin şartını, başa gelen Papandreu Hükümeti tanımayınca Rogers Türk tarafına üzüntülerini ileterek, Türkiye'nin bununla yetinmesi gerektiğini söylemiştir.²²⁷

1.4.3. Ermeni ve Kıbrıs Sorununda ABD

ABD'de etkili olan Ermeni lobisi, 1980'li yılların başında Amerikan yasama organlarında 1915 olaylarıyla ilgili Ermeni iddialarını benimseyen bazı kararlar aldirmek için çalışmış ve Özal, Ermeni lobisinin çalışmalarına karşı Amerikan yönetimi ile ilişkilerini iyi tutmayı ve dengeleyici bir unsur olarak ABD'deki Yahudi

---

²²² Uslu, *Çatlak İttifak...* , 353.

²²³ Sarier, *Kenan Evren ve Dış Politika*, 170.

²²⁴ Sarier, *a.g.e.* , 168.

²²⁵ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 352.

²²⁶ Akalın, *ABD ve Türkiye-2...* , 146.

²²⁷ Akalın, *a.g.e.* , 146.

lobisinden yararlanmayı amaçlamıştır.²²⁸ 1980’li yılların ikinci yarısına kadar devam eden Ermeni terörü 1980’lerin ikinci yarısından itibaren yerini sivil mücadeleye bırakmıştır. Ermeni Terör Örgütü ASALA, terör eylemleriyle, sözde Ermeni soykırımı iddialarını dünya gündemine taşımış ve dünya kamuoyu ve medyasının dikkatinin bu sorun üzerine çekmeyi başarmıştır.²²⁹ Sivil mücadeleye girilerek, Ermeni soykırımı iddiasının dünya ülkeleri tarafından fiilen ve hukuken tanınmasını sağlayan bu girişim ile bir kamuoyu etkileme stratejisi yürürlüğe konmuştur.²³⁰ Bu strateji ile başta Amerikan Kongresi olmak üzere, birçok ülke parlamentosunun soykırım iddiasına destek vermesi sağlanarak, Türkiye’yi baskı altında sözde soykırımını kabul etmek zorunda bırakmak hedeflenmiştir.²³¹

10 Eylül 1984 yılında ABD’deki Temsilciler Meclisi’nde yapılan oylamada, Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı orduları tarafından Ermenilere düzenlenen katliamların anıldığı 24 Nisan günü “*İnsanın İnsana Hunharlık Günü*” olarak kabul edilmesi ve her 24 Nisan gününden önce Ermeni Soykırımı’nın tanınması yönünde girişimlerde bulunulmuştur.²³² Özal’ın 1985’teki ABD ziyaretinde, Yahudi lobisinin temsilcileri ve Washington’daki İsrail büyükelçisi ile görüşerek Yahudi lobisinin Tel Aviv’in Amerikan yönetimi ve yasama organları üzerindeki güçlerini Türkiye lehine kullanmalarını istemiştir.²³³

Washington’da bulunan *Heritage Foundation* adlı araştırma grubu ile Türk Dış Politika Enstitüsü tarafından ortaklaşa düzenlenen “*Orta Doğu ile ilgili Türk-ABD Görüşleri*” konulu bir konferansta Türkiye-ABD ilişkilerinde kırılmalara neden olan Soykırım tasarısı görüşülmüş olup, ABD Savunma Bakan Yardımcısı Richard Perle’nin konuşmasında kabul edilen kararların kesinlikle ABD’nin görüşünü yansıtmadığını belirtmiştir.²³⁴ Konferans’ta konuşan Türkiye Washington Büyükelçisi Şükrü Elekdağ ise, ABD Kongresinin izlediği “*düşmanca tutumun*” iki müttefik ülke

²²⁸Ertosun, *Dış Politikada Özal’lı Yıllar: 1983-1993*, (https://www.academia.edu/14301339/D%C4%B1%C5%9F_Politikada_%C3%96zall%C4%B1_Y%C4%B1llar_1983-1993), 303.

²²⁹Sibel Kavuncu, *1980’lerde Türkiye- ABD İlişkilerinde Bir Sorun: Ermeni Karar Tasarıları*, (Ermeni Araştırmaları, Sayı:23-24, 2006, <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=480>)

²³⁰Kavuncu, *a.g.m.*

²³¹Kavuncu, *a.g.m.*

²³²Balci, *Türkiye Dış Politikası...*, 191- 192.

²³³Ertosun, *Dış Politikada Özal’lı...*, 303.

²³⁴T.C. Dışişleri Bakanlığı Belleteni, (Sayı:10, Ekim 1984, <http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1984-1985-sayi-10-18.pdf>), 19.

arasındaki ilişkileri zedelediğini, Kongrenin takındığı bu tavrın Türk halkını derinden yaraladığını belirtmiştir.²³⁵

23 Nisan 1987 yılına gelindiğinde ise Ermeni Soykırımı'nın tanınması kararı Temsil Meclisi'nin alt komisyonundan geçmesiyle sonuçlanmış ve karara tepki gösteren Türkiye, Washington Büyükelçisi'ni Türkiye'ye çağırmıştır. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, planlanan ABD ziyaretini iptal etmiş, Soykırımın tanınması kararı da Türkiye'deki Amerikan karşıtlığını arttırmıştır.²³⁶ Bu dönemde gerçekleşen Ermeni teröristlerin Türkiye'nin diplomatlarını öldürmesine yönelik cinayetlerinde Kongrede bulunan Ermeni Lobisi üyelerince meşru olarak kabul görmesi Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmıştır.²³⁷

Kıbrıs Sorunu ise Doğu Akdeniz'de batmaz bir "Uçak Gemisi" konumunda olan Kıbrıs Adası, ABD'nin bölgedeki nüfuzu açısından önem arz etmekte ve adanın kimin elinde olursa olsun Amerikan çıkarlarına hizmet etmesi için önem taşımaktadır.²³⁸ Kıbrıs Türk Kesimi'nin 1983 yılında bağımsızlığını ilan etmesi ABD'ye göre oldukça radikal bir karar olmuş ve Türk tarafının bu kararını üzüntüyle karşıladığını belirtmiş; KKTC'nin kuruluşunu kınayan 541 (1983) sayılı Güvenlik Konseyi kararına olumlu oy veren Amerikan Dışişleri Bakanlığı olaylardan dolayı şaşkınlığını dile getirerek, Türkiye'nin KKTC'yi tanıması üzerine üzüldüklerini de dile getirmiştir.²³⁹ Kongrenin bu konuyla ilgili olarak tepkisi daha sert olmuş ve KKTC'yi tanıma konusunda baskı yapmamakla birlikte Mart 1984 ve 1985 yılı içerisinde Türkiye'ye yapılan yardımlarda kısıntıya gidilerek Rum ve Yunan tarafı yatıştırılmaya çalışılmıştır.²⁴⁰ Aynı zamanda da Ankara için, Gazimoğusa'nın Maraş bölgesini Birleşmiş Milletlerin denetimine verilmesinin sağlanması koşulu öne sürülmüş ve 1987 yılına da yansıyan Kongre tutumu yardım miktarlarında kısıntıya giderken kalan miktarını da Kıbrıs'ta kullanmama şartı getirmiştir.²⁴¹

Bu dönemde çözüm önerisi olarak sunulan BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar'ın planı; Maraş Bölgesinin 6-9 ay içerisinde BM'ye devredilmesi Denктаş

²³⁵ T.C. Dışişleri Bakanlığı Belleteni, *a.g.e.* , 19.

²³⁶ Balcı, *Türkiye Dış Politikası...* , 192.

²³⁷ Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde...* , 457.

²³⁸ Akalın, *ABD ve Türkiye-2...* , 155.

²³⁹ Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde...* , 461.

²⁴⁰ Sönmezoğlu, *a.g.e.* , 462. ; Akalın, *ABD ve Türkiye-2...* , 156.

²⁴¹ Sönmezoğlu, *a.g.e.* , 462.

tarafından reddedilse de Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, bu planın gerçekleştirilmesi için ABD'nin alet edildiğini, Türk tarafını ödün veriyor görüntüsü vermemek için yeniden durum değerlendirmesi yapmaya zorladığını, Rum tarafının daha ısrarcı olmasına neden olduğunu ve ABD'nin eğer çözüm istiyorsa “*Bir kerede gölge etmeme*” yolunu denemesini tavsiye etmiştir.²⁴² Kenan Evren 17 Ocak 1984'te İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) toplantısı için bulunduğu Kazablanka'da BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar ile yaptığı görüşmesinde, iki ülke arasındaki sorunların giderilmesi yönündeki ümitsizliğini ve sorunların sorumlusunun Yunan tarafı olduğunu dile getirmiştir.²⁴³

1.4.4. Kürt Sorunu ve Türkiye- ABD İlişkileri

Siyasal mücadele yerine silahlı mücadeleyi savunan Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) sebep olduğu sorun ve PKK'ya lojistik alanda destek sağlayan Suriye, Türkiye'nin hem iç ve hem de dış güvenliğini doğrudan etkileyen gelişmelerin başında gelmiştir.²⁴⁴ 1970'li yıllardan sonra Hafız Esad liderliğindeki Suriye, Türkiye ile ilişkilerini düzeltmeye çalışmış ancak Güneydoğu Anadolu Projesi'nin dile getirilmesiyle Suriye'nin teröre ve terör örgütlerine verdiği destek, Türkiye'nin güvenliğini ciddi bir şekilde etkilemiştir.²⁴⁵ 1980 yılında Irak- İran Savaşları'nın başlamasıyla Kuzey Irak'ta otorite boşluğundan faydalanan PKK, bölgedeki Kürt gruplarıyla diyalogunu geliştirerek Kuzey Irak'ta kendisine geniş bir hareket sahası oluşturmuş ve 1982 yılında İsrail'in Lübnan'ı işgali ile Filistin kampları yıkılmış, Bekaa Vadisi PKK'ya kalmıştır.²⁴⁶ Mart 1983 yılında dönemin Dışişleri Bakanı İlter Türkmen, Şam'a giderek Suriye yönetimini PKK'ya destek vermemesi için uyarılmış ve gerektiğinde Türkiye'nin “*kendini savunması adına elinden geleni yapacağını*” belirtmesinden sonra PKK terör örgütünün bir kısmı Kuzey Irak'a geçmiştir.²⁴⁷ Bunun üzerine 1983 yılında Türkiye ile Irak arasında “*Sınır Güvenliği ve İşbirliği Anlaşması*” imzalanmış ve Türkiye, gerçekleştirdiği başarılı geçen sınır ötesi operasyonlarını

²⁴² Sarier, *Kenan Evren ve Dış Politika*, 192-193.

²⁴³ Erkan Ertosun, *Turgut Özal'ın Ekonomi Odaklı Dış Politikası: Yunanistan'a Yönelik “Zeytin Dalı” Diplomasisi Örneği*, (Bilge Strateji, Cilt 8, Sayı 15, Güz 2016), 45.

²⁴⁴ Alptekin Molla, *Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri Ve Türkiye- ABD- NATO İlişkileri*, (Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt:7, Sayı:11), 31.

²⁴⁵ Soner Dursun, *Türkiye'nin Güvenlik Algılamasındaki Değişim: 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Dönem*, (ÇTTAD, VII/16-17, 2008/Bahar-Güz), 429.

²⁴⁶ Balcı, *Türkiye Dış Politikası...*, 200.

²⁴⁷ Balcı, *a.g.e.*, 200.

hukuki zemine oturtmuş, sıcak takip yapabilme hakkı kazanmıştır.²⁴⁸ 1984 yılından itibaren de resmi olarak ilk eylemlerini gerçekleştiren PKK, merkez olarak Suriye'yi kullanmış ve devletin silahlı güçlerine ve sivil halka karşı düzenlenen saldırılarla Türkiye, terör örgütünü devletin beka sorunu olarak görmüştür.²⁴⁹

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 1990'lı yıllardan başlayarak Güneydoğu bölgesinde ayrılıkçı Kürt gruplarına karşı düzenlediği askeri operasyonlar sırasında insan hakları ihlallerinin yapıldığı öne sürülmüş ve Türkiye'nin ABD ile ilişkileri gerek askeri gerekse siyasi alanda olumsuz etkilenmiştir.²⁵⁰ Amerika Birleşik Devletleri'nde kamuoyunda etkili olan Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme gibi uluslararası faaliyet gösteren örgütlerin özellikle güneydoğuda ciddi insan hakları ihlalleri olduğunu iddia etmesi, bu bölgede kullanabilecek silahların satılmaması yönünde gerekli görüldüğünde Kongre üzerinde etkili olabilmişlerdir.²⁵¹ Bu duruma bir de ek olarak Kongrede Türkiye karşıtı etnik lobinin bulunması, bu örgütlere gönüllü desteği arttırmıştır.²⁵² Türkiye'nin terör ile mücadele kapsamında Irak sınırını geçerek Kuzey Irak bölgesinde askeri operasyonlarını başlatması, Amerikan yönetimi tarafından eleştirilmesine neden olurken, Türkiye'ye yapılması planlanan askeri malzeme satışlarının Amerikan Kongresi tarafından engellemeye çalışılması Türkiye'nin tepkisine neden olmuştur.²⁵³

Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine, Kuveyt Petrolü, ABD ve Batı ülkeleri için önem arz ettiğinden, Kuveyt gidince sıra Suudi Arabistan'a ve diğer Körfez Şeyhlerine geleceği endişesiyle ABD ve müttefiki olan Batı ülkeleri Irak'a yüklenmişlerdir.²⁵⁴ Kuveyt'in işgal edilmesiyle 3 Ağustos 1990 yılında Turgut Özal, Milli Güvenlik Kurulu'ndan Irak'ın Kuveyt'i koşulsuz olarak boşaltmasını isteyen kararı çıkartmış ve 6 Ağustos'ta da BM Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği ve Irak'a ekonomik ambargo uygulayan 661 sayılı karar 7 Ağustos'ta kabul edilmiştir.²⁵⁵ Suudi Arabistan'dan da önce hareket eden Türkiye, Irak-Kerkük–Yumurtalık Petrol Hattı'nı

²⁴⁸Balcı, *Türkiye Dış Politikası...* , 200.

²⁴⁹Zülfikar Aytac Kışman, Hasan Aydın, *Soğuk Savaş Sonrası Orta Doğu Bağlamında Türk-Amerikan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme*, (Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, II/1, 2017), 40-41.

²⁵⁰Molla, *Soğuk Savaş Sonrası Körfez...* , 31-33.

²⁵¹Sönmezoglu, *Soğuk Savaş Döneminde...* , 451.

²⁵²Sönmezoglu, *a.g.e.* , 451.

²⁵³Molla, *Soğuk Savaş Sonrası Körfez...* , 31-33.

²⁵⁴Baskın Oran, *Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti*, (Avrasya Dosyası(Kuzey Irak Özel), Cilt:3, Sayı:1, 1996), s.158.

²⁵⁵Oran, *a.g.m.* , 158.

kesmiştir.²⁵⁶ Irak, BM Güvenlik Konseyi'nin 660 sayılı kararı ile 15 Ocak 1991 tarihine kadar Kuveyt'ten çekilmeyince, 16 Ocak'ta hava bombardımanıyla başlayan Körfez Savaşı sonunda Irak, 27 Şubat'ta Kuveyt'ten çekilmek zorunda kalmıştır.²⁵⁷ Özal bu dönemde ABD'nin yanında savaşa katılmak istemesiyle ve bu isteğinde ısrarcı olması üzerine dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necip Torumtay ile ters düşmüş, Torumtay ise bu durumda çareyi istifa etmekte bulmuştur.²⁵⁸

1990'lı yıllarda Türk-Amerikan ilişkilerinde Türkiye, ABD ile gerçekleşecek olan ittifakın bölge üzerinden Türkiye'yi olumsuz yönde etkileyebilecek sonuçların önüne geçebilmeyi hedeflemiş, ancak savaştan sonra Saddam Hüseyin iktidarının devam etmesi, Türkiye için ciddi risk unsurları barındıran Kuzey Irak meselesini ortaya çıkarmıştır.²⁵⁹ Türkiye'nin ABD ile birlikte hareket etmesinin doğrudan bir sonucu olmamakla birlikte hegemon bir güç olan ABD'nin uyguladığı politikalardan dolayı Özal'ın temel hedefi, bu savaşın yarattığı ekonomik ve güvenlik alanlarındaki maliyetlerin hafifletilmesi olmuştur.²⁶⁰

Koalisyon güçlerinin Bağdat'a girmeden 28 Şubat'ta imzaladıkları ateşkesin ardından kuzeyde Kürtler, güneyde de Şiilerin ABD'nin cesaretlendirmesiyle ayaklanmaları üzerine, Irak'ın kimyasal silah kullanarak acımasızca bastırdığı operasyonun sonucunda bir milyonun üzerinde Iraklı Kürt Türkiye ve İran'a sığınmıştır.²⁶¹ Koalisyon güçlerinin askeri mücadele yürütme amacıyla oluşturduğu Huzur Ortak Görev Gücü daha sonra Fransa ve İngiltere'nin de katılımıyla Birleşik Görev Gücü ismini almıştır.²⁶² Ağustos 1992'de 36. paralelin kuzeyi ile 32. paralelin güneyindeki alanları güvenli bölge ilan etmiş, Birleşik Görev Gücü'nün Bölgeyi korumak için düzenlediği huzur harekâtlarıyla Türkiye'deki mülteciler evlerine dönmüştür.²⁶³ Savaşın neden olduğu mülteci yükünden kurtulmak için oluşturulan Birleşik Görev Gücü 17 Haziran'da feshedilmesine rağmen, Kuzey Irak'ı yeni bir

---

²⁵⁶ Oran, *Kalkık Horoz...*, 158.

²⁵⁷ Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan, Neslihan Kaptanoğlu, *Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği*, (Tepav, Baskı:1, Aralık 2007), 6-8.

²⁵⁸ Barış Doster, *Turgut Özal ve Dış Politika*, Ed. Haydar Çakmak, Cumhurbaşkanları ve Dış Politika, (Ankara: Kripto Yayınları, Baskı:1, 2016), 207.

²⁵⁹ Veysel Kurt, *Özal'ın Dış Politikası: Uluslararası Siyaset, Değişim Ve Süreklilik*, (Muhafazakâr Düşünce, Yıl:15, Sayı:55, Eylül-Aralık 2018), 168.

²⁶⁰ Kurt, *a.g.m.*, 168.

²⁶¹ Aydın, Özcan, Kaptanoğlu, *Riskler ve Fırsatlar Kavşağında...*, 6-8.

²⁶² Aydın, Özcan, Kaptanoğlu, *a.g.m.*, 6-8.

²⁶³ Balcı, *Türkiye Dış Politikası...*, 226.

saldırıdan korumak amacıyla Washington yönetimi tarafından sunulan Çekiç Güç; Türkiye'nin İncirlik ve Piriçlik Üssü'ne konuşlandırılınca 36. paralelin kuzeyinin Irak merkezi hükümetine bağlı güçlere yasaklanmasına karar verilmiştir.²⁶⁴

Salt uluslararası askeri güç olmaktan çıkan Çekiç Güç'te operasyon, Türkiye genelkurmayının onayına bağlanmış ve Çekiç Güç komutanı ile aynı rütbe ve konumda yer alan Türk komutanlar yapılanma içerisinde görev almışlardır.²⁶⁵

ABD'nin Irak'a müdahalesi ile bölgeye yerleşmesi, Türkiye'nin dış politikasında ve PKK ile mücadelesinde yeni bir sorun olarak günümüze kadar gelmiştir.²⁶⁶ Türkiye, terör ile mücadelesinde ABD ile işbirliği içinde olsa da ABD'ye rağmen bölgede adımlar atarak bölgesel politikasını ve PKK ile mücadelesini yürütmeye devam etmiştir.²⁶⁷

Körfez krizinin akabinde Saddam rejimindeki Irak'a uygulanan ambargolar, önemli ticari ilişkileri bulunan Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş ve Türkiye, savaşın ardından yaşadığı ekonomik zararı telafi etmek için söz verilen yardımları alamamış, bunun sonucunda da Irak'a uygulanan yaptırımların hafifletilmesini, dolaylı ticarete de izin verilmesini istemiş ve girişimlerde bulunmuştur.²⁶⁸ Körfez savaşından sonra, Kuzey Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin baskısından korunmak için oluşturulan bölgede Kürt grupların bağımsız bir devlet oluşturma yönündeki faaliyetleri ve ABD'nin bu gruplara yaptığı yardımlar, Türkiye'yi bölgedeki çıkarları ve güvenliği açısından endişelendirmiştir.²⁶⁹

Türkiye açısından önemli olan gelişme, Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğundan dolayı bölgede rahat örgütlenme sahası bulan, kamplar kuran ve daha kolay silah elde edebilen PKK'nın Türkiye'ye karşı sınır ötesi terör saldırıları daha sağlam temelde gerçekleştirmeye başlamıştır.²⁷⁰ Terörle mücadele de çok iyi bir yol kat eden Türkiye, uzun yıllardır mücadelesinin bu koşullar altında boşa çıkmasının yanında; PKK, çok uzun zamanda elde edebileceği gelişim imkânını yakalamış ve

²⁶⁴ Doster, *Turgut Özal ve Dış Politika*, 207.

²⁶⁵ Balcı, *Türkiye Dış Politikası...*, 226.

²⁶⁶ Kurt, *Özal'ın Dış Politikası...*, 168.

²⁶⁷ Kurt, *a.g.m.*, 168.

²⁶⁸ Molla, *Soğuk Savaş Sonrası Körfez...*, 31-33.

²⁶⁹ Molla, *a.g.m.*, 31- 33.

²⁷⁰ Nasuh Uslu, *Körfez Savaşı ve Amerika'nın Politikaları*, (Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 54-3), 192.

Türkiye daha fazla bütçe ayırarak terörle mücadelesinde PKK'nın etkisini kırmaya çalışmıştır.²⁷¹ Körfez Savaşlarının sonunda Kürt sorununun uluslar üstü konuma gelmesi Türkiye'nin zararına olmuş ve askeri operasyonlara yönelik eleştiriler kendi Kürt vatandaşlarına karşı insan hakları ihlali yapıyor gerekçesiyle silah alım satımında kısıtlamalara yol açmıştır.²⁷²

Sonuç olarak bu dönemde Türkiye, ABD'ye ihtiyaç duyduğu için Kürt sorunuyla ilgili olarak ABD'nin tezine aykırı görüşler ortaya atmamış, faaliyetlerde bulunmamıştır.²⁷³ 1991 yılının Körfez Savaşı, ABD ve Türkiye arasındaki ilişkilerde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin Kuzey Irak'ta gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlarda ABD'nin onay vermesi Türk yetkililer açısından önem arz etmiş, fakat Amerikan yönetimi tarafından gerçekleştirilen bölgeye dair çözüm önerileri ve uyguladığı politikalar Türk tarafını memnun etmemiştir.²⁷⁴ Körfez Krizi sonrası PKK, yeni yapılanmaya da bağlı olarak bölgede etkinliğini arttırmış ve uluslararası alanda destek bulmuştur.²⁷⁵ Kuzey Irak'ta etkinliği artan PKK bölgede bulunan karakollara, ilçe merkezlerine büyük güçlerle eylemler düzenlemeye başlamış, sadece 1984 ve 1994 yılları arasında gerçekleştirdiği eylemlerde 113 eylemden 80'ini 1991 ve sonrasında gerçekleştirmiştir.²⁷⁶ ABD bir yandan Türkiye'nin kaygılarını hafifletmek üzere PKK'yı terör örgütü olarak tasvir ederken diğer yandan da Kuzey Irak'ta etkili olan ve birbirleriyle çatışan iki muhalif Kürt grup arasında uzlaşma sağlama çabalarına da devam etmiştir.²⁷⁷

1.4.5. İki Ülke Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Bu dönem içerisinde, 1980 yılında ABD'den 200 milyon dolar askeri malzeme satış kredisi ve 2 milyon dolar askeri eğitim kredisi olmak üzere 202 milyon dolar askeri nitelikli yardım, 98 milyon dolarlıkta ekonomik nitelikte yardım önerisi olmuştur.²⁷⁸ Ekonomik ilişkiler, Sovyetlerin dağılmasının ardından çeşitlendirilerek

---

²⁷¹Uslu, *Körfez Savaşı ve...* , 192.

²⁷² Uslu, *a.g.m.* , 192.

²⁷³ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 391.

²⁷⁴ Uslu, *a.g.e.* , 391.

²⁷⁵ M. Hüseyin Buzoğlu, *Körfez Savaşı ve PKK*, (Ankara: Strateji Yayınları, 1) , 170.

²⁷⁶ Buzoğlu, *a.g.e.* , 171.

²⁷⁷ Özlen Çelebi, *1990'lardan 200'lere Türk Dış Politikası ve ABD ile İlişkiler: "Stratejik Ortaklıktan Model Ortaklığa"*, Ed. Yelda Demirağ, Özlen Çelebi, *Türk Dış Politikası Son On Yıl*, (Ankara: Palme Yayınları, 2011) , 43.

²⁷⁸ Sönmezoglu, *Soğuk Savaş Döneminde...* , (1945-1991), 313.

son yıllarda "*stratejik ortaklık*" olarak geliştirilmiştir.²⁷⁹ 1993 yılında *Ortak Ekonomik Komite ve İş Geliştirme Konseyi'nin* kurulmasıyla, ekonomik ve ticari ilişkiler kurumsal bir zemine oturtularak önemli gelişmeler yaşanmıştır.²⁸⁰ 1995 yılında ise tarımsal alanda işbirliği açısından önemli olan anlaşmanın revize edilmesi, 1996'da *Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması'nın* imzalanması, ilişkileri hukuki zemin açısından hızlandırmıştır.²⁸¹

---

²⁷⁹ Yakup Beriş, Aslı Gürkan, *Türk- Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler*, (TÜSİAD ABD Temsilciği Değerlendirme Raporu- Temmuz 2002), 42.

²⁸⁰ Beriş, Gürkan, *Türk- Amerikan İlişkilerine Bakış...* , 42

²⁸¹ Beriş, Gürkan, *a.g.e.* , 42.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇIKAR VE GÜVENLİK TEMELLİ TÜRK- AMERİKAN İLİŞKİLERİ

2.1. 1 Mart 2003 Tezkere Krizine Giden Süreç ve Türk- Amerikan İlişkileri

2001 yılından beri Türkiye ve ABD ilişkileri, üç ana temada yeniden şekillenmeye başlamıştır. Birincisi, Türkiye’de bu dönemde yaşanan ekonomik krizin aşılabilmesi ve ABD’nin bu noktada Türkiye’ye verdiği destek ile ilgilidir. Bu dönemde Türk-Amerikan ilişkileri arasında verilmiş ilk sınav; ekonomik alanda yaşanmış, Türkiye 2000’li yılların başında iç siyasi nedenler de göz önüne alınarak ekonomik krizle karşı karşıya gelmiştir.²⁸² 17 Ağustos depremi, hükümetin olağanüstü durumlardaki başarısızlığını gözler önüne sermiş, devletin imajı sarsılmıştır.²⁸³ Meydana gelen bu felaket ile çok sayıda ülkenin katıldığı hızlı ve etkili uluslararası yardım çabası, Türkiye’deki “yabancı korkusunu” temellerinden sarsarak “*Türk’ün Türk’ten Başka Dostu Yoktur*” düşüncesinin geçersiz kılınmasına neden olmuştur.²⁸⁴ 2000 yılının kasımında ve 2001 Şubat ayında Türkiye ekonomisinde yaşanan kriz, dış politikada ekonomik kaygıları ön plana çıkarmıştır.²⁸⁵ Bush yönetimi, Türkiye’ye kısa sürede Dünya Bankası ve IMF tarafından hazırlanan 31 milyar dolarlık yardım bütçesi ile destek olmuştur.²⁸⁶ Bu doğrultuda Türkiye ekonomisinin mevcut durumu ile geleceği Türkiye-ABD ilişkilerinde daha önemli bir hal almıştır. Bu doğrultuda iki ülkenin ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve çeşitlenmesi için Türkiye’nin ihracatında ABD tarafından konulan engellerin kaldırılması gerekmiştir.²⁸⁷ Ticari ilişkilerin önem kazandığı bu dönemde Türkiye’de komşularla olan uyuşmazlıkların çözümüne öncelikli kılan bir dış politikaya hâkim olmuştur.²⁸⁸

²⁸² Türkmen, *Kırılğan İttifak’tan...* , 174.

²⁸³ Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, 261.

²⁸⁴ Cengiz Çandar, *Türklerin Amerika’ya Bakışından Örnekler Ve Amerika’nın Türkiye Politikası*, Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası, Ed. Morton Abramowitz, Çeviri: Faruk Çakır, Nasuh Uslu, (Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2001) , 215.

²⁸⁵ Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, 263.

²⁸⁶ Türkmen, *Kırılğan İttifak’tan...* , 174

²⁸⁷ Beriş, Gürkan, *Türk- Amerikan İlişkilerine Bakış...* , 1-2

²⁸⁸ Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, 264.

Türk-Amerikan ilişkilerinde bu dönemde ikinci önemli nokta; terör ile mücadele bağlamında Türkiye'nin üstlendiği rol etrafında yeniden şekillenmesi olmuştur. Amerika'ya düzenlenen 11 Eylül 2001 saldırıları, bu açıdan dönüm noktası niteliği taşımaktadır.²⁸⁹

11 Eylül günü New York'taki Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a düzenlenen saldırılar tüm dünyanın gündeminde yer almıştır.²⁹⁰ Amerikan özgürlüğüne ve demokrasisine karşı, yaklaşık on dokuz şüpheli Orta Doğulu Terörist dört uçak kaçırarak ikisini Dünya Ticaret Merkezine, üçüncüyü Washington DC yakınlarındaki Pentagon'a düşürmüşlerdir.²⁹¹ Dördüncü uçak ise yolcuların teröristlerin tarafından gelmeleri üzerine Batı Pennsylvania'ya düşmüştür.²⁹² ABD, saldırıların hemen ardından dış politikasında köklü değişiklikler yaparak daha çok askeri ve silahlı politikalar izlemeye başlamıştır.²⁹³ İmparatorluğunun oluşmasında önemli bir yapı taşı niteliğindeki bu saldırıyı bahane olarak kullanan ABD, kapsamlı bir “yayılmacı müdahale saldırganlığını” hayata geçirmeye başlamıştır.²⁹⁴ ABD'nin Türkiye'ye olan tutumunu önemli ölçüde değiştiren bu terör saldırıları, Türkiye'nin terör ile mücadelesinde uluslararası alanda daha fazla destek bulmasını sağlamıştır.²⁹⁵ Terörist saldırılar ile Türkiye, ilgisini tekrar dış meseleler üzerine çekerek olaydan dolayı üzüntü duyduğunu kısa bir süre içerisinde Washington'a bildirmiştir.²⁹⁶ ABD'ye terörizm ile mücadelede tam destek vereceğini ileten Türkiye, PKK kaynaklı olarak terör konusunda işbirliği yapabileceğini teklif etmiştir.²⁹⁷

Saldırının ardından Ecevit başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu “*Türkiye sorumlu bir müttefik ve dost olarak ABD'yi terör ile mücadelede destekleyeceğini*” belirten açıklamada, olası bir operasyonda ABD'nin yanında yer alacaklarını bildirmiştir.²⁹⁸ 11 Eylül saldırısının ardından ABD'nin Afganistan'a düzenlediği

²⁸⁹ Beriş, Gürkan, *Türk- Amerikan İlişkilerine Bakış...* , 1-2

²⁹⁰ Çelebi, *1990'lardan 200'lere...* , 49

²⁹¹ Jim Mars, *Sırlar Operasyonu, Terör mü? Politika mı?* , Çeviren: Pınar Bulut, (İstanbul: Truva Yayınları, 1. Baskı, 2005), 27.

²⁹² Mars, *a.g.e.* , 27.

²⁹³ Çelebi, *1990'lardan 200'lere...* , 49.

²⁹⁴ Temel Demirer, Cahide Sarı, Salih Çevikarslan, *Irak Hamlesi...* , ABD Saldırganlığı: Irak ve Ötesi, Yayıma Hazırlayan: Cahide Sarı , (Ankara: Ütopya Yayınları, 2004), 41.

²⁹⁵ Beriş, Gürkan, *Türk- Amerikan İlişkilerine Bakış...* , 1-2

²⁹⁶ Ömer Göksel İşyar, *Karşılaştırmalı Dış Politikalar, Yöntemler-Modeller – Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*, (Bursa: DORA Yayınları, Baskı:2, 2013), 521.

²⁹⁷ İşyar, *a.g.e.* , 521.

²⁹⁸ Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, 279.

Sonsuz Özgürlük Operasyonu'nda (Operation Enduring Freedom - OEF) Türkiye, 26 Eylül 2001'de hava sahasını ve ülkedeki İncirlik, Yenişehir, Afyon Hava Üslerini açmış, ayrıca bölgeye asker takviyesi de yaparak operasyona verdiği desteğini somut bir şekilde ortaya koymuştur.²⁹⁹ Türkiye bu tavrıyla terörle mücadelede ön cephelerde yerini alacağını tüm dünyaya göstermiştir. ³⁰⁰ 11 Eylül saldırılarının sonrasında Türkiye-ABD arasındaki ilişkiler daha da sıkışmış ve petrol, doğalgaz boru hatları, Hazar Denizi'nin doğal kaynakları, Azerbaycan'ın problemleri ve Kürt sorunu gibi konularda Türkiye daha güçlü bir konuma ulaşmıştır.³⁰¹ Amerika'nın terör ile giriştiği mücadelelerle birlikte, Türkiye'nin bölgedeki önemi tekrar artmıştır. Bu noktada saldırıların akabinde gerçekleşeceği daha belirgin hale gelen ABD'nin Irak müdahalesi, Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerin kırılma yapısını gözler önüne serecektir.³⁰² Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in 2002 Amerika ziyareti; iyi ilişkilerin sürdürülebilmesi açısından önem arz etmiş, böylece Irak konusunda Amerika'nın herhangi bir girişimi söz konusu olduğunda Türkiye'ye de danışılacağına garanti alınmış, Türkiye'nin kaygı duyduğu Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması konusunda ABD'nin de aynı görüşe sahip olduğu bilgisi Türkiye'ye iletilmiştir.³⁰³

Türk- Amerikan ilişkilerinde bu dönemde önemli üçüncü nokta ise, Irak Krizi kapsamında, sınırların ve boyutların tekrar şekillenmeye başlaması olmuştur. Irak sorunu, Türkiye ve ABD'nin stratejik ortaklığının uygulamaya geldiğinde her iki devletin çıkarının da doğrudan etkilendiği noktada nasıl ve ne kadar sürdürülebileceğine dair önemli bir sınav niteliği taşımaktadır.³⁰⁴ Türkiye açısından küresel çapta terör ile mücadele süreci Afganistan'dan sonra ABD'nin 2003 Irak müdahalesiyle yakından hissedilmiştir.³⁰⁵ Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber ABD'nin Orta Doğu Bölgesindeki askeri varlığı meşruiyetini kaybetmiş, ancak

---

²⁹⁹ İşyar, *Karşılaştırmalı Dış Politikalar*, 522; Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, 279

³⁰⁰ Uslu, *Çatlak İttifak*, 438.

³⁰¹ Uslu, *a.g.e.*, 437.

³⁰² Beriş, Gürkan, *Türk- Amerikan İlişkilerine Bakış...*, 1-2

³⁰³ Uslu, *Çatlak İttifak*, 439.

³⁰⁴ Beriş, Gürkan, *Türk- Amerikan İlişkilerine Bakış...*, 1-2.

³⁰⁵ Serkan Taflıoğlu, Tugay Düğen, *Ahmet Necdet Sezer ve Dış Politika*, Ed. Haydar Çakmak, Cumhurbaşkanları ve Dış Politika, (Ankara: Kripto Yayınları, Baskı:1, Ocak 2016), 265

bölgedeki enerji kaynaklarının güvenliğinin de bir şekilde sağlanması gerekmiştir.³⁰⁶ ABD'nin “dünya güvenliğini sağlama girişiminin” Orta Doğu'yu merkez alarak başlaması ve Irak'a müdahale etmesiyle birlikte, Türkiye siyasi ve askeri olarak ABD'nin sınır komşusu haline gelmiştir.³⁰⁷ ABD, 11 Eylül Terör Saldırıları'nın ardından gerçekleştirdiği Irak Savaşı'nın sorunsuz bir şekilde sonuç alabilmesi için Irak'ın kuzeyinden bir cephe açmak istemiş ve bu şartlar altında Türkiye'nin topraklarını kullanmayı talep etmiştir.³⁰⁸ ABD Savunma Bakanı Yardımcısı Paul Wolfowitz Temmuz 2002'de Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiş ve ABD'nin Irak'ı işgal edeceğini Türk tarafına iletmiştir.³⁰⁹

Türkiye'nin Irak'a gerçekleşecek olan askeri operasyondaki kaygıları dikkate alındığında Orta Doğu'da meydana gelebilecek sonuçlar Türkiye açısından da önem arz etmektedir.³¹⁰ Olası Irak Operasyonu'nun Türk ekonomisini kötü etkileyeceğini savunan yetkililer, Saddam yönetiminin yıkılmasıyla bölgede oluşacak otorite boşluğunda yeni bir Kürt sorununun başlayabileceği noktasında endişelerini dile getirmiştir.³¹¹ Irak'a olası müdahale fikri somut hale gelmeye başladığında ABD, Türkiye'nin harekât açısından önemli olduğunu düşünerek, Irak'ın kuzey bölgesi olan Türkiye üzerinden ve aynı zamanda Kuveyt'in güneyinden girme düşüncesini o dönemde Deniz Piyade Komutanı olan ve aynı zamanda NATO Komutanı olan General James Jones ortaya atmıştır.³¹²

Savaş hazırlıkları için Kuveyt'e konuşlanan Kara Kuvveti Komutanı General Mckiernan, Amerikan Merkez Komutanlığı (CENTCOM) Komutanı General Tommy Franks'a gönderdiği mesajda Kuzey Irak Cephesi'nin gerek Saddam'ın dikkatini ve kuvvetini dağıtmak için gerekse Kerkük çevresinde petrol kuyularının güvencesi ve olası bir Kürt-Arap çatışmasının önlenmesi için Türkiye'nin desteğinin ne pahasına olursa olsun sağlanması gerektiğini belirtmiştir.³¹³

---

³⁰⁶ Tayyar Arı, *Türk Dış Politikasının Ana Ekseninde Bir Değişiklik Yoktur, Mülakatlarla Türk Dış Politikası*, Ed: Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer, Mehmet Yegin, (Ankara: Usak Yayınları, Cilt: 1, 2009), 99.

³⁰⁷ Taflıoğlu, Düğen, *Ahmet Necdet Sezer...* , 265

³⁰⁸ Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, 293.

³⁰⁹ Balcı, *a.g.e.* , 293.

³¹⁰ Beriş, Gürkan, *Türk- Amerikan İlişkilerine Bakış...* , 45

³¹¹ Beriş, Gürkan, *a.g.e.* , 45

³¹² Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan...* , 195.

³¹³ Türkmen, *a.g.e.* , 195.

ABD'nin olası Irak işgalinden önce Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğü açısından uyguladığı dış politika başlangıçta sorunun çözümü açısından daha barışçıl yolların izlenmesi üzerine olsa da, Irak'ın BM'nin kararlarına uyması gerektiğini ve BM kararları olmadan Irak'a olası bir müdahalenin yapılmaması gerektiğini belirtmiştir.³¹⁴ Türkiye bir taraftan Irak hükümeti ile BM arasında diyalogun gelişmesine gayret etmiş, diğer taraftan da bölgede bulunan diğer ülkelerle gerçekleştirdiği görüşmeler ile sorunun herhangi bir güç kullanımına gerek kalmadan çözülmesi için iş birliği olanaklarını araştırmıştır.³¹⁵

Böylece Türkiye, bir kez daha ABD'nin ilgi odağı haline gelmiş ve Türkiye'den ikinci bir cephenin açılması hayati önem taşımıştır. 3 Kasım 2002 seçimlerinde Türkiye'de yaşanan iktidar değişikliği konusunun görüşülmesi, AK Parti iktidarına kalmıştır.³¹⁶ Irak Savaşı, seçimlerin sonucunda yüzde 34 oy alarak 365 milletvekili ile tek başına iktidar olan AK Parti'nin, ilk sınavı niteliğinde olmuştur.³¹⁷ Afganistan'ın işgalinden sonra Irak üzerindeki baskılarını arttıran Amerika, BM kararına bağlı olmaksızın 20 Mart 2003 sabahında Irak'ı işgale başlamıştır.³¹⁸ Irak'ın işgal edilmesiyle ABD, bölgenin sahip olduğu zengin petrol ve enerji kaynaklarına sahip olmakla birlikte bölgede büyük bir askeri güç konumuna ulaşmıştır.³¹⁹

Kitle imha silahlarının olası varlığını sebep göstererek Amerika'nın Irak'a yaptığı saldırı, giderek Türk kamuoyunda Amerikan aleyhtarlığının gelişmesine neden olmuş, Irak'tan gelen haberler halk arasında Müslüman Irak halkına karşı Amerikan güçlerinin saldırısı olarak algılanmıştır.³²⁰

Bölgede vuku bulan olaylarla birlikte, 1 Mart Tezkeresi'nin reddi ile başlayan Türk-Amerikan ilişkilerindeki gerginlik, ABD'nin Irak'ta özellikle de Türkiye'nin bölgedeki kırmızı çizgilerine aykırı bir politika izlemesi, Kürt gruplarla ilişkilerini yürütmesi, işgal sonrasında bölgedeki Türkmenlerin göz ardı edilmesi ile terör örgütü PKK konusunda herhangi bir girişimde bulunmaması ilişkilerde sancılı süreci

³¹⁴ Tayyar Arı, *Yükselen Güç: Türkiye- ABD İlişkileri ve Ortadoğu*, (Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayınları, Eylül 2010), 63.

³¹⁵ Arı, *a.g.e.* , 63.

³¹⁶ Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, 293.

³¹⁷ Arı, *Yükselen Güç...* , 62- 63.

³¹⁸ Arı, *a.g.e.* ,62.

³¹⁹ Arı, *Türk Dış Politikasının Ana...* , 98.

³²⁰ Ersin Onulduran, *Yakın Dönem Türk- Amerikan İlişkileri*, Bilgesam http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-8-2014062428turkiyenin_vizyonu04.pdf, 58.

hızlandırmıştır.³²¹ Irak Krizi, özellikle 2003 yılının mart ayından sonra ABD ile ciddi problemlerin söz konusu olduğu dönemde, ilişkilerin “düz bir zeminde” yol alamadığını göstermiş ve bu süreçte Irak’ın istikrarsızlaştırılmasının “Türkiye’ye fatura edilmesi” de söz konusu olmuştur.³²²

Türkiye, bölgede uğrayacağı ekonomik kayıplarının telafisi için ABD’den yaklaşık 30 milyar dolar civarında yardım istemiş, aynı zamanda terör örgütleri ile mücadele bağlamında da Kuzey Irak’ta asker bulundurma hakkını talep etmiştir.³²³ ABD ise 6 milyar hibe olan 20-21 milyar dolarlık bir paket önermiştir.³²⁴ Yapılan pazarlığın ve istenilen ekonomik taleplerin basına sızmasıyla kamuoyunda, muhalefet cephesinde ve AKP’nin içerisinde savaşa karşı olanların sayısı artmıştır.³²⁵

2.1.1. 1 Mart 2003 Tezkeresi’nin Reddedilmesi

Yakın tarihte en yoğun diplomasi örneklerinden birini sunan tezkere müzakerelerini, Türkiye adına başkanlığını Büyükelçi Deniz Bölükbaşı’nın yaptığı ve Genelkurmay ağırlıklı 27 kişilik heyet ile Amerika Birleşik Devletleri adına başkanlığını ABD Dışişleri Bakanlığı Askeri Üsler Bölümü Yöneticisi Büyükelçi Marisa Lino’nun yaptığı altı kişilik bir heyet yürütmüştür.³²⁶ ABD’nin Irak’ın kuzeyine askeri güç konuşlandırılmasına yönelik baskıları karşısında Türkiye, öncelikle uluslararası meşruiyetin temel olduğunu vurgulayarak ABD’ye verilecek desteğin ancak belli koşullar altında ve sınırlı düzeyde olabileceğini Amerikan tarafına iletmiştir.³²⁷

6 Şubat 2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, ABD teknisyenlerinin ve askeri personeli Türkiye’ye gelerek buradaki üs ve limanlarda modernizasyon çalışmalarına katılmalarına izin veren tezkereyi onaylamış, üslerde ve limanlarda yenileme çalışmalarını 12 Şubat tarihinde başlatmıştır.³²⁸ Kabul edilen tezkereye göre, “Türkiye’nin güneyinde yer alan İskenderun, Mersin limanları ve Diyarbakır, Afyon,

³²¹ Kutay Karaca, *11 Eylül Sonrası Değişen ABD Dış Politikası ve Türkiye*, (Ankara: Global Strateji Enstitüsü Dergisi, Yıl:1, Sayı:3-4, Kış Sayısı 2005- 2006) , 107.

³²² Arı, *Türk Dış Politikasının Ana...* , 104.

³²³ Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, 294.

³²⁴ Çelebi, *1990’lardan 2000’lere...* , 49.

³²⁵ Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, 294.

³²⁶ Türkmen, *Kırılğan İttifak’tan...* , 199.

³²⁷ Arı, *Yükselen Güç...* , 63-64.

³²⁸ Çelebi, *1990’lardan 2000’lere...* , 50.

İncirlik, Çorlu, İstanbul Sabiha Gökçen Havaalanı'nda yenileme çalışmalarına başlanılacak, ayrıca gerekli görüldüğünde diğer üs ve limanlarda modernize kapsamına alınacaktır.”³²⁹ Bu çerçevede Türkiye'ye yaklaşık 5.000 Amerikan personeli ve askerî teçhizat gelmiş ve gelmeye de devam etmiştir.³³⁰

Sıra ikinci adımın atılmasına geldiğinde hükümet tarafından 25 Şubat 2003'te TBMM'ye sunulan “*Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkede konuşlandırılması ve yabancı ülkenin silahlı kuvvetlerinin Türkiye topraklarında konuşlandırılması için hükümete yetki verilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi*” 1 Mart Cumartesi günü Genel Kurul'da yapılan gizli görüşmeler sonucu kabul edilmemiştir.³³¹

Tezkere, 62.000 yabancı askeri personelin 6 ay süreyle Türkiye'de konuşlandırılmasını, yabancı ülkenin askeri kuvvetlerinin hava unsurları 255 uçak ve 65 helikopteri aşmayacak şekilde yabancı kuvvetlerin muharip unsurlarının konuşlandırıldıkları bölgelerden kısa sürede Türkiye dışına çıkmalarını belirtmektedir.”³³² Böylece şubat başından itibaren görüşülen ve pazarlığı süren tezkere çıkmazında Türkiye üzerinden ikinci bir cephenin açılması kararı onaylanmayınca, modernizasyonu içeren proje gerçekleşmemiştir.³³³ Şubat başında TBMM'den geçen ilk tezkereyle üs ve limanlarda modernizasyon çalışmaları yapmak üzere Türkiye'ye gelen yaklaşık 5.000 Amerikan personeli ve askerî teçhizatlar ikinci tezkerenin meclisten geçmemesiyle Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmıştır.³³⁴

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, ABD ile ciddi bir krizin önlenmesi ve Irak'taki Türk kayıplarının hafifletilmesi için, parlamentoya 20 Mart 2003'te yeni bir tezkere sunmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak'ın kuzeyine gönderilmesi, bu güçlerle Irak'ın kuzeyinde gerekli askeri operasyonların gerçekleştirilmesi ve yabancı ülke hava unsurlarının Türk hava sahasını kullanmaları için gereken tezkere meclisten geçmiştir.³³⁵ Amerikan uçakları İncirlik'ten kalkarak

---

³²⁹ Arı, *Türk-Amerikan İlişkileri...* , 27.

³³⁰ Arı, *a.g.e.* , 27.

³³¹ Arı, *Yükselen Güç...* , 64.

³³² Arı, *a.g.e.* , 64.

³³³ Arı, *Türk-Amerikan İlişkileri...* , 28.

³³⁴ Arı, *a.g.e.* , 28

³³⁵ Uslu, *Çatlak İttifak*, 452.

Irak üzerinde dört binden fazla uçuş gerçekleştirmiş ve Irak üzerinde bir problem ile karşılaştıklarında Batman, Diyarbakır ve İncirlik hava alanlarına iniş yapmışlardır.³³⁶

ABD liderliğinde koalisyon güçlerinin Irak'a yönelik operasyonunun başlamasıyla birlikte, ilişkilerinin bozulmaması adına uluslararası toplumda var olan savaş karşıtlığına rağmen birçok Avrupa ve Arap hükümetleri en azından hava sahalarını koalisyon güçlerine açarak, bu savaşın engelleyicisi olmamaya çalışmışlar ve bunu da ya “NATO müttefikliği” ya da “ikili müttefik ilişkisi” gerekçesiyle yapmışlardır.³³⁷

1 Mart sürecinde, askeri mutabakat metninin yanında Türkiye'nin Kırmızı Çizgilerini öngören “*siyasi belge ve ekonomik yardım paketi*” de görüşülmüştür. Türkiye ile ABD arasında “Irak'ın bağımsızlığının ve egemenliğinin, toprak bütünlüğünün korunduğu, doğal kaynakların Irak halkına ait olduğu, özgür ve eşit seçimlerin yapılmasıyla birlikte insan hak ve özgürlüklerine dayalı demokratik bir yönetimin başa geldiği; ırk, etnik köken, cinsiyet, dil ve dini inanca dayalı ayrımcılığın yapılmadığı, yeni bir ordunun oluşturulduğu, tüm Irak'ın terör unsurlarından arındırılmasını öngören Irak'ın geleceği hakkında yapılacak işbirliğinin esaslarının belirlendiği siyasi belge”, 1 Mart tezkeresi kabul edilmediği için imzalanamamıştır.³³⁸ 1 Mart tezkeresinin TBMM tarafından reddedilmesinin sonucunda Türkiye'nin Irak Müdahalesinde ABD'ye sunmuş olduğu koşullarda 31 Ocak 2003 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu (MGK) tarafından alınan ve tavsiye niteliği taşıyan kararlarla tutumunu açıkça belirten, Türk karar alıcıları tarafından korunması gereken devlet politikası niteliindeki “Kırmızı Çizgiler” uygulamaya konulamamıştır.³³⁹

ABD tarafınca yapılan değerlendirmeye göre, Irak'a askeri harekât yapılması halinde Türkiye ekonomisinin 6 - 15 milyar dolarlık kaynağa ihtiyacı olacağı hesaplanmış ve bu doğrultuda, krediler ve hibelerden oluşan toplam 15 milyar dolarlık

---

³³⁶ Uslu, *çatlak İttifak...*, 452.

³³⁷ Ayşe Nur Çetinoğlu, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye Açısından Türk- Amerikan İlişkilerinin “Düzen” ve “Adalet” Kavramları Çerçevesinde Analizi: Irak Örneği*, (İstanbul: Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, 2014), 443.

³³⁸ Abdurahman Babacan, *AK Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:51, Ocak- Haziran 2018), 23-24.

³³⁹ Latif Pınar, *Gerçekliğin Çıkar ve Güvenlik Olgularına Yönelik Varsayımları Çerçevesinde 1 Mart Tezkeresi*, (Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Cilt:5, Sayı:2, Haziran 2014), 46.

bir yardım paketi ABD tarafından Türkiye'ye önerilmiştir.³⁴⁰ ABD'nin bu destek paketi, Türkiye'nin Irak işgalinde ABD ile işbirliği içerisinde olması, IMF'nin şartlarını yerine getirmesi ve bu çerçevede, öngörülen ekonomik ilişkilerin sürdürülmesine bağlı kılınmışsa da 1 Mart Tezkeresi'nin reddiyle birlikte, bu paket de yürürlüğe girememiştir.³⁴¹

Irak savaşı devam ederken ABD ile Türkiye arasında yaşanan ilk gerilim, Türkiye'nin Kuzey Irak'tan gelebilecek olası riskleri önlemek amacıyla Irak'ın kuzeyine asker gönderme isteği üzerine ABD'li yetkililer tarafından karşı çıkılması ile başlamıştır.³⁴² ABD'nin kızgınlığını azaltmak ve Kuzey Irak'taki gelişmelerde söz sahibi olabilmek adına, TBMM tarafından 6 Ekim tarihinde ABD'nin isteği üzerine 10- 12 bin kişilik Türk askerinin Irak'taki istikrarı sağlama güçlerine katılmasına izin veren tezkere kabul edilmiş fakat Irak Geçici Hükümet Konseyi ve Koalisyon Geçici Yönetim Başkanı Paul Bremer bu planı reddetmiştir.³⁴³

Bir diğer kriz unsuru ise Bağdat'ın düşmesi ile kuzeyden peşmergelerin Kerkük'te başlattıkları Tapu ve Nüfus dairelerini yağmalayarak bir anlamda Türkmenlerin var olduğuna dair delilleri ortadan kaldırmaya çalışmaları olmuştur.³⁴⁴ Bunun üzerine Türkiye, bölgeden peşmergelerin çıkmaması halinde müdahale edeceğini bildirmiş, gerek peşmergeler gerek ABD askerleri Kerkük'e girme sebeplerini Irak ordusu çekildikten sonra kentte ayaklanma ve karışıklıklar yaşandığı için düzeni sağlama noktasında olduğunu ve tekrar geri çekileceklerini belirtmişlerdir.³⁴⁵

2003'ün Ağustos ve Eylül aylarında ABD Güçleri'nin Türkiye'nin sınır bölgesinin hemen ötesinde Türkmen kenti olan Telafer'e düzenledikleri saldırılarda, 100 binden fazla Türkmen kenti terk etmek zorunda kalmış ve Türkiye bu duruma müdahale edememiştir.³⁴⁶ Türkiye'nin Kuzey Irak'ta olmazsa olmazları olarak nitelendirdiği "Kırmızı Çizgileri" her geçen gün Kürtler tarafından çiğnenmiş ve

³⁴⁰ Babacan, *Ak Parti Dönemi İlk...* , 24.

³⁴¹ Babacan, *a.g.m.* , 24.

³⁴² Arı, *Yükselen Güç...* , 69.

³⁴³ Uslu, *Çatlak İttifak*, 452- 453.

³⁴⁴ Ali Çevik, *Ortadoğu Denklemine Irak, Türkiye ve ABD*, (İstanbul: Bengisu Yayınları:16, Mart 2011) 137-138.

³⁴⁵ Çevik, *a.g.e.* , 137- 138.

³⁴⁶ Turan Silleli, *Büyük Oyunda Türkiye- Irak İlişkileri*, (İstanbul: IQ Kültür yayıncılık, Baskı:1, Kasım 2005), 216

Türkiye kendisine kafa tutan Kürt gruplarına müdahale edememiştir.³⁴⁷ Türkiye, ülkesinin ulusal çıkar ve güvenliğini korumak amacıyla Irak'ta devam eden sürece dâhil olma yönünde girişimlerde bulunmuş olsa da, Irak içerisinde bulunan Kürt gruplarının karşı çıkması ve ABD'nin isteksizliğinin sonucunda Irak üzerindeki siyasi etkinliğini ve caydırıcılığını kaybetmiştir.³⁴⁸

2.1.2. 1 Mart Tezkeresi'nin Sonuçları

Türkiye'nin 1 Mart 2003 tezkeresini reddetmesinin akabinde ABD liderliğindeki koalisyon güçleri, Irak'ın kuzeyinde bir Kuzey Cephesi açamamış fakat koalisyon güçleri Irak'ın kuzeyinde bulunan Kerkük ve Musul gibi şehirlerin kontrolünü buradaki Kürt peşmergelerle yaptığı işbirliği sonucunda elde edebilmiştir.³⁴⁹ Sonuç olarak koalisyon güçlerinin askeri yapılanması ve bölge ülkelerinin de ABD liderliğindeki koalisyona “sessiz” desteği sonucunda Saddam Hüseyin rejimi, müdahale başladıktan neredeyse 21 gün sonra yani 9 Nisan 2003 tarihinde düşmüş ve Bağdat işgali tamamlanmıştır.³⁵⁰ İşgal sonrası Irak'ın içine düşmüş olduğu karmaşa ABD'nin buradaki varlığına bir meşruiyet sağlamıştır.³⁵¹

Madalyonun ters yüzünden bakıldığında, Saddam Hüseyin rejimi ortadan kaldırılarak tehlike giderilmiş olsa da, kuzeyde özerk bir Kürt yapılanması sağlanmış ve ABD uzun bir süre Orta Doğu'ya yerleşmiş görünmektedir.³⁵² Irak'ta Kimyasal silahların olup olmaması ya da Irak'ın terörü destekleyip desteklemediği ABD tarafından net bir şekilde bilinmesine rağmen ABD'nin nihai hedefi, enerji kaynakları bakımından merkezi ve stratejik bir konuma sahip olan Orta Doğu'ya yerleşerek kaynakların yönetiminde söz sahibi olabilmektir.³⁵³

ABD'de soğuk duş etkisi yaratan 1 Mart Tezkeresi'nin reddi ile Amerikan yetkilileri, Türkiye tarafından kandırıldıklarını ve ihanete uğradıklarını belirterek, en yakın dostu olarak gördükleri Türk Silahlı Kuvvetleri'ni tezkere için açıkça destek vermemelerinden dolayı Amerika tarafından “*güçlü liderlik rolünü üstlenemediler*”

³⁴⁷ Silleli, *Büyük Oyunda Türkiye...* , 216.

³⁴⁸ Pınar, *Gerçekliğin Çıkar Ve Güvenlik...* , 47.

³⁴⁹ Çetinoğlu, *Soğuk Savaş Sonrası...* , 437.

³⁵⁰ Çetinoğlu, a.g.e. , 437.

³⁵¹ Arı, *Türk Dış Politikasının Ana...* , 98.

³⁵² Çevik, *Orta Doğu Denklemine Irak...* , 167.

³⁵³ Çevik, a.g.e. , 167.

şeklinde yorumlara maruz bırakılmışlardır.³⁵⁴ Türk-Amerikan ilişkilerinde krize neden olan tezkerenin reddi ile Irak'ta ABD'nin yanında yer almayan Türkiye, bölge üzerindeki tüm etkinliğini yitirerek Irak'ın geleceğinde söz sahibi olma şansını kaybetmiştir.³⁵⁵ Bölgede oynayacağı rolü doğru çözümleyemeyen Türkiye, tezkerenin reddi ile Kürt devletinin kuruluş basamaklarını bir bir çıkmasını ve milli menfaatlerinin ne derece etkileneceğini analiz edememiştir.³⁵⁶

Türkiye'nin ABD'ye hayır demesiyle dünya kamuoyundaki gözler Türkiye'ye çevrilerek; 50 yıldır ABD ile sıkı ilişkiler içerisinde olan Türkiye'nin, Amerikan Yönetimi'nin taleplerine hayır diyeceği düşünülmemiş ve bu durum Türk dış politikası açısından dönüm noktası olarak görülmüştür.³⁵⁷ Türkiye'nin ABD'ye hayır diyebilme cesaretini göstermesi, Üçüncü Dünya Ülkeleri için bir umut ışığı olarak görülmüş, tezkerenin reddiyle Orta Doğu ve uluslararası arenada Türkiye yükselişe geçmiştir.³⁵⁸

Irak'ta var olan rejimin yıkılmasıyla bölgede güç kazanmaya başlayan PKK, Türkiye için güvenlik zafiyetinin oluşmasına ve Türkiye'de terör eylemlerinin artmasına neden olmuştur.³⁵⁹ İşgal sırasında, Türkmenlerin durumunun Kürtlerin inisiyatiflerine bırakılması, Türkmenlerin arasında Türkiye'den beklenen umutların sarsılmasına neden olmuştur.³⁶⁰ Irak'ın olası bölünmelerinin Türkiye'nin çıkarlarına aykırı olacağı ya da Türkiye'nin toprak bütünlüğüne etkileri konusunda Türk tarafı kaygılarını ABD'ye iletmesine rağmen yaşanan Çuval Olayı Hadise'si, ABD'ye karşı duyulan güvenin azalmasına neden olmuştur.³⁶¹

Irak'ın yeniden yapılanma sürecinde ise Türkiye ve Türkmenler geri planda bırakılmış, Kürtler ise önemli oranda söz hakkı elde edebilmiş, Irak'ta gerçekleşen geçici anayasa sürecinde Türkmenler asli ve kurucu unsur olarak görülmemiş ve Türkmenlere herhangi bir hak da tanınmamıştır.³⁶² İşgalden sonra Kürtçe, Arapçanın yanında resmi dil kabul edilirken, Türkmenlere ve Asurilere sadece kendi dillerinde eğitim hakkı verilmiş, Kürtler ile eşit haklara sahip olduğu resmi makamlarca gözüксе

³⁵⁴ Uslu, *Çatlak İttifak*, 543.

³⁵⁵ Silleli, *Büyük Oyunda Türkiye...* , 226.

³⁵⁶ Silleli, *a.g.e.* , 227.

³⁵⁷ Arı, *Yükselen Güç...* , 72.

³⁵⁸ Arı, *a.g.e.* ,72.

³⁵⁹ Çelebi, *1990'lardan 2000'lere...* , 50.

³⁶⁰ Silleli, *Büyük Oyunda Türkiye...* , 225.

³⁶¹ Çelebi, *1990'lardan 2000'lere...* , 50.

³⁶² Silleli, *Büyük Oyunda Türkiye...* , 157

de Kürtler, Türkmen varlığını tanımamakla birlikte Türkmenlere yönelik baskı ve şiddet politikalarına devam etmiştir.³⁶³

2.2. Süleymaniye Baskını ve Türk- Amerikan İlişkileri

Türkiye ve ABD arasında yaşanan en can alıcı kırılma noktalarından bir diğeri de tezkerenin TBMM'den geçmemesinin ardından ABD'li askerlerin Irak'ın kuzeyindeki Türk askerlerine düzenledikleri baskın olmuştur.³⁶⁴ 3 Temmuz 2003 yılında Amerikan askerleri, aldıkları istihbarat üzerine Kuzey Irak'ın Süleymaniye kentinde bulunan Türkmen cephesinin binasına baskın yaparak, aralarında bir albay ve iki binbaşının da bulunduğu 11 Türk askerinin başına çuval geçirerek Bağdat'a götürmüşlerdir.³⁶⁵ Altmış saat sorguya çekildikten sonra serbest bırakılan askerler, Amerikalıların iddialarına göre Kerkük valisine karşı bir suikast girişiminde bulunacaklarını ve yanlarında da bazı patlayıcılar ve mühimmat bulduklarını söylemişlerdir.³⁶⁶ Yaşanan bu olayın ardından dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Irak'a asker gönderme konusunun kendisi için bittiğini ve bundan sonra gerekli koşulların sağlanmasının zor olacağını söylemiştir.³⁶⁷ Çuval Olayı olarak bilinen bu eylem ile Türkiye ve ABD arasında yeni bir güvensizlik kaynağı oluşmuştur.³⁶⁸ Türkiye ve ABD'yi sıcak çatışmanın eşiğine getiren bu olay, ABD'nin Bağımsızlık Günü'nde gerçekleşmiş olması nedeniyle ABD'nin resmi makamlarına ulaşamayan Türkiye, hadiseye diplomatik yollardan çözüm bulma noktasında sıkıntı çekmiştir.³⁶⁹ Olayın ardından ABD makamlarınca özür dilenmiş olsa da yaşanan güvensizlik ortamında Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri varlığı tamamen ABD'nin denetimine geçmiştir.³⁷⁰ Türk gazeteleri ve basın-yayın organları, reddedilen 1 Mart Tezkeresi'nin ardından, ABD'nin Çuval Hadisesiyle Türkiye'yi cezalandırdığını belirtmişlerdir.³⁷¹

³⁶³ Silleli, *Büyük Oyunda Türkiye...* , 157-158.

³⁶⁴ Taflıoğlu, Düğen, *Ahmet Necdet Sezer...* , 278.

³⁶⁵ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 454.

³⁶⁶ Uslu, *a.g.e.* , 454.

³⁶⁷ Taflıoğlu, Düğen, *Ahmet Necdet Sezer...* , 278.

³⁶⁸ Çelebi, *1990'lardan 2000'lere...* , 50.

³⁶⁹ Ömer Kürkçüoğlu, Fatih Koraş, *2000 Yılı Sonrası Türkiye'nin Ortadoğu Siyaseti*, Ed. Yelda Demirağ, Özlen Çelebi, Türk Dış Politikası Son On Yıl, (Ankara: Palme Yayınları, 2011) , 209.

³⁷⁰ Kürkçüoğlu, Koraş, *a.g.e.* , 209.

³⁷¹ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 454.

2.3. PKK Sorunu ve ABD İle İlişkiler

Bush yönetiminin hedefleri doğrultusunda ABD, bölgede hâkim konumunu sağlamlaştıramamış fakat aynı zamanda ne İran'ı etkisizleştirebilmiş ne de bölgede kendi isteği doğrultusunda bir değişim sağlayabilmiştir.³⁷² ABD'nin elde ettiği başarı yalnızca hedefleri nezdinde Irak'ta Saddam rejiminin yıkılması olmuş, fakat savaşta büyük bedeller ödeyen ABD'nin politikası, çok sayıda sivil Iraklı'nın ve Amerikan askerlerinin hayatına mal olmuş ve Amerikan işgali, Irak'ın alt yapısını ve kurumlarını alt üst etmiştir.³⁷³

Irak'ın işgali öncesinde birçok kez ABD'ye Kürt meselesinin kendisi için ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturduğunu belirten Türkiye, doğabilecek mülteci sorunu ile PKK terör örgütünün yeniden canlanacağı yönündeki endişelerini ABD'ye iletmıştır.³⁷⁴ Çekiç Güç olarak da bilinen Irak Savaşı'ndan önce görevine son verilen Kuzeyden Keşif Harekâtı ile Iraklı Kürtlerin güvenliği sağlanarak, Saddam Hüseyin tarafından saldırıya uğramaları yönünde engelleyici olmuştur. Fakat Çekiç Güç sayesinde Irak'ta ki Kürt varlığı kurumsallaşmış ve Türkiye ise hiç istemediği oluşumun bir parçası haline almıştır.³⁷⁵ Çekiç Güç'e ait helikopterlerin PKK'ya yardım ettiği fark edildiğinde, Çekiç Gücün kaldırılması yönünde Türkiye Hükümeti'ne muhalefet tarafından sesler yükseltilmeye başlanmış ve hükümetle aynı yönde karar alınmasına rağmen tekrar sürenin uzatılmasına gidilmiştir.³⁷⁶ Yaşanan bu durum ise Türkiye'nin savaştan önce Kuzey Irak'ta elinin ne derece zayıfladığını gözler önüne sermiştir.

İki ülke arasında 2003 sonrası yaşanan gerilimler, Türkiye'yi ABD'den belli bir düzeyde uzaklaştırarak ABD'ye bağlı kalmadan bir dış politika izlemesine olanak sağlamış ve Irak'taki uygulamaları nedeniyle ABD'nin bölgede ve uluslararası kamuoyunda imajı zedelenmiştir.³⁷⁷ Diğer taraftan bakıldığında İsrail ile ilişkilerde ortaya çıkan gerilimler, Türkiye'nin Orta Doğu'da otonom bir duruş sergilemesi ve

³⁷² Meliha Benli Altunışık, *Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken*, (Ortadoğu Etütleri, Cilt 1, Sayı 1, Temmuz 2009), 77.

³⁷³ Altunışık, *Ortadoğu ve ABD...*, 77.

³⁷⁴ Babacan, *AK Parti Dönemi...*, 34.

³⁷⁵ Silleli, *Büyük Oyunda Türkiye...*, 191.

³⁷⁶ Silleli, *a.g.e.*, 191.

³⁷⁷ Gürol Baba, Soner Karagül, *Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi Ve 1 Mart 2003 Tezkeresi*, (EUL Journal of Social Sciences (III: I) Haziran), 34.

çok boyutlu bir politika izlemesinin de önünü açmıştır.³⁷⁸ Bu durumda Türkiye'nin yeni bağımsızlık beyannamesi olarak anılan 1 Mart 2003 Tezkere Krizi, Türk dış politikasının Soğuk Savaş sonrasında gerçekleşen değişimin “*pratikten teoriye geçişinin*” belirlenmesinde kilit nokta olmuştur.³⁷⁹

Sınır komşusu Irak'ta PKK terör örgütünün gelişmesi için uygun koşulların bulunması, Irak'ın Türkiye için komşudan daha ziyade bir tehdit merkezi olarak algılanmasına yol açmıştır. PKK'nın Kuzey Irak'ta barınması, Türkiye-İrak ilişkilerinde gerilime neden olurken, ABD ve Kürtler PKK terör örgütünü bir piyon gibi kullanarak, Türkiye'nin terörle mücadele konusuyla meşgul olmasını, Türkiye'nin Irak'ta etkisiz kalmasını sağlamaya çalışmıştır.³⁸⁰

ABD'nin Mart 2003'te başlayan Irak İşgalinden sonraki dönemde Kerkük'teki petrolün kontrolü ve korunması için Kürtlerin Kerkük'e girmeleri önem arz ederken; ABD, Irak'taki en iyi bağlaştığı olan Kürtleri Kerkük'te etkin hale getirerek; Türkmen, Arap Şii ve Sünnilerin kentteki nüfuzunu kırmaya yönelik politikalar izlemiştir.³⁸¹ ABD ile iyi ilişkiler kuran Kürt peşmergeler Temmuz 2003 yılında kurulan Geçici Yönetim Konseyi ile Kürtlerin önemli konumlara gelmeleri kolaylaşmış ve Irak yeniden şekil alırken, karar alıcıları etkileyerek istedikleri sonuçları almalarının önündeki engeller kalkmıştır.³⁸² Bu açıdan Türkiye için, ABD ve Irak arasındaki ilişkilerde Kerkük hassas bir konumda yer alırken, Türkiye'nin 2007 yılına kadar Kerkük konusunda ki hassasiyetini her dile getirişinde ABD'nin de PKK terör örgütünü gündeme getirmesi dikkat çekici bir durum olmuştur.³⁸³

2004 yılında Türk- Amerikan ilişkileri oldukça olumlu bir atmosferde seyretmiştir. Orta Doğu'ya yönelik ortak çıkarlar için harekete geçen iki devlet, Türkiye'yi ABD'nin çağırmasıyla Irak'ın yeniden tesisi sürecinde Türkiye önemli ihaleler elde etmiştir.³⁸⁴ Büyük Orta Doğu Projesi'nde Türkiye, ABD tarafından

³⁷⁸ Baba, Karagül, *a.g.m.* , 34.

³⁷⁹ Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan...* , 208.

³⁸⁰ Ali Semir, *Türkiye'nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı*, (Bilge Strateji, Cilt: 3, Sayı: 5, Güz 2011), 184.

³⁸¹ Semir, *a.g.m.* , 189.

³⁸² Ramazan Karaçoban, *1 Mart tezkeresinden bugüne Türkiye'nin Kuzey Irak Politikaları, IV.* (Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi- Bildiriler Kitabı, II. Cilt, <http://tlck.org.tr/wp-content/uploads/2018/09/2cilt-4tlck2015.pdf>, 197.

³⁸³ Semir, *Türkiye'nin Irak Politikası Işığında...* , 189.

³⁸⁴ Uslu, *Çatlak İttifak*, 455.

merkez ülke olarak gösterilmiş, Haziran 2004 yılındaki NATO zirvesinin Türkiye’de yapılmasıyla ABD’nin Türkiye’ye verdiği önem gösterilmiştir.³⁸⁵

Türkiye’nin PKK sorunu ise Irak savaşının başından beri üzerinde durduğu ve ABD’de dâhil Kuzey Irak ve Bağdat ile ilişkilerinin gerilim kaynağı olmuştur.³⁸⁶ 1994-2004 yılları arasında toparlanma sürecine giren PKK; 2005 sonrası dönemde eylemlerini arttırarak, Türkiye’nin bölgeyi yeniden güvenlik odaklı ele alınmasına yol açmış ve bu noktada hem ABD hem Irak merkezi hükümetini temel alan bir yaklaşım ortaya çıkmıştır.³⁸⁷ Diplomatik temasların yoğunlaştığı bu dönemde Türkiye ne Amerika’yı ne de Kuzey Irak’taki Kürt liderlerini PKK konusunda ikna edememiştir.³⁸⁸ Kuzey Irak’ta oluşan güç boşluğundan PKK’nin yarar sağlaması, Türkiye’ye yönelik başlattığı eylemlerin bitme noktasına gelmişken tekrar canlanmasına neden olmuştur.³⁸⁹

Türkiye’de terör eylemlerin artması üzerine “*yükselen tansiyonu düşürmek*” adına ABD, Türkiye’nin gerçekleştireceği sınır ötesi operasyonu sınırlandırabilmek, Türkiye’nin güvenlik için alabileceği diğer önlemleri kontrolü altında tutabilmek ve zaman kazanmak amacıyla 5 Temmuz 2006 yılında Terörle Mücadele Özel Temsilciliği’nin oluşturulması için çalışmalara başlamıştır.³⁹⁰ Bu amaçla Türkiye ve ABD arasında stratejik çıkarların ve ortak değerlerin gerçekleştirilmesi için Ortak Vizyon ve Yapısal Diyalog belgesi imzalanmış, belgeye göre de PKK ve PKK’yı destekleyenlerin gerçekleştirmiş olduğu eylemlere ve terörizme karşı mücadele edilmesi kararlaştırılmıştır.³⁹¹ PKK konusunda Türkiye’nin beklediği adımların atılmaması ve Türkiye’nin tek başına bölgeye müdahil olamayacağı gerçeğinden hareketle üçlü mekanizmalar oluşturulması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan ilk mekanizmada ABD adına NATO Müttefik Kuvvetler Başkomutanı Joseph Raltson, Irak adına General Hassun ve Türkiye adına Emekli Orgeneral Halit Edip Başer yer

³⁸⁵ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 455.

³⁸⁶ Gökhan Çetinsaya, Taha Özhan, *İşgalin 6. Yılında Irak*, (Ankara: SETA Yayınları, IV. , Baskı:1, Ocak 2009), 70.

³⁸⁷ Tolga Demiryol, Hasan Deniz Pekşen, *Enerji ve Güvenlik Ekseninde Türkiye-İrak İlişkileri (1990-2018)*, (Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2, 2018), 138.

³⁸⁷ Babacan, *AK Parti Dönemi...* , 34.

³⁸⁸ Çetinsaya, Özhan, *İşgalin 6. Yılında Irak*, 70.

³⁸⁹ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 455.

³⁹⁰ Armağan Kuloğlu, *Soğuk Savaş Döneminden Günümüze Ortadoğu’daki Gelişmeler ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri*, Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliği, Ed: Sedat Laçiner, Hacı Necefoğlu, Hasan Selim Özertem (Ankara: Usak yayınları:24, Nisan 2009), 214.

³⁹¹ Uslu, *Çatlak İttifak*, 457.

almıştır.³⁹² Bu noktada, General Ralston, ABD'nin bu konuda Türkiye'nin hassas olduğu noktalara gerektiği kadar dikkat edilmediğini, bu durumun da Türkiye için haklı bir rahatsızlık yarattığını söyleyerek, birtakım somut adımların atılması yolunda bu meselenin görüşülmesini ve gerilim yaratan sorunların yatıştırılması gerektiğini belirtmiştir.³⁹³ Ralston, Türkiye- Irak ve ABD hükümetlerinin ortak hareket ederek atılması gereken adımları şu şekilde sıralamaktadır:

“Irak'ta PKK'nın mevcut durumunun kınanmasının yeterli olamayacağını belirterek; PKK'nın Irak'taki tüm faaliyet alanlarının kapatılmasının gerektiğini, PKK'yı cesaretlendirecek söylemlerin yapılmamasını, PKK üyeleri için toplanma alanı haline gelen Mahmur kampının hemen kapatılmasını, PKK'nın gücünün kırılmasını ve terör faaliyetlerinin sona erdirilmesini ve üç hükümet arasında haberleşme-lojistik ağının kurulması gerektiğini” vurgulamıştır.³⁹⁴ Genelkurmay Başkanlığı tarafından sıcak bakılmayan koordinatörlük daha sonradan ismini temsilcilik olarak almış olsa da Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt bu konuda:

“Ne demek PKK koordinatörlüğü! Türkiye terör ile kendi silahlı kuvvetleriyle mücadele eder. Birileri çıkacak Türkiye ile PKK arasında pazarlık yapacak. Öyle bir şey mümkün değil. Terörle mücadelemizi kimseye havale etmeyiz. Ancak, terörle mücadelede başka fırsatlar var mı? Bunu da değerlendiriyoruz” şeklinde sert bir demeçte bulunmuştur.³⁹⁵ Bunun yanında Türkiye'nin Kuzey Irak yönetimini de muhatap almak istememesi, Kuzey Irak yönetiminin ise PKK konusunda harekete geçmede ki isteksizliği, Kerkük'ün statüsü ve Iraktaki petrol paylaşımı sorununun çözüme kavuşturulamaması gibi olaylarla birlikte ele alındığında Başer- Rolston ikilisinin yürüttüğü süreç somut olarak adım atmaktan uzak kalmıştır.³⁹⁶

AK Parti hükümeti bu dönemde PKK ile Kürt sorunun farklı şeyler olduğunu belirterek iç politikada demokratikleşme adımları atarken sınır ötesinde de PKK'nin faaliyetlerini kırma mücadelesi vermiştir.³⁹⁷ 7 Ekim 2007 yılında PKK'nin Şırnak'ta 13 Türk askerini şehit etmesi ve 21 Ekim 2007 yılında yaşanan Dağlıca Baskını ile de

³⁹² Demiryol, Pekşen, *Enerji ve Güvenlik Ekseninde...* , 138.

³⁹³ Babacan, *AK Parti Dönemi...* , 34.

³⁹⁴ Babacan, *a.g.m.* , 34.

³⁹⁵ Sabah Gazetesi Arşiv, 22 Eylül 2006, <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/09/22/siy107.html>

³⁹⁶ Arı, *Yükselen Güç*, 90.

³⁹⁷ Çevik, *Ortadoğu Denklemine Irak...* , 205.

12 Türk askerinin şehit edilmesi üzerine askeri makamlardan da gelen baskılar neticesiyle Türkiye Kuzey Irak'ta ki PKK kamplarına tek taraflı sınır ötesi bir operasyon planlanmaya başlamıştır.³⁹⁸

Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın ABD ziyaretinde; “PKK mevcut koşullardan dolayı yarar sağlarsa, ülkemizin insanları ölürse, bu durumda Türkiye tehdit ile başa çıkmak için gereken adımları atmak konusunda tereddüt etmeyecektir” demiştir. Bu dönemde, Türkiye'nin PKK sorununu duymazdan gelen ABD ile son derece kötüleşen ilişkilerde Bush yönetimi, Türkiye'nin olası harekâtında PKK'ye karşı Türkiye ile işbirliği yapılacağına karar vermiş ve PKK terör örgütüne karşı ortak hareket etme prensibiyle PKK iki ülkenin ortak düşmanı olarak ilan edilmiştir.³⁹⁹ ABD'nin Türkiye ile vardığı anlaşma neticesinde, Irak Hava Sahası'nı Türkiye'ye açmayı kabul etmiş, Türkiye'de havadan ve karadan Kuzey Irak'a müdahale etmeye başlamıştır. ABD'nin politika söyleminde yer verdiği PKK terör örgütünün bitmesi ve PKK'nin iki ülke içinde düşman olarak görülmesi Türkiye'nin kaygılarını azaltmaya yetmemiş, ilişkileri zedeleyen önemli bir sorun olarak kalmaya devam etmiştir.⁴⁰⁰

Türkiye hükümeti 2008 yılından itibaren dış politikada askerî etkinliğini önemli ölçüde kırmaya başlamasıyla birlikte, Kuzey Irak Kürt Yönetimi ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir.⁴⁰¹ Söz konusu bu politika sadece ordunun dış politikadaki etkinliğini yitirmesiyle ilgili olmamış, AKP yönetimi bu yeni ilişki ile birlikte PKK sorununun çözülmesini, bölgeye yapılan ticaret hacminin artırılmasını, Irak petrolünün Türkiye üzerinden transferinin devamını ve Irak Merkezi Yönetimi'yle gerginleşen ilişkileri dengelemeyi amaçlamıştır.⁴⁰² 2008 yılından itibaren PKK ile mücadele noktasında Kuzey Iraklı Kürtlerin de desteğini alan Türkiye, 4 Nisan - 28 Temmuz 2009 da toplanan Türkiye- ABD- Irak Güvenlik Mekanizması oluşturularak terörist kampların ortadan kaldırılması öngörülmüştür.⁴⁰³

³⁹⁸ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 458- 459. ; Çetinsaya, Özhan, *İşgalin 6. Yılında Irak*, 70.

³⁹⁹ Çevik, *Ortadoğu Denklemine Irak...* , 206.

⁴⁰⁰ Babacan, *AK parti Dönemi...* , 34.

⁴⁰¹ Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, 325.

⁴⁰² Balcı, *a.g.e.* , 325.

⁴⁰³ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 460.

2.4. Mavi Marmara Krizi ve Türk- Amerikan İlişkileri

2.4.1. Türk- Amerikan İlişkilerinde İsrail Faktörü

Türkiye, sınır komşusu olan ülkelerle ya da yakın coğrafyada yer alan diğer ülkeler ile güvenlik ve işbirliği alanlarında ilişkilerin sürekliliğinden yana olan bir dış politika anlayışını benimsemiştir.⁴⁰⁴ Türkiye'nin 1949 Mart'ında İsrail devletini tanımasıyla başlayan ilişkiler, 1950 yılında diplomatik temsilcilik düzeyine gelmiştir.⁴⁰⁵ 1980'li yıllarda İsrail'in Doğu Kudüs'ü işgal etmesiyle İkinci Kâtiplik seviyesine düşürülen diplomatik temaslar iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulduğunu göstermiş olsa da 1991 yılında diplomatik ilişkiler tekrar Büyükelçilik seviyesine yükseltilmiştir.⁴⁰⁶ Türkiye'nin İsrail ile iyi ilişkiler kurması, ABD ile ilişkilerini kuvvetlendirmiştir.⁴⁰⁷

Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkilerini geliştirmede en büyük güdüsü Türk- Amerikan ittifakını sağlam temellere oturtmak ve birçok konuda Amerikan desteğini sağlayabilmek adına olmuştur.⁴⁰⁸ Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin başlangıç yılları da yine Amerika ile İsrail'in ilişkilerinin başladığı dönemlerle hemen hemen aynı zamanlara denk düşmektedir.⁴⁰⁹ Türkiye, ABD ekseninde etrafında geliştirdiği İsrail ile ilişkilerinde kendi güvenlik sorunlarını çözmeyi ve Avrupa'daki yalnızlığını dengelemeyi amaçlamıştır.⁴¹⁰ ABD'nin Orta Doğu Politikalarını genel olarak İsrail'in de çıkarlarına uygun şekillendirmeye çalışması bölge ülkeleri ve Türkiye ile ilişkilerinin ilk etkeni olmuş, politikalarını İsrail odaklı geliştiren ABD'nin, Türkiye ile ilişkilerini taraf tutmadan yürütebilmesi de mümkün olamamıştır.⁴¹¹ AK Parti yönetimi başa geldiğinde ise Filistinlilere hak tanımayan İsrail karşısında ilişkiler normal tutulmaya çalışılsa da AK Parti liderlerinin iktidarını devam ettirmek için halkın

---

⁴⁰⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye- İsrail Siyasi İlişkileri*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

⁴⁰⁵ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.*

⁴⁰⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.*

⁴⁰⁷ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 361.

⁴⁰⁸ Nasuh Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında, Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkânlar ve Yeni Arayışlar*, (İstanbul; Anka Yayınları, 1. Baskı, Nisan 2006), 286.

⁴⁰⁹ Arı, *Yükselen Güç...* , 116.

⁴¹⁰ Arı, *a.g.e.* ,130.

⁴¹¹ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 479.

söylemlerine önem vermeleri neticesinde Türkiye İsrail karşıtı bir politika izlemeye başlamış ve bu durum Türkiye'nin ABD ile ilişkilerini de zor durumda bırakmıştır.⁴¹²

Türkiye'nin dış politika anlayışının değiştiği 2000'li yılların başında, Ariel Sharon'nun liderliğindeki Likud Partisi döneminde Türkiye'ye karşı siyasetinde değişiklikler gözlemlenmiş ve özellikle de petrol hatları konusunda değişen siyaseti Türkiye'nin İsrail ile ilgili uygulayacağı politikanın da belirlenmesinde etkili olmuştur.⁴¹³ Türkiye'de AK Parti Hükümeti'nin göreve başlamasıyla ilişkilerdeki gerginlik belirli dönemlerde artsa da iki ülke arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkiler aynı şekilde devam etmiş, Irak Savaşı sonrası Irak'ın kuzeyindeki İsrail varlığı ve Mossad ajanlarının Peşmergeleri eğitmeleri ile ilgili haberler ikili ilişkilerde güven probleminin ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁴¹⁴ 2004 yılında Irak'ın kuzeyine ilişkin sorular ve sorunlar hala devam ederken İsrail, Refah Mülteci Kampı'na bir operasyon düzenlemiş ve operasyon karşısında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül büyük tepki göstermişlerdir.⁴¹⁵

2008 yılının son günlerinde Gazze Şeridi'ne yönelik Dökme Kurşun Harekâtı (*Operation Cast Lead*) adıyla saldırıyı başlatan İsrail, 18 Ocak 2009 tarihindeki ateşkes kadar saldırılarına devam etmiştir.⁴¹⁶ Gazze kaynaklı füze saldırılarını bahane eden İsrail, silah ve silah araç gereçlerinin Gazze'ye girişine engel olmak için deniz ablukasına başlayacağını duyurmuş, akabinde de 3 Ocak 2009'da Gazze Şeridi'ni denizden kuşatmıştır.⁴¹⁷

Filistin Sorunu, Dökme Kurşun operasyonu ile İsrail-Türkiye ilişkilerinde önemli bir sorun haline gelmiş ve operasyondan 2 ay sonra da, Davos Zirvesi'nde, Dünya Ekonomik Formu'nda (World Economic Forum, WEF) 29 Ocak 2009 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban-ki Moon, İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres, Mısır Dışişleri Eski Bakanı o tarihte Arap Birliği Genel Sekreteri olan Amr Musa ve

---

⁴¹² Uslu, *Çatlak İttifak...*, 480.

⁴¹³ Mensur Akgün, Sabiha Senyücel Gündoğar, Aybars Görgülü, *Zor Zamanda Siyaset: İsrail-Türkiye İlişkileri*, (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV,) Dış Politika Uygulamaları), 3.

⁴¹⁴ Atilla Sandıklı, *Türkiye- İsrail İlişkileri Dibe Vurdu*, (BİLGESAM, Eylül 2011, <http://www.bilgesam.org/incele/1152/-turkiye-israil-iliskileri-dibe-vurdu/#.XkRzcTIZbIV>)

⁴¹⁵ Türel Yılmaz, *Türkiye- İsrail İlişkileri: Tarihten Günümüze*, (Akademik Ortadoğu, Cilt:5, Sayı:1, 2010), 20.

⁴¹⁶ Ahmet Hamdi Topal, *İsrail'in Gazze Ablukasını Ve Mavi Marmara Saldırısı*, (Public and Private International Law Bulletin, Volume: 32, Issue: 1), 106.

⁴¹⁷ Topal, *a.g.m.*, 106.

Panelin Yöneticisi Washington Post gazetesi köşe yazarı David Ignatius'un Gazze ile ilgili "Gazze: Orta Doğu'da Barış Modeli" adlı panelde, Erdoğan'ın Gazze konusu tartışılırken moderatörün Peres'e daha fazla zaman vermesine sinirlenmiş "one minute" çıkışıyla da moderatöre tepkisini göstermiş ve Peres'i eleştirerek paneli terk etmiştir.⁴¹⁸ Tarih literatürüne Başbakan Erdoğan'ın ısrarla söz isteme talebini yansıtan "One Minute Krizi" olarak geçen bu olay sonrasında iki ülke arasında bir yumuşama dönemi olmadığı gibi bir yıl sonra da yaşanan "Alçak Koltuk Krizi"⁴¹⁹ ile Türkiye Büyükelçisi'ni merkeze çekme kararı almıştır.⁴²⁰ İsrail Kara Kuvvetleri Komutanı Avi Mizrahi'nin Davos'taki olaya ilişkin olarak; "Erdoğan, aynaya baksın" yönündeki sözlerine Ankara'nın notayla karşılık vermesi Türkiye ve İsrail arasındaki krizi iyice arttırmıştır.⁴²¹

2.4.2. Mavi Marmara Krizi

Mayıs 2010 yılında Türkiye ve İsrail, aynı zamanda da Türkiye ve ABD arasındaki ilişkileri derinden sarsacak olan olay meydana gelmiştir. Abluka altındaki Gazze halkına yardımı malzemeleri götüren uluslararası sivil toplum filosunun bir parçası olan içerisinde dokuz Türk İnsani Yardım Gönüllüsü'nün de yer aldığı Mavi Marmara gemisinin Gazze kıyılarına yaklaşmasına izin verilmemiş, Mavi Marmara gemisi İsrail'in güvenlik güçleri tarafından saldırıya uğramıştır.⁴²²

Gazze halkının temel ihtiyaçlarının karşılanmasını önleyen İsrail'in sebep olduğu bu kriz karşısında, Gazze Şeridi'ne yardım götürmek için uluslararası camiadan birçok yardım gönüllüsü örgütlenmiştir.⁴²³ Bu kapsamda, *Özgür Gazze Hareketi (Free Gaza Movement)* adlı sivil toplum kuruluşu ve aktivistler öncülüğünde, birçok ülkeden

⁴¹⁸ Haydar Çakmak, *Recep Tayyip Erdoğan ve Dış Politika*, Ed. Haydar Çakmak, Cumhurbaşkanları ve Dış Politika, (Ankara: Kripto Yayınları, Baskı:1, Ocak 2016), 326.

⁴¹⁹ Alçak Koltuk Krizi; Ocak 2010 tarihinde İsrail Dışişleri Bakanı Yardımcısı Danny Ayalon Türkiye'de yayınlanan Kurtlar Vadisi isimli bir televizyon dizisinde Mossad ajanlarının çocuk kaçakçısı olarak gösterilmesine tepkisini dile getirmek için Türkiye'nin o dönemki Tel Aviv Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'u makamına davet etmiştir. Bir süre kapıda bekletilen Çelikkol, içeriye davet edilince eli sıkılmamış ve kasıtlı bir şekilde Ayalon'dan daha alçak bir koltuğa oturtularak bu durumun basın tarafından da fotoğrafının çekilmesi sağlanmıştır. Ayrıca bkz. Akgün, Gündoğar, Görgülü, *Zor Zamanda Siyaset...* , 4. ; Latif Pınar, Hülya Demirağ, *Türkiye'de Protokol Eğitimi'nin Yetersizliği*, (Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt:13, Sayı:2, Ekim 2018) 51. ; Uslu, *Çatlak İttifak...* , 482.

⁴²⁰ Akgün, Gündoğar, Görgülü, *a.g.m.* , 4.

⁴²¹ Mustafa Üren, *AK Parti İktidarı Dönemi Türkiye-İsrail İlişkileri*, (AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Programı Öğrencisi, Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi(IMPR), Rapor – No: 10, 2011), 15.

⁴²² Türkmen, *Kırılğan İttifaktan...* , 349.

⁴²³ Topal, *İsrail'in Gazze Ablukası...* , 107.

uluslararası sivil toplum kuruluşlarınca insanî yardım filosu oluşturulmuştur.⁴²⁴ Organizasyonda yer alan İnsanî Yardım Vakfı/IHH yetkilileri, Gazze'deki ablukayı ve bu durumun doğurduğu etkileri uluslararası kamuoyuna göstermeyi ve ablukayı kırarak yardım malzemelerini Gazze halkına ulaştırmayı amaçlamışlardır.⁴²⁵ Sekiz kişinin ölümüne neden olan saldırının sonucunda Türkiye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni olağanüstü toplantıya çağırarak İsrail'in ablukayı kaldırılmasını ve saldırıyı kınayan bir bildiri yayınlanmasını istemiştir.⁴²⁶ Mavi Marmara saldırısı dönemin Hürriyet gazete manşetinde “*Dünya ayakta, İsrail'in korsan saldırısı üzerine BM Güvenlik Konseyi olağanüstü toplandı. ABD, "Üzıldük" derken, AB soruşturma açılmasını istedi. Erdoğan Şili gezisini yarıda kesti, bugün Türkiye'de.*”⁴²⁷ şeklinde yerini almıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu “ *Saldırı Bizim 11 Eylülümüz*” diyerek “*devlet terörü*” olarak nitelendirdiği saldırının bölgesel ve küresel bakışlarına derin etkisi olacağını ve “*hiçbir şeyin artık eskisi gibi olmayacağını*” dile getirmiştir.⁴²⁸ Türkiye, olayı sert bir dille eleştirirken İsrail'in Türkiye'den özür dilemesini istemiş, ABD ise Türkiye'nin olay karşısında ki tutumundan memnun olmamıştır.⁴²⁹

ABD, saldırı ile ilgili olarak İsrail'in açıklamalarını ve ortaya koyduğu gerekçeleri tatmin edici bulmuş, Türk yetkilileri ise Amerika tarafından İsrail'in uyarılması gerektiğini, hukuka aykırı hareket ettiği gerekçesiyle İsrail'in eleştirilmesini beklerken, ABD İsrail'i destekleyici tavrını sürdürmüştür.⁴³⁰ Türkiye bu olay ile bir kez daha Amerika tarafından hayal kırıklığına uğramıştır.

İsrail ile gerilime yol açan ve kopma noktasına gelen ilişkilerin normal seyrini alabilmesi için Türkiye İsrail'den üç temel istekte bulunmuştur. Bu istekler; İsrail'in

⁴²⁴ Topal, *İsrail'in Gazze Ablukası...* , 107.

⁴²⁵ Topal, *a.g.m.* , 107.

⁴²⁶ Akgün, Gündoğar, Görgülü, *Zor Zamanda Siyaset...* , 5.

⁴²⁷ NTV, Haziran 2010 , <https://www.ntv.com.tr/turkiye/alcaklik,THfg8BWJQEuN5ZlmgF8edA>

⁴²⁸ Akgün, Gündoğar, Görgülü, *Zor Zamanda Siyaset...* , 5; Türkiye Haber Ajansı, *Davutoğlu: Saldırı Bizim 11 Eylülümüz*, (6 Haziran 2010, <https://www.turkiyehaberajansi.com/davutoglu-saldiri-bizim-11-eylulumuz/6457/>)

⁴²⁹ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 483.

⁴³⁰ Uslu, *a.g.e.* , 483.

Türkiye Hükümeti ve Türk halkından özür dilemesi, öldürülen Türklerin ailelerine tazminat ödemesi ve Gazze'ye uygulanan ambargonun bir an önce kaldırılmasıdır.⁴³¹

30 Mayıs 2010 tarihinde gerçekleşen Mavi Marmara saldırısından sonra diplomatik ilişkileri kopan Türkiye ve İsrail, uzun süre yürütülen müzakereler sonucunda ilişkilerini yeniden tesis edebilme kararı almış ve 22 Mart 2013'te İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ı arayarak Mavi Marmara saldırısından dolayı resmi olarak özür dilemiştir.⁴³² 2013 Mart'ından itibaren İsrail'in tazminat ödemesiyle ilgili bazı görüşmeler gerçekleştirilmiş, 2014 Şubat'ında ise dönemin Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Feridun Sinirlioğlu'nun, İsrail ziyaretinde tazminatın miktarı konusunda fikir ayrılığı yaşansa da İsrail tarafından 20 milyon dolar ödeneceği, anlaşmayı garantiye almak için bu miktara 3 milyon dolar daha ekleme yapılabileceği belirtilmiştir.⁴³³

2.5. Ermeni Meselesi ve Türk- Amerikan İlişkileri

Ermeni Soykırımı'nın Amerikan Kongresi tarafından tanınması Türk- Amerikan ilişkilerini çıkmaza sürüklemeye devam etmiş ve bazen de ilişkilerin kesilmesi olasılığını beraberinde getirmiştir.⁴³⁴ 2000'li yıllardan itibaren Amerika, eyalet ve şehir meclislerini de hedef alan girişimler başlatmış; 43 eyalet ve 69 şehir meclisi "Ermeni Soykırımını" tanıyan kararlar çıkarmıştır.⁴³⁵ 2004 yılına gelindiğinde ise en endişe verici gelişme John Kerry ile Ermeni Lobisi arasında güçlü bir bağ kurulması olmuş, seçimler öncesinde kazanma ihtimali yüksek olan Kerry, Türkiye aleyhtarı birçok karar tasarısını desteklemiş ve Bush'un aksine 1915 olaylarını soykırım olarak nitelendirmiştir.⁴³⁶ Kerry'nin seçim yarışını kaybetmesi üzerine, Ermeni Sorunu ile ilgili önemli bir tehlike bu dönemde atlatılmıştır.⁴³⁷ 2007 yılında Ermeni Soykırım iddialarıyla ilgili Temsilciler Meclisine sunulan 106 sayılı karar tasarısı Genel Kurul'a getirilmiş ve 160 üyenin de desteğinin sağlandığı bu tasarı Türk

⁴³¹ Eldar Hasanov, *Mavi Marmara Sonrası Türkiye- İsrail İlişkileri*, (ORMER Perspektif Serileri, No: 6, Kasım 2014) , 1.

⁴³² Ufuk Ulutaş, *Diplomatik Normalleşme Türkiye-İsrail İlişkilerini Neler Bekliyor?*(SETA Analiz, Sayı:167, Eylül 2016) , 8.

⁴³³ Hasanov, *Mavi Marmara Sonrası...* , 1.

⁴³⁴ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 514.

⁴³⁵ Türkmen, *Kırılğan İttifaktan...* , 282.

⁴³⁶ Sedat Laçiner, *Türkler ve Ermeniler, Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması*, (Ankara: USAK Yayınları, Baskı:2, 2005) , 143.

⁴³⁷ Laçiner, *a.g.e.* , 144.

hükümetinin profesyonel lobi şirketleri ile bağlarını yoğunlaştırmış olmasıyla engellenebilmiştir.⁴³⁸

Obama'nın seçim kampanyası döneminde soykırım iddialarını tanıyacağı sözünü vermesi ve bu durumu ahlaki bir değer olarak algılaması, Türk tarafını tedirgin etmiş olsa da 2009 yılında Obama'nın soykırım ifadesini kullanmaması Türkiye açısından önemli bir başarı elde edildiğini göstermiştir.⁴³⁹ Ancak Obama verdiği sözü düzeltecek ve kısmen de Ermenileri memnun edebilecek Meds Yeghern (Büyük Felaket) ifadesini kullanmıştır.⁴⁴⁰ Böyle bir riskin devam ettiğine dair en somut verilerden bir diğeri ise 4 Mart 2010 yılında gerçekleşen Amerikan Temsilciler Meclisi Dışişleri Komitesi'nin bir oy fark ile 1,5 milyon Ermeni'nin Osmanlı Türkleri tarafından katledilmesini soykırım olarak değerlendirmesi olmuştur.⁴⁴¹ Bu duruma tepki olarak Türk tarafı, Sivil Toplum Kuruluşlarının ve Hükümet Dışı Örgütlerin protesto olarak Washington ziyaretlerini iptal etmesini istemiştir.⁴⁴² Türkiye, 1915 olaylarına el atan siyasetçilerin tarihle ilgili karar veremeyeceklerini belirtmiş ve bu durumun Türkiye-ABD ile ilişkilerini zedeleyeceğini söyleyerek tasarının ABD nezdinde kabul edilmesini kınamış, sorunun tarihçiler tarafından incelenmesi gerektiğini belirtmiş, ayrıca Türkiye Washington Büyükelçisini geri çağırmıştır.⁴⁴³

3 Nisan 2014'te ABD Senato Dış İlişkiler Komitesi, Ermeni soykırım karar tasarısını yeniden gündeme getirmiş, Senato'nun Demokrat Parti üyelerinin desteğini alan tasarı 12 oyla kabul edilmiştir.⁴⁴⁴ 2015 yılına gelindiğinde, "Associated Press (AP) haber ajansının aktardığına göre "Bu yıl, 20. yüzyılın ilk toplu mezalimi olan Meds Yeghern'in 100. yılını anıyoruz" diyen Obama; "Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermeni halkı, sürgün edildi, katledildi ve ölüme yürütüldü. Tarihi anavatanlarındaki kültürleri

---

⁴³⁸ Türkmen, *Kırılğan İttifaktan...* , 288.

⁴³⁹ Giray Saynur Derman, *Ermeni Diasporası'nın Türkiye- ABD İlişkilerine Etkisi*, (Marmara Üniversitesi, Türkler ve Ermeniler), <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/ermeni-diasporasinin-turkiye-abd-iliskilerine-etkisi/>

⁴⁴⁰ Derman, *a.g.m.*

⁴⁴¹ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 517.

⁴⁴² Uslu, *a.g.e.* , 518.

⁴⁴³ Derman, *Ermeni Diasporası'nın...*

⁴⁴⁴ Derman, *a.g.m.*

*ve mirasları silindi. Bu korkunç kıyımın temeline karşı, Amerikan ve Ermeni halkları ortak insanlık bağıyla bir araya geldi." şeklinde açıklamada bulunmuştur.*⁴⁴⁵

Recep Tayyip Erdoğan ise 1915 olaylarının 100. Yılı'nı anmak için Kumkapı Meryem Ana Kilisesi'nde düzenlenen ayine iletmiş mesajında "*Osmanlı Ermenilerinin tüm dünyada bulunan torunlarına kapılarımız açık*" ifadesini kullanmıştır.⁴⁴⁶

---

⁴⁴⁵ BBC News Türkçe, *Obama'dan 1915 açıklaması: 'Meds Yeghern'in 100. yılını anıyoruz*, Nisan 2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150424_obama_1915

⁴⁴⁶ Sputnik Türkiye, *Türk hükümeti 100 yıl sonra '1915 Ayini'nde*, 2015, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201504241015164022/>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2002- 2015 YILLARINDA TÜRKİYE'DE AMERİKAN KARŞITLIĞI

3.1. ABD'nin Irak Müdahalesi ve 1 Mart Tezkere Krizi'nde Türk Kamuoyu ve Sivil Toplum Örgütleri'nin Söylemleri

Soğuk Savaş dönemi sona erdiğinde nihai hedeflerin ortadan kalkarak değişen konjonktürde stratejik önceliklerin ve çıkarların birbirinden uzaklaştığı yıllarda Türkiye ve ABD, bölgede yeni krizler ortaya çıktıkça çıkarları doğrultusunda bazen uzaklaşmış bazen de yakınlaşmıştır.⁴⁴⁷

ABD'nin genel olarak Türkiye'nin çıkarlarına aykırı hareket etmesi ve kendi çıkarları doğrultusunda politikalarına yön vermesi, Türk halkının son dönemlerde ABD'ye olan güvenini sarsmış ve 1990 yılından bu yana da ABD'nin Irak ile ilgili izlediği politikaların Türkiye'ye zarar verdiği bilindiği halde hiç duyarlılık örneği göstermediği kanaati Türk halkınca paylaşılan bir inanç haline gelmiştir.⁴⁴⁸ Geçmişte yaşanan olaylar ile birlikte halkta, ABD'nin kendisine her daim müttefiklik yapan Türkiye'nin, durumunu ve çıkarlarını göz ardı ettiği fakat kendi çıkarları söz konusu olduğunda ABD'nin tavrının yüz seksen derece değiştiği algısı oluşmuştur.⁴⁴⁹

Olası bir Irak harekâtıyla ilgili resmi ve askeri çevrelerce yapılan açıklamalarda, Türkiye için Irak'ın egemenliği, toprak bütünlüğü ve siyasi kimliğinin temeli olan petrol kaynaklarının Irak halkına ait olduğu, Irak yönetimin merkezi devlet kontrolünde kalmasının gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁵⁰ Türkiye BM Kararlarına uyacağına da altını çizerken, bu dönemde cereyan eden savaş karşıtı söylemler ve Türkiye'nin ABD ile işbirliği konusunda sürdürdüğü müzakereler aynı dönemlerde gerçekleşmiştir.⁴⁵¹ ABD'nin Irak savaşından çok daha önce başlayan tek yancılığına,

⁴⁴⁷ Uslu, *Çatlak İttifak...* , 501.

⁴⁴⁸ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında...* , 175.

⁴⁴⁹ Uslu, a.g.e. , 175.

⁴⁵⁰ Gül Berkay, Şuhnaz Yılmaz, *Savaşın Ardından: Amerika'nın Irak Politikası ve Türkiye'nin Konumu*, (Foreign Policy, Mart- Nisan/ Mayıs- Haziran 2003) , 34.

⁴⁵¹ Berkay, Yılmaz, a.g.m. , 34.

Türkiye ve Dünya çapında ortaya koyulan savaş karşıtı protestolar Irak'a demokrasi getirme gerekçesiyle hareket eden Bush nezdinde dikkate alınmamıştır.⁴⁵²

Türkiye'de olası Irak harekâtına karşı Nisan 2002 yılında Amerika'nın saldırılarına karşı bir grup dernek, sendika, platform ve bağımsız bireyler tarafından *Savaşa Hayır Platformu* oluşturulmuştur.⁴⁵³ Bu platform dar bir çevreyi kapsamış; ancak örgütlenme, karar alma ve eylem biçimi olarak koordinasyon sürecini hazırlayan bir örgütlenme modeli olmuştur.⁴⁵⁴

ABD'nin Irak müdahalesinde yurt genelinde sürdürülen tepkilerde Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği'nin (TMMOB) Ocak- Şubat 2003 yılında yayınladıkları bültenlerinde “*ABD'nin Irak Saldırısını Durdurabiliriz, Irak'ta Savaşı Engelledebiliriz*” başlığı taşıyan dergilerinin ilk sayfasında yer verdikleri “ Irak'taki nükleer ve kimyasal silahları bahane eden ABD'nin, Türkiye'yi savaşa kendilerinin yanında girmesi için baskı ve aracı unsurlarını devreye soktuğunu, AKP Hükümeti'nin bir yandan ülkenin savaşa girmeyeceğini söyleyerek halkı oyalamaya çalıştığını, diğer taraftan da ülkenin göz göre göre savaşa itilmesine karşı savaş karşıtı güçlerin harekete geçtiğini belirtmiştir.⁴⁵⁵

Bu dönemde başta İstanbul, İzmir ve Ankara'da olmak üzere birçok ilde mitingler düzenlenmiştir. İstanbul mitinginde Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) Genel Başkanı Süleyman Çelebi konuşma yaparken, Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu kurulunca hazırlanan ortak metninde tiyatro sanatçıları Derya Alabora ve Oktay Kaynarca tarafından metnin okunması ile miting devam etmiştir.⁴⁵⁶ İzmir'de gerçekleşen mitinglerde 1500 kişilik katılım ile DİSK Ege Bölge Başkanı Kani Beko'nun konuşması ile devam etmiş, Ankara'da Savaşa Hayır Platformu tarafından Abdi İpekçi Parkında 7000 kişilik topluluk önünde İnsan Hakları Derneği (İHD) Ankara Şube Başkanı Ender Büyükçulha konuşma yaparak “*ABD'nin haksız saldırıya hazırlandığını*” dile getirmiştir. Kamu Emekçileri Sendikaları

⁴⁵² Ahmet Uysal, *Irak İşgali ve Doğurduğu Yaralar*, Mart 2018, <https://www.timeturk.com/irak-ısgali-ve-dogurdugu-yaralar/haber-872786>

⁴⁵³ Yıldız Önen, “*Savaşa Hayır*” *Demenin Birleştirici Gücü: “ Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu” Deneyiminin Türkiye'de ki Siyasal Kültüre Etkisi*, (İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyasal Bilimler Doktora Programı, Şubat 2015), 69.

⁴⁵⁴ Yıldız Önen, a.g.e. , 69.

⁴⁵⁵ TMMOB Bülteni, Ocak- Şubat 2003, <https://www.tmmob.org.tr/yayin/ocak-subat2003>, 3.

⁴⁵⁶ TMMOB Bülteni, 3.

Konfederasyonu (KESK) Ankara Şubeler Platformu Dönem Sözcüsü İsmail Sağdıç, KESK Başkanı Sami Evren ve Barış için Sürekli Kadın Platformu Sözcüsü Zeliha Salcı desteklerini sunmuşlardır.⁴⁵⁷ Emek Platformunun “*savaşa karşı üretimden gelen gücünü*” kullanarak yarım saatlik iş bırakma çağrısı üzerine İstanbul, İzmir ve Ankara başta olmak üzere Türkiye’nin birçok ilinde 16 Ocakta binlerce işçi alanlara çıkmış, TÜSİAD’ın savaş çağrısına yanıt veren emekçiler ABD yanlısı tutum sergileyen AKP Hükümetini de uyarılmışlardır.⁴⁵⁸ Ankara mitinginde konuşma yapan Mazlum- Der Genel Başkanı Yılmaz Ensaroğlu “*ABD’nin dünyanın güvenliğini tehlikeye attığını, 15 bin değil 15 askerin dahi Türkiye topraklarında görmek istemediklerini*” dile getirmiştir.⁴⁵⁹ Hak- İş Genel Başkanı Salim Uslu ise ABD’nin “*borçlarımızı bize karşı bir sopa gibi kullandığını*” söyleyerek, Türkiye’nin savaşa sürüklenmesinin borçlarından kaynaklandığını Ankara’daki konuşmasında belirtmiştir.⁴⁶⁰

İstanbul Üniversitesi Öğrencileri, taksimde bir araya gelerek “*terörist ABD Ortadoğu’dan defol*” pankartlarıyla barış istediklerini dile getirmişler, İstiklal Caddesi’nde toplanan sivil toplum kuruluşlarının gençlik kolları üyelerinden oluşan grup “Savaşa Hayır” yazılı dövizler taşıyarak slogan atmışlar ve Grup adına Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV) gençlik Grubu Üyesi Alper Çelikel “*ABD’nin demokratikleştirme hedefiyle Irak’a saldırmaya çalıştığı ve bu saldırıyı meşrulaştırma çabalarının bir kandırmacadan ibaret olduğunu*” dile getirmiştir.⁴⁶¹

Elektrik Mühendisleri Odasının İstanbul Şubesinin 2007 yılında yayınladıkları bültenlerinde “*İşgale ve Savaşa Dur Diyoruz*” başlığı ile 15 Şubat 2007 tarihinde TMMOB, DİSK, KESK, Türkiye Tabipleri Birliği(TTB), Türk Diş Hekimleri Birliği(TDB), İstanbul Barosu, İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, İstanbul Eczacılar Odası ve İstanbul Veteriner Hekimler Odası’nın katılımlarıyla, bir milyona yakın Iraklının ölümüne neden olan işgal karşısında ABD’nin Iraktan çekilmesi ve işgalin son bulması adına, Irak’ın bombalanmaya başladığı 20 Mart

---

⁴⁵⁷ TMMOB Bülteni, 5.

⁴⁵⁸ TMMOB Bülteni, 5.

⁴⁵⁹ Hürriyet Gazetesi Arşivi, *Türkiye’nin Dört Bir Yanında “Savaşa Hayır” Gösterileri*, Ocak 2003, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyenin-dort-bir-yaninda-savasa-hayir-gosterileri-122734>

⁴⁶⁰ Hürriyet Gazetesi Arşivi a.g.m.

⁴⁶¹ Hürriyet Gazetesi Arşivi, a.g.m.

gününde saat 20.00'de "Savaşa Dur De, Bir Ses Ver, Bir Işık Yak" etkinliği ile son bulacak olan kampanyayı başlatmışlardır.⁴⁶²

Türk halkı, Türkiye tarafından ihtiyaç duyduğu takdirde yalnız bırakılmayan ABD için, ABD'nin Saddam'ı devirdikten sonra bölgeye yerleşeceğini düşünerek petrol kaynaklarının kontrolünü sağlayabilmek için bölgede kalmayı tercih ettiğini söylemiştir.⁴⁶³ Uluslararası hukuku çiğnediği ve dünya barışına zarar verdiği inancına sahip olan kamuoyu, Irak ile ilgili olarak ne amaçla olursa olsun ABD'yi Türk topraklarında görmek istemediklerini, ABD baskılarına boyun eğerek uydu ulus konumuna düşmeye karşı olduklarını belirtmişlerdir.⁴⁶⁴

Tablo 1. ABD'ye Karşı Değişen Olumlu Görüşler **Tablo 2.** ABD Liderliğinde Terör İle Mücadeleye Verilen Destek

Favorable Opinion of Americans						Falling Support for U.S.-led War on Terror					
	% very/somewhat favorable										
	2002	2003	2004	2005	2006		2002	2003	2004	2005	2006
	%	%	%	%	%		%	%	%	%	%
Great Britain	83	80	73	70	69	Britain	69	63	63	51	49
France	71	58	53	64	65	France	75	60	50	51	43
Germany	70	67	68	65	66	Germany	70	60	55	50	47
Spain	--	47	--	55	37	Spain	--	63	--	26	19
Russia	67	65	64	61	57	Russia	73	51	73	55	52
Jordan	53	18	21	34	38	Jordan	13	2	12	12	16
Indonesia	65	56	--	46	36	Indonesia	31	23	--	50	39
Egypt	--	--	--	--	36	Egypt	--	--	--	--	10
Pakistan	17	38	25	22	27	Pakistan	20	16	16	22	30
Turkey	31	32	32	23	17	Turkey	30	22	37	17	14
Nigeria	--	67	--	--	56	Nigeria	--	60	--	--	49
Japan	73	--	--	--	82	Japan	61	--	--	--	26
India	58	--	--	71	67	India	65	--	--	52	65
China	--	--	--	43	49	China	--	--	--	--	19

Tablo 1: Amerikan Araştırma Şirketi Pew'in yayınladığı rapora göre, ABD'ye karşı yıllar içerisinde değişen olumlu görüşlerin oranı.

Kaynak: Pew Research Center, Global Attitudes & Trends, *America's Image in the World: Findings from the Pew Global Attitudes Project, March 2007*, <https://www.pewresearch.org/global/2007/03/14/america-image-in-the-world-findings-from-the-pew-global-attitudes-project/>

Tablo 2: Amerikan Araştırma Şirketi Pew'in yayınladığı rapora göre, ABD liderliğinde terör ile mücadeleye verilen desteğin yıllar içerisinde değişen oranları.

Kaynak: Pew Research Center, Global Attitudes & Trends, *America's Image in the World: Findings from the Pew Global Attitudes Project, March 2007*, <https://www.pewresearch.org/global/2007/03/14/america-image-in-the-world-findings-from-the-pew-global-attitudes-project/>

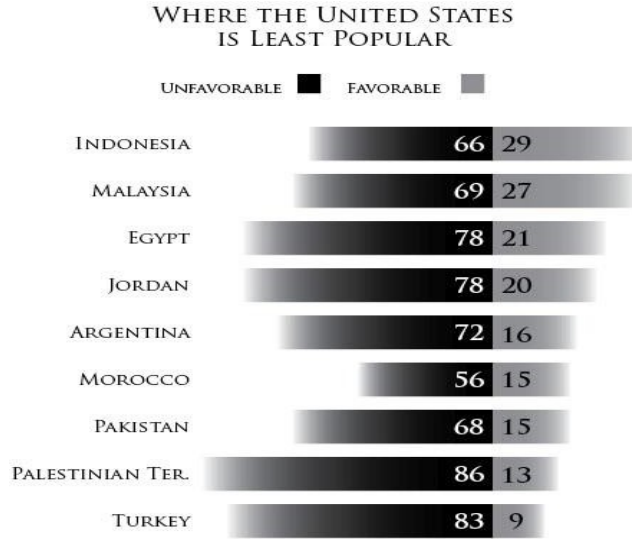
⁴⁶² Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Bülteni, *İşgale ve Savaşa Dur Diyoruz*, Mart 2007, http://www.emo.org.tr/yayinlar/dergi_goster.php?kodu=454&dergi=5

⁴⁶³ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrılında...*, 259.

⁴⁶⁴ Uslu, *a.g.e.*, 262.

2004 yılından bu yana faaliyet gösteren ve Washington'da bulunan Pew Araştırma Merkezinin Mart 2007 yılında yayınladığı Amerika'nın dünyadaki imajını ve Anti- Amerikancılığı anlatan raporunda, Tablo 1'de Amerikan karşıtlığının derinleştiğini ve daha köklü hale geldiğini, İspanya, Ürdün, Endonezya ve Türkiye gibi ülkelerin ABD'ye karşı olumlu görüşlerinin yıllar içerisinde önemli ölçüde azaldığını gözler önüne sermiştir.⁴⁶⁵ ABD önderliğinde terörizme karşı girişilen mücadelede müslüman dünyasının tamamında olumsuz olarak algılandığını belirten Tablo 2'de terör ile mücadelede ABD'ye olan desteğin yıllar içerisinde değişen bir örneğini sunmuştur.⁴⁶⁶ Irak Harekatı'nın bu oranların değişmesinde etkisinin büyük olduğu görülmektedir.⁴⁶⁷

Tablo 3: ABD'nin Zedelenen İmajı

Kaynak: The National Interest, *All the World's A Stage: America's Image in the Muslim World*, May2008, <https://nationalinterest.org/article/all-the-worlds-a-stage-americas-image-in-the-muslim-world-2082>

Tablo 3'te ise 2007 yılının Pew Raporu'nda 47 ülkeyi araştıran merkez, ABD karşıtlığının dini temelli düşmanlıktan ziyade ABD'nin dış politikadaki tavrından dolayı

⁴⁶⁵ Pew Research Center, *Global Attitudes & Trends, America's Image in the World: Findings from the Pew Global Attitudes Project, March 2007*, <https://www.pewresearch.org/global/2007/03/14/americas-image-in-the-world-findings-from-the-pew-global-attitudes-project/>

⁴⁶⁶ Pew Research Center, *Ibid.*

⁴⁶⁷ Pew Research Center, *Ibid.*

olduğunu açıklamıştır.⁴⁶⁸ Irak'taki savaşın Anti – Amerikancılığı sağlamlaştırdığını açıklayan raporda Türkiye'de Amerika'ya olan yaklaşımın, 2000 yılından bu yana çıkan anket sonuçlarında çarpıcı bir şekilde yüzde kırk üç puan düştüğü görülmektedir. Bazı Müslüman ülkelerde Amerika'nın imajı 2003'ün düşük olan seviyesinde bir miktar toparlansa da bu gelişmeler oldukça az sayıda kalmıştır.⁴⁶⁹ ABD'nin gücünün ve bu gücü nasıl kullandığının algısı anket sonuçlarına göre büyük ölçüde sevilmediğini gösterirken; ankette ki sonuçta Türkiye'de %83 oranında olması Soğuk savaşın bitiminden bu yana ABD'nin başkalarını dikkate almadan gücünü tehditkar olarak kullanmasını ve çıkarları doğrultusunda hareket etmesini, ABD'nin terörizm ile savaşında samimi bir çaba içinde olmadığını açıklamıştır.⁴⁷⁰

3.2. ABD'nin Irak Müdahalesi ve 1 Mart Tezkere Krizi'nde Türk Medyası ve Siyasi Söylemler

Türk- Amerikan ilişkilerini kapsayan temel konulardan biri olan ABD'nin Irak işgalinde, Amerikalılar Saddam'ı devirmeye karar verdikten sonra Türkiye'nin desteğini sağlayabilmek adına yoğun çaba sarf etmiştir.⁴⁷¹ Amerika açısından Irak konusunda çevrelemeden doğrudan müdahaleye kadar stratejik birçok açıdan Türkiye'nin hayati roller üstlenmesi beklenen bir durum olarak görülmüştür.⁴⁷² Bu duruma tersten bakıldığında ise Türkiye, Amerikan çıkarlarını yakından ilgilendiren kritik noktalarda Washington'un beklentilerini karşılamak için maksimum derecede dikkat etmiştir.⁴⁷³

Bu dönemde hemen hemen her gün Irak Savaşı ile ilgili siyasetin zirvesinde gerçekleşen bildirimler ve yazılı basın söylemlerinden kamuoyunun savaşa karşı olduğu gözlemlenmektedir. Yazılı basında yer alan haber başlıkları incelendiğinde kuzeyden cephe açmak isteyen ABD ile yapılan tezkere pazarlığı kamuoyunda savaş karşıtlığının ve Amerikan karşıtlığının artmasına neden olmuştur. Savaşa hiçbir şekilde taraf olunmasını istemeyen Türk halkı, ABD'ye herhangi bir yardım yapılmasını ve Irak'a asker gönderilmesini de istememiş, doğrudan çıkarlarının olmadığını düşünen halk,

⁴⁶⁸ The National Interest, *All the World's A Stage: America's Image in the Muslim World*, May 2008, <https://nationalinterest.org/article/all-the-worlds-a-stage-americas-image-in-the-muslim-world-2082>

⁴⁶⁹ The National Interest, *Ibid.*

⁴⁷⁰ The National Interest, *Ibid.*

⁴⁷¹ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında...*, 164.

⁴⁷² Uslu, *a.g.e.*, 164.

⁴⁷³ Uslu, *a.g.e.*, 171.

savaş karşıtı protestolara destek vermiştir. Yabancı askerleri bulundurma tezkeresinin TBMM’den çıkması durumunda ABD askerlerinin konuşlandırılmasının önünün açılacağı için dönemin Cumhuriyet gazetesi “*Türkiye Amerikan İşgali Altında*” başlığı ile tepkisini yansıtmıştır.⁴⁷⁴

1 Mart Tezkere sürecinde halkı temsil eden meclisin tezkereye onay vermemesi üzerine Yeni Şafak gazetesinin haberinde Meclis’in barıştan yana olduğu belirtilmiş ve ertesi gün çıkan gazete haberinde ise “*Demokrasi Kazandı*” şeklinde manşet atılarak “*TBMM’nin Tezkere Oylamasında Verdiği Ret Kararı Ak Parti’nin ve Türkiye’nin Demokrasi Notunu Yükseltti*” başlığı atılmıştır.⁴⁷⁵ Tezkerenin reddedilmesinin ertesi günü Cumhuriyet Gazetesinin haberine göre, üç buçuk saat süren oturumun ardından meclisten ret kararının çıktığını duyurmuştur.⁴⁷⁶ Ak Parti Grup Toplantısı sırasında konuşma yapan Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye’nin ekonomi istatistiklerinin iyi olmadığını vurgulayarak, ABD’ye destek verilmediği takdirde ekonomik dengelerin alt üst olacağını söylemiştir.⁴⁷⁷ Bu dönemde Türk halkı, maddi destek alabilmek için Amerikan askerlerinin Türkiye üzerinden cephe açılmasına izin verilmemesi yönünde oldukça yüksek oranlarla karşı çıkmış ve ABD’den gelecek herhangi bir ekonomik desteğin kaybedilmesi durumunda ekonominin kötü olmasına rağmen halkın görüşlerinde herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır.⁴⁷⁸

AKP hükümetinin ABD’nin yanında yer alma isteğini belli etmesi, savaşa katılma yolunda üslerin modernizasyonu ile ilgili ABD ile anlaşma yapılmış olması, akabinde Amerikan askerlerinin ve silah sistemlerinin Türk limanlarına gelmesi ile Türkiye’nin ABD’den alacağı maddi destek planlarının duyulması kamuoyunda uydu devlet olma algısının oluşmaya başlamasına neden olmuş, bu durum Türk Halkı için kabul edilemez olmuştur.⁴⁷⁹

Tüm dünyada yankı uyandıran 1 Mart Tezkeresi’nin reddinde Cumhuriyet Gazetesi “*Ülkenin itibarı arttı*” manşetini atarak dönemin Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkan Yardımcısı İnal Batu’nun meclis kararıyla tezkerenin

---

⁴⁷⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mart 2003.

⁴⁷⁵ Yeni Şafak Gazetesi, 3 Mart 2003, 1. ; 4 Mart 2003, 1.

⁴⁷⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Mart 2003, 1.

⁴⁷⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Mart 2003, 4.

⁴⁷⁸ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında...* , 261.

⁴⁷⁹ Uslu, a.g.e. , 263.

reddedilmesine “ *Türkiye’nin bir muz cumhuriyeti olmadığı ortaya çıktı* ” diyerek milli mücadele dönemini hatırlatmış, tezkerenin reddi ile önemli bir gün yaşandığını ve önemli kararlar alındığını vurgulamıştır.⁴⁸⁰

İkinci tezkere sinyallerinin verilmeye başlandığı süreçte Yeni Şafak gazetesinin haberine göre dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök’ün sözlerine yer vererek, “ *TSK: Hükümetle aynı görüşteyiz* ” manşetini gazeteye düşmüş, TSK’nın hükümetin yanında yer aldıklarını, demokratik olarak işleyen süreçten bahsederken de Türkiye’nin harekât tarzının ne olursa olsun bir şekilde zarar göreceğinden ve Türkiye’nin savaşı tek başına önleyemeyeceğinden bahsetmiştir.⁴⁸¹ Özkök, kuzeyden cephenin açılması durumunda ise zararın telafi edilebileceğini, Türkiye’nin savaşa katılanların yanında yer alması da Kuzey Irak’ta ki mültecilere yardım edebileceğini söylerken, tezkerenin kabul edilmemesini de “ *meclis, ulusun temsilcisi* ” yorumunu yapmıştır.⁴⁸² Aynı haber Hürriyet gazetesinin ilk sayfasında “ *Asker tezkeresi* ” manşeti ile yer alırken, Cumhuriyet gazetesinin ilk sayfasında verdiği haberde “ *Hükümete destek* ” başlığı ile sunulmuştur. Türkiye’nin seçeneğinin “ *iyi ile kötü arasında olmadığını kötü ile daha kötü arasında kaldığını* ” belirten Özkök, Kürt gruplarını da uyararak “ *barışın yerini çatışma ile dolduranların sonuçlarına katlanacaklarını* ” belirtmiştir.⁴⁸³

Cumhuriyet gazetesinin “ *Acil karar baskısı* ” şeklinde yer verdiği yazısında ABD’nin Irak’a başlatacağı harekâta Türkiye’nin Hava Sahası’nın kullanıma açılmasını istemiş ve Bush’un “ *bizi oyalamayın, kararınızı hemen iletin ve Kuzey Irak’a tek taraflı gitmeyin* ” mesajı üzerine Türkiye, acil zirve toplantısına giderek, Türkiye’nin hava sahasının açılabilmesinin tezkerenin ve BM’nin kararlarıyla mümkün olacağını karşı tarafa iletmiştir.⁴⁸⁴ Yeni Şafak gazetesi ise, Bush’un mafyavari tehditleri karşısında nezaketin dışına çıkıldığını ve Türk askerlerinin tek başına Kuzey Irak’a giremeyeceğini söylemesini de *küstahlık* olarak nitelendirmiştir.⁴⁸⁵ ABD ile ilişkilerin gerilmesine yol açan bu baskı karşısında Türk halkı ise ABD’nin baskılarına

⁴⁸⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 3 Mart 2003, 5.

⁴⁸¹ Yeni Şafak Gazetesi, 6 Mart 2003, 1.

⁴⁸² Yeni Şafak Gazetesi, 6 Mart 2003, 13.

⁴⁸³ Cumhuriyet Gazetesi, 6 Mart 2003, 1.

⁴⁸⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mart 2003, 1.

⁴⁸⁵ Yeni Şafak Gazetesi, 15 Mart 2003, 12.

boyun eğerek uydu ulus durumuna düşmeye karşı olduklarını ve komşuya karşı topraklarının kullanıma açılmasının ahlak dışı olduğu görüşüne sahip olmuştur.

Saatler 04.35'i gösterdiği sırada ABD'nin Irak'ı vurduğunu 21 Mart tarihli gazeteler ilk sayfalarında yer vermiştir. Dünya'nın ayağa kalktığı bu saldırılarla Mart ayı boyunca hemen hemen her gün kuzeyden bir cephe açılıp açılmayacağı ve Türkiye'nin Irak'a asker gönderip göndermeyeceği tartışılmıştır. TSK'nın Kuzey Irak'a girme ihtimali Cumhuriyet gazetesinin haberine göre, “*Kuzey Irak'a Müdahale Kabul Edilemez*” başlığı atılarak ABD ve Almanya'nın yanında İngiltere ve AB Komisyonu'nun da Türkiye'nin Kuzey Irak'a müdahalesinin kabul edilemeyeceği belirtilirken, Avrupa Komisyonu Türkiye'nin Irak'a girmesi durumunda AB'ye üyelik sürecini olumsuz etkileyeceğini söylemiştir.⁴⁸⁶ AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi “*alınan bir dizi karara rağmen Türkiye'nin olası müdahalesinin çok ciddi bir eylem*” olacağını ifade etmiştir.⁴⁸⁷

Cumhuriyet gazetesinde Barış Doster'in kaleme aldığı yazısında, Eski Jandarma Harekât Başkanı Emekli Tümgeneral Osman Özbek ile yapılan röportaja yer verilmiştir. Özbek'in Irak işgalinde ABD'nin başarılı ve bölgede kalıcı olabilmesi için kuzey cephesine gereksinim duyduğunu dile getirerek, Türkiye'nin ABD ile yapmış olduğu stratejik işbirliği anlaşmalarıyla Türk tarafının seçebileceği çok fazla durumun bulunmadığını söylemiştir.⁴⁸⁸ Aynı zamanda Özbek tezkerenin geçmemesine rağmen ABD'nin ülkemizde istediğini yapabildiğini, akabinde de verdiği röportajda ABD'nin Çin, Japonya ve Almanya'nın enerji kaynaklarını denetlemek istediğini de belirtmiştir.⁴⁸⁹

TSK'nın Irak'a müdahale haberlerinden sonra Nisan 2003 itibari ile Türkiye'nin Irak Krizi'nde ABD'ye destek vermemesine olumlu bakanların oranında bir miktar düşmeler görülmüştür.⁴⁹⁰ ABD'nin sivilleri de öldürdüğü saldırılarda savaş karşıtı yolundaki girişimlerin bu dönemde hız kazandığını yazan Yeni Şafak gazetesinde “*Amerikalılarda boykota katıldı*” haberi ile Irak İşgalinin ardından ABD,

---

⁴⁸⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 25 Mart 2003, 6.

⁴⁸⁷ Cumhuriyet Gazetesi, aynı yerde.

⁴⁸⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 25 Mart 2003, 7.

⁴⁸⁹ Cumhuriyet Gazetesi, aynı yerde.

⁴⁹⁰ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında...*, 261.

İngiltere ve İsrail'in ürünlerine karşı boykotun artarak devam ettiğini yazmıştır.⁴⁹¹ Cumhuriyet Gazetesi ise bu haberi “*ABD'nin İmajına Gölge Düştü*” manşetiyle yorumlarken milyonlar tarafından tüketilen ve *kemikleşmiş* olarak tasvir ettiği markaların Orta Doğu'dan başlayarak tüm dünyada boykot edildiğini duyurmuştur.⁴⁹²

Mayıs ve Haziran aylarında Türk halkı, Irak Savaşı sırasında Türkiye'nin ABD'ye destek sağlamaması gerektiği ve bu şekilde davrandığı için doğru hareket ettiği kanaatine varanların oranı Türkiye'de yüksek olmuştur.⁴⁹³ Türk halkı toprakları üzerindeki liman ve havaalanlarının insani amaçlarla ABD için açılmış olmasına dahi karşı çıkmış, her ne amaçla olursa olsun ABD ile birlikte hareket ediyor izleniminden kaçınılması gerektiğini düşünmüştür.⁴⁹⁴

Irak savaşı sonrasında Temmuz ayında Irak'ta ABD'nin yakın müttefiki olan Türkiye'nin askerlerini tutuklayarak düşmanca bir tavırla başlarına çuval geçirmesi olayı üzerine Türk halkı öfkelenmiş ve ABD'nin bu tavrına, Türkiye'nin Irak Savaşı'na destek vermemesi üzerine *ABD Türkiye'yi cezalandırdı* yorumları yapılmıştır. Olayın Kürtlerle birlikte gerçekleştirilmesi ise kamuoyunda öfke boyutunu arttırmıştır.⁴⁹⁵

Bu dönemde Hürriyet Gazetesi “*Özel Tim'e ABD Baskını*” manşetiyle Kerkük'ün Kürt Valisi'ne suikast yapılacağı gerekçesiyle 11 askerimizi Kerkük'e götüren ABD askerinin haberini duyurmuş, 3'ü subay, 8'i astsubay olan 11 Türk askerinin başlarına çuval geçirilerek götürülmesine ilişkin olayın ABD ile Türkiye arasında gerileme sebep olduğunu belirtmiştir.⁴⁹⁶ Sert bir dille operasyonu protesto eden Türkiye, Türk askerlerinin bırakılmasını istemiştir.

Olaya “*Müttefik hançeri*” yorumunu yapan Yeni Şafak gazetesinde Ankara'da şaşkınlık yaratan bu olaya dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan “*ittifak içerisinde olunan bir ülkenin müttefikine böyle bir davranış sergilemesinin hiçbir siyasi üslupla ifade edilemeyeceğini*” belirtmiştir.⁴⁹⁷ Genelkurmay İkinci Başkanı

⁴⁹¹ Yeni Şafak Gazetesi, 2 Nisan 2003, 4.

⁴⁹² Cumhuriyet Gazetesi, 2 Nisan 2003, 9.

⁴⁹³ Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında...* , 261.

⁴⁹⁴ Uslu, *a.g.e.* , 262.

⁴⁹⁵ Uslu, *a.g.e.* , 264.

⁴⁹⁶ Hürriyet Gazetesi, 5 Temmuz 2003, 20.

⁴⁹⁷ Yeni Şafak Gazetesi, 6 Temmuz 2003, 1.

Orgeneral Yaşar Büyükanıt ise “*elli senelik bir müttefikin böyle bir harekete başvurmasının derinden üzdüğünü*” dile getirmiştir.⁴⁹⁸

Cumhuriyet gazetesi Süleymaniye Krizi’yle ilgili haberine “ABD İle Asker Bunalımı” manşetiyle 60 saatlik gözaltının ardından 11 Türk askerinin hükümet ve Genelkurmay’ın girişimleri ile serbest bırakıldıklarını yazmıştır.⁴⁹⁹ Askerin Süleymaniye’ye döndükten sonra Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök “*ABD ile en büyük güven bunalımı*” olarak nitelendirdiği olaya sert tepki göstererek baskının “*mahalli bir olay*” olmadığını ve ABD ile olan ilişkilerin önemli olduğu kadar Türkiye’nin onurunun da önemli olduğunu vurgulamıştır.⁵⁰⁰

Olaya ilişkin muhalefetten gelen tepkilere yer veren Cumhuriyet gazetesinde; Demokratik Sol Parti (DSP) Genel Başkanı Bülent Ecevit, “*askerlere uygulanan muamelenin düşmanlığında ötesinde insanlık dışı olduğunu ve NATO’nun da ciddi yara alacağını*” belirtmiştir. CHP Grup Başkan Vekili Haluk Koç, “*AKP Kadrosunun Türkiye’nin şanssızlığı olduğu*” yorumunda bulunmuş, Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Genel Başkanı Murat Karayalçın, “*ABD’nin Türkiye’yi Ortadoğu’da küçük düşürmek istediğini*” dile getirmiştir. Doğru Yol Partisi (DYP) Ali Rıza Gönül ise “*Gerçekleşen baskının Türkiye’nin onuruna indirilmiş bir darbe*” olarak yorumlamıştır.⁵⁰¹

Türk halkının bu olay karşısında ABD’ye olan güvensizliği derinleşmiştir. Halk yapılan açıklamaları yetersiz bulmakta ve olayı kapanmış olarak görmeyerek incinen ulusal gururlarının tamir edilmediğine, ABD’den istenilen adımların atılmadığına inanmaktadır.⁵⁰²

3.3. Mavi Marmara Olayında Kamuoyu ve Türk Medyası

Gazze’ye İnsani Yardım götürmek isteyen Mavi Marmara Gemisi’nin, aktivistler öncülüğünde Orta Doğu’nun içinde bulunduğu savaş ve kargaşa ortamından sıyrılması, bölgede yeni bir sürecin hâkim olması amacıyla sorunların çözümüne yeni

⁴⁹⁸ Yeni Şafak Gazetesi, 6 Temmuz 2003, 1.

⁴⁹⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 6-7 Temmuz 2003.

⁵⁰⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Temmuz 2003, 9.

⁵⁰¹ Cumhuriyet Gazetesi, 9 Temmuz 2003, 9.

⁵⁰² Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında...* , 265

bir umut olmak adına yola çıkmıştır.⁵⁰³ Dünya barışına katkı sağlamayı amaçlayan insani yardım filosu, Akdeniz’de uluslararası sularda seyir halinde iken İsrail Savunma Kuvvetleri tarafından saldırıya uğramıştır.⁵⁰⁴

Hürriyet gazetesi “*Akdeniz’de köşe kapmaca*” başlığı altında verdiği haberinde İsrail ablukasını delmek için insani yardım taşıyan gemilerin “*Rotamız Filistin Yükümüz İnsani Yardım*” kampanyası adı altında Kıbrıs açıklarından hareket ettiğini yazmıştır.⁵⁰⁵ Uluslararası sularda gerçekleşen kanlı baskını Hürriyet Gazetesi, Gazze’ye yardım taşıyan gemilerin İsrail hücum botları tarafından durdurulduğunu, ölü ve yaralıların olduğunu duyurmuştur.⁵⁰⁶ Türkiye’de halk birçok yurt genelinde ellerinde Filistin bayrakları ile sloganlar atarak Gazze’de gerçekleşen saldırıyı protesto etmiş, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ise bu durumun uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunarak saldırıyı “*devlet terörü*” olarak nitelendirmiştir.⁵⁰⁷ AB, İsrail’i sert sözlerle kınarken eksiksiz bir soruşturma yapılmasını istemiştir.⁵⁰⁸

Cumhuriyet gazetesi “*İsrail İnsanlığı Vurdu*” manşetiyle yer verdiği haberinde, silahsız sivillerin can verdiği saldırı hakkında BM’de konuşma yapan dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, “*Haydutluk*” olarak nitelendirdiğini ve uluslararası soruşturma istediğini söyleyen sözlerine yer vermiştir.⁵⁰⁹ Saldırının ardından Genelkurmay Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ kendisini arayan İsrail Genelkurmay Başkanı Gabi Ashkenazi’ye “*askeri güç kullanımının vahim ve kabul edilemez olduğunu*” söylemiş, TBMM AK Parti Başkan Vekili Bülent Arınç ise “*saldırının yanıtı kalmayacağını*” dile getirmiştir.⁵¹⁰

Sivil toplum kuruluşları tarafından da kınanan İsrail Saldırısına Türkiye Tabipler Birliği (TTB), “*Açık denizde yardım gemisine saldırmak, insanları öldürmek, insanlık ayıbıdır*”, diyerek tepkisini dile getirmiş ve DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, “*Uluslararası sendikal hareketlere acil çağrıda bulunarak üye sendikaların*

---

⁵⁰³ Ayşe Küçük, Tuğçe Kafdağlı Kuru, , *Küresel ve Bölgesel Sistemde Devlet ve Devletdışı Aktörler*, Ed. Tayyar Arı, Ferhat Pirinççi, VIII. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, (Bursa: DORA Basım, Baskı: 1, Kasım 2016) 758.

⁵⁰⁴ Hürriyet Gazetesi, 31 Mayıs 2010, 24.

⁵⁰⁵ Hürriyet Gazetesi, *aynı yerde*.

⁵⁰⁶ Hürriyet Gazetesi, 1 Haziran 2010, 18.

⁵⁰⁷ Hürriyet Gazetesi, 1 Haziran 2010, 20.

⁵⁰⁸ Hürriyet Gazetesi, *aynı yerde*.

⁵⁰⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Haziran 2010, 1.

⁵¹⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Haziran 2010, 10-11.

*hükümetlerinin üzerlerinde baskı kurmalarını” istemiştir.*⁵¹¹ Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası; *“İsrail Devleti bir kez daha katliamcı yüzünü göstermiştir”*, Birleşik Taşımacılık Çalışanları Sendikası; *“İsrail vahşetini bu kez tüm insanlığın gözü önünde yapmıştır”* diyerek tepkilerini dile getirmişlerdir.⁵¹² Türk- İş, Hak- İş ve Türk Eczacılar Birliği de İsrail’i kınadıklarını bildirmişlerdir. Saldırıyı kınadıklarını belirten muhalefet partileri ise AK Parti Hükümeti’ne sert eleştirilerde bulunmuşlardır. İsrail saldırısını değerlendiren CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu: *“AKP aktif siyasetini ve aktif diplomasiyi acilen devreye sokmalı, Türkiye’nin onuru kırıldı, bu kırılan onurun mutlaka onarılması gerekiyor”* demiştir.⁵¹³ Yeni Şafak Gazetesi *“Sadece Öldürmeyi Biliyorlar”* başlığı ile yer verdiği saldırıda Tel Aviv korsanlarına *“Hitlerin Çocuğu”* yakıştırmasını yapmış ve Nazileri aramadıklarını yazmıştır.⁵¹⁴

Olayları trajedi olarak değerlendiren ABD Başkanı Obama ise yardım gemisine gerçekleşen saldırıyı kınamaktan kaçınarak, saldırıyı *Trajedi* olarak değerlendirmiş ve Gazze’ye yapılan yardımların İsrail’in güvenliğine zarar vermeden ulaştırılması için başka yolların aranmasını istemiştir.⁵¹⁵ *“Ortadoğu’daki barış sürecini ilerletmek için bir fırsat olduğunu, İsrail’in de meşru kaygılarının bulunduğunu”* dile getirmiştir.⁵¹⁶

Türk tarafı ABD’den hukuka aykırı hareket ettiği gerekçesiyle İsrail’in eleştirilmesini beklerken, ABD’nin İsrail’i destekleyen tavrı Türkiye’yi bir kez daha hayal kırıklığına uğratmıştır. ABD yönetimi açık bir şekilde olay karşısında sert tutum takınan Türkiye’yi eleştirmese de, kriz ABD’de Türkiye karşıtı bloku güçlendirmiş ve Türkiye’nin, ABD’nin bölge üzerindeki çıkarlarıyla ne derece uyduğu tartışmalarına yol açmıştır.⁵¹⁷ Bu dönemde Filistin sorununun çözümü için İsrail’e baskı yapmayan ABD’yi sert bir dille eleştiren Türkiye, ABD’yi İsrail’in Filistinlilere karşı gerçekleştirdiği katliamların sorumlusu olarak görmüştür.⁵¹⁸

---

⁵¹¹ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Haziran 2010, 10-11.

⁵¹² Cumhuriyet Gazetesi, *aynı yerde*.

⁵¹³ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Haziran 2010, 5.

⁵¹⁴ Yeni Şafak Gazetesi, 1 Haziran 2010, 1.

⁵¹⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 3 Haziran 2010, 1.

⁵¹⁶ Yeni Şafak Gazetesi, 5 Haziran 2010, 15.

⁵¹⁷ Balcı, *Türkiye Dış Politikası...* , 322.

⁵¹⁸ Balcı, *a.g.e.* , 322.

3.4. Suriye Krizi ve Türk- Amerikan İlişkileri

3.4.1. Suriye Krizi

Ekonomik ve siyasi çıkarların kesiştiği bir noktada yer alan Orta Doğu Bölgesi, yıllardır istikrarsız ve bütün siyasi gücü elinde toplayan otoriter bir yapının olduğu, ekonomik zorlukların yaşandığı bir coğrafyadır.⁵¹⁹ Aynı zamanda da zengin doğal kaynaklara sahip olan bu bölgede, elde edilen yüksek gelirlerin belirli bir kesimin elinde bulunması, halkın demokrasi ve refah artışı taleplerinin göz ardı edilmesiyle toplumsal gerilimin dozu her geçen gün daha da artmış, insanlar sokaklara dökülmüştür.⁵²⁰ 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta başlayan Arap Baharı ve akabinde gerçekleşen protesto gösterileri; Cezayir, Ürdün, Umman, Mısır, Sudan, Irak, Bahreyn, Libya, Kuveyt, Fas ve Suudi Arabistan'a sıçramış; Tunus, Mısır ve Libya olmak üzere bazı ülkelerde ise uzun süredir devam eden iktidarlar değişmiştir.⁵²¹

2010 yılından bu yana Suriye'de Baas Parti Lideri Beşşar Esed, babası Hafız Esed'in ölümünden sonra başa geçmiş ve Hafız Esed döneminde Suriye'de dış politika demokrasiden uzak, dolayısıyla da bireysel güvenliğin ikinci plana atıldığı, rejimin güvenliğinin daha fazla önemsendiği bir anlayış ile yürütülürken, Beşşar Esed'de kalan dış politikayı bu çerçevede şekillendirmiştir.⁵²² Oğul Esed başa geldiğinde batılı ülkelere karşı daha ılımlı ve açılımlı bir dış politika izleyeceğinin sinyallerini vermiş, iç politikada da ılımlı ve demokratikleşme yönünde umut verici adımlar atmış olsa da bürokrasi ile çelişmiş ve demokrasi yönünde atılacak adımlar sınırlı kalmıştır.⁵²³ Suriye'de sınırlı kalan demokrasinin yanında, 2010 yılında başlayan Arap Baharı ve Arap Dünyası'nın bir kısmını etkisi altına alan rejim karşıtı gösteriler Mağrip ve Orta Doğu'yu etkisi altına alırken Tunus ve Mısır'da devlet başkanları istifaya zorlanmış, Libya'da Kaddafi karşıtı sesler yükselmeye başlamış ve Yemen'de de benzer

---

⁵¹⁹ İsmet Göçer, Sertan Çınar, *Arap Baharının Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu, Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkisi*, (Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:6, Sayı:10, 2015), 53.

⁵²⁰ Göçer, Çınar, *a.g.m.* , 53.

⁵²¹ M. Turan Çağlar, Fuat Aksu, *Suriye Krizinde Aktörler, Uyuşmayan Talepler ve Çatışan Çözümler*, (International of Social Inquiry, Cilt:12, Sayı:2, Aralık 2019), 510.

⁵²² Uğur Matıç, *Suriye'de Arap Baharı'nın Etkileri*, Ed. Cüneyt Özşahin, Orhan Batır, Arap Baharı Sonrası Ortadoğu, Bölgesel Dönüşüm ve Reaksiyonlar, (İstanbul: Hiperyayın 487, Baskı:1, 2019) , 239.

⁵²³ Matıç, *a.g.e.* , 240.

hareketliliğin görülmesi otoriter rejimleri sarsmıştır.⁵²⁴ Suriye’de bu durumdan nasibini almış ve Arap Baharı çizgisinden koparak küresel ve bölgesel çapta bir kriz haline gelmiştir.⁵²⁵

Suriye halkı ülkedeki bireysel hakların genişletilmesini, oluşan gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırılmasını ve sıkıyönetim uygulamalarında keyfi hareketlerin kaldırılmasını talep etmiş, Baas rejimi ise herhangi bir reform yapmayarak kitlesel yürüyüşleri güç kullanarak bastırmaya çalışmıştır.⁵²⁶ Esed rejiminin katliamlara varan tutumu ve rejimin ülke üzerindeki kontrolü sağlayamaması ayrıca ordunun içerisinde bir birlik oluşamaması Suriye meselesini bir girdap haline getirmiştir.⁵²⁷ Suriye içerisinde farklı grupların da silahlı mücadeleye başlaması, çok sayıda yabancı savaşçı olarak tanımlanan terör örgütlerinin Suriye’de faaliyet göstermesi, dolaylı ve ya direkt olarak küresel aktörlerin de müdahale etmesi sonucunda 2014 yılı itibariyle iç savaşın geri dönülemez boyutlara ulaştığını gözler önüne sermiştir.⁵²⁸

3.4.2. Suriye Krizi’nde Uluslararası Aktörlerin Tutumu

Arap Baharı’nın en kanlı iç savaşına tanık olan Suriye’de, BMGK’nin yayınladığı rapora göre 2011 ve 2014 yılları arası yaklaşık 191 bin kişinin öldüğü, 10 bin çocuğun çatışmalar sırasında hayatını kaybettiği ve binlercesinin yaralanıp sakat kaldığı bildirilmiştir.⁵²⁹

Arap baharının Suriye’de yankı bulmasıyla başlayan demokratik protesto hareketleri, bir anda rejim güçleri ile muhalifler arasında çatışma ortamına dönüşmüş ve uluslararası toplumu da iki farklı gruba ayırmıştır.⁵³⁰ Amerika, Avrupa Birliği, Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan gibi aktörler ılımlı muhalifleri desteklerken; Rusya, Çin, İran Suriye yönetimine karşı yapılan her türlü baskı ve dış müdahaleye karşı

⁵²⁴ Matıç, *Suriye’de Arap Baharı’nın...* , 242-243.

⁵²⁵ Matıç, *a.g.e.* , 242- 243.

⁵²⁶ Celal Cavlak, *Türkiye’nin Suriye Sorunu ve İç Savaşın Türkiye’ye Etkisi*, Ocak 2018, <http://www.tuicakademi.org/turkiyenin-suriye-sorunu-ve-ic-savas-in-turkiyeye-etkisi/>

⁵²⁷ Matıç, *Suriye’de Arap Baharı’nın...* , 237.

⁵²⁸ Matıç, *a.g.e.* , 238.

⁵²⁹ Saadet Rüstemova Demirci, *Suriye Krizinde Davetle Müdahale Sorunu*, Ed. Fatma Taşdemir, Suriye Çatışma ve Uluslararası Hukuk, (Ankara: Nobel Yayıncılık, Basım: 1, Nisan 2016), 117.

⁵³⁰ Hasan Basri Yalçın, Burhaneddin Duran, *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*, (İstanbul: SETA Yayınları, Baskı:1, Ekim 2016) , 11,

çıkacaklarını belirtmiştir.⁵³¹ Zaman zaman ABD'nin muhaliflere verdiği destek azalırken diğer taraftan DAİŞ'in ortaya çıkması Suriye haritasını daha karmaşık hale getirmiştir.⁵³² Ürdün ve Türkiye, Suriye Krizi'nin menşei Suriye yönetimi olarak görmüş ve çözümün Suriye yönetiminin değişmesiyle mümkün olacağını belirtmiş, Ürdün ve Türkiye'nin bu bakış açısı da Esed yönetiminin tepkisine neden olmuştur.⁵³³ Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin, Suriye'nin bölünmemesini ve BM'nin gözetiminde terörizme karşı savaşılmaması gerektiğini, terörizme karşı mücadelenin de ancak Esed rejimiyle yapılmasının mümkün olabileceğini vurgulamış, Çin Hükümeti Rusya ile aynı görüşleri paylaştığını ve batının amacının Suriye'yi kurtarmak yerine jeopolitik çıkarlarına göre hareket etmek olduğunu belirtmiştir.⁵³⁴

Suriye'deki çatışma ortamının küresel çapta genişleme alanı oluşturması ve silahlı devlet dışı aktörlerin bölgede artan etkinlikleri, birçok devlet için de ulusal krizlerin nedeni haline gelmiştir.⁵³⁵ Suriye krizinin Suriye dışına taşması ve diğer devletlerde de ulusal krizlere sebebiyet vermesinin en önemli nedeni olan IŞİD, bu ülkelere terör saldırıları düzenleyerek, Suriye krizine yeni bir boyut kazandırmıştır.⁵³⁶ IŞİD'in Türkiye için önemli bir tehlike arz etmesiyle birlikte, Türkiye açısından YPG'nin; İsrail açısından Hizbullah ve İran'ın Suriye'de artan etkinliklerini, Türkiye ve İsrail sınırlandırmayı hedeflemiştir.⁵³⁷

3.4.3. Türk- Amerikan İlişkileri

Tunus'ta üniversite mezunu bir seyyar satıcı olan Muhammed El- Buazizi'nin kendini yakmasıyla başlayan gösteriler, protesto hareketleri, silahlı çatışmalar, hatta iç savaşa varan şiddet olayları bölge ülkelerini ciddi bir sınavla karşı karşıya bırakmıştır.⁵³⁸

Türkiye'de 2000'li yıllarda AK Parti Hükümeti'nin başa gelmesiyle dış politikada bölgesel düzeyde daha aktif bir politika izlenmiş ve komşularla sıfır sorun

⁵³¹Demirci, *Suriye Krizinde Davetle...* , 119.

⁵³²Yalçın, Duran, *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin...* , 11.

⁵³³Çağlar, Aksu, *Suriye Krizinde Aktörler...* , 514.

⁵³⁴Demirci, *Suriye Krizinde Davetle...* , 119.

⁵³⁵Çağlar, Aksu, *Suriye Krizinde Aktörler...* , 518.

⁵³⁶Çağlar, Aksu, *a.g.m.* , , 518.

⁵³⁷Çağlar, Aksu, *a.g.m.* , 519.

⁵³⁸Soner Karagül, *Orta Doğu'da İttifak İlişkilerindeki Dönüşüm: Arap Baharı Sonrası Kırılgan İttifaklar*, (Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:5, 2017), 278.

politikası kapsamında Suriye ile ilişkiler iyileşmeye başlamıştır.⁵³⁹ Irak işgali, Suriye’yi ABD ve İsrail arasında bırakarak güvenlik tehdidi algılamasına yol açarken, 2005 yılında “Refik Hariri Suikastinin”⁵⁴⁰ ardında Suriye olduğuna inanan uluslararası camia, Suriye’yi uluslararası sistemden ayırmaya başlamıştır.⁵⁴¹ Böyle bir konjonktürde Türkiye, Neocon politikaların etkisindeki ABD yönetiminin hedefi haline gelen Suriye’yi uluslararası sistemin bir parçası haline getirme çabası içerisinde bulunmuş, İsrail-Suriye barış görüşmelerinde arabuluculuk rolü üstlenmiştir.⁵⁴²

Türkiye ve Suriye arasında gelişen ilişkiler 16 Eylül 2009’da imzalanan Yüksek Düzeyli İş Birliği Anlaşması ile elle tutulur düzeyde iyileşmeye başlamış, ardından da 13 Ekim 2009’da gerçekleşen Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi 1. Bakanlar Kurulu Toplantısı ile ilişkilerin daha güvenli ilerleyeceği düşüncesi ağır basmaya başlamıştır.⁵⁴³ Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu döneminde komşularla sıfır sorun politikasının dış politikada işlerlik kazanmaya başlaması, Türkiye’nin Suriye ile gelişen ilişkileri Türkiye’nin Esed karşısındaki muhalefeti desteklemesi ve Türkiye’nin uyarılarını dikkate almayan Esed’in kendi topraklarında gereken yenilik taleplerini yerine getirmemesi üzerine ilişkiler kırılma noktasına gelmiştir.⁵⁴⁴

Değişime direnmeye çalışan binlerce insanın hayatını kaybettiği Suriye Krizi, Dera kentinde birkaç çocuğun duvarlara hükümet karşıtı sloganlar yazmasıyla birlikte gösteriler başlamıştır.⁵⁴⁵ Sınırların ötesinde sonuçlar doğuran bölgesel ve küresel anlaşmazlığa neden olan kriz ortamı, Şii ve Sünni gerilimine alt yapı sağlamış, Suriyeli Sığınmacılar Sorunu’nu doğurmuş ve PKK terör örgütüne farklı bir hareket sahası

---

⁵³⁹ Fatma Anıl Öztop, *Türk Dış Politikası Yapım Sürecinde Karar Birimlerinin Etkileri*, (İstanbul: Gündoğan Yayınları: 16231, Baskı:1, Ağustos 2016) 371.

⁵⁴⁰ Refik Hariri Suikastı, Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri, 14 Şubat 2005 günü Beyrut’ta düzenlenen bombalı bir suikast sonucu öldürülmüştür. Suikastın ardından dünya kamuoyunun gündemine ilk gelen şüpheliyse, ABD’nin siyasi ve ekonomik olarak uluslararası camiadan soyutlamaya çalıştığı ve Lübnan’da işgalci devlet konumunda olan Suriye olmuştur. Suikasta en hızlı tepkiyi veren ABD, İsrail, Fransa üçlüsü suikastı kınayan açıklamalarından sonra Suriye’nin Lübnan’daki askeri varlığının sona erdirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca bkz; Yasin Athloğlu, *Refik Hariri Suikastı*, (TASAM, Şubat 2005), https://tasam.org/tr-TR/Icerik/148/refik_hariri_suikasti_ve_suriye

⁵⁴¹ Can Acun, *Türkiye’nin Suriye Politikası 2014*, Ed. Burhaneddin Duran, Kemal İnât, Ali Balcı, Türk Dış Politikası Yıllığı 2014, (Ankara: SETA Yayınları-50, Baskı:2, Mayıs 2016), 190.

⁵⁴² Acun, *a.g.e.*, 190.

⁵⁴³ Ahmet Nazmi, Levent Yılmaz, *Büyük Güçler, Suriye Krizi ve Türkiye*, (Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, İktisadi ve İdari Bilimler Sayısı, Cilt:12, Sayı:2, 2014) 148-149.

⁵⁴⁴ Tarık Oğuzlu, *Arap Baharı ve Yansımaları*, (Orta Doğu Analiz, Cilt:3, Sayı:36, Aralık 2011), 15.

⁵⁴⁵ Mustafa Cem Ünal, *Arap Baharı Sonrası Avrupa Komşuculuk Politikasının Geleceği*, (Ankara: Avrupa Araştırmaları Dergisi, Cilt: 16, No:2, 2017), 153.

oluşturmuştur.⁵⁴⁶ Bu noktada gerek coğrafi konumu, gerekse dini inançları ve tarihsel bağları nedeniyle söz konusu süreçten etkilenen Türkiye, siyasi karışıklık içerisinde olan devletlerle ilişkilerinde denge unsurlarına dayalı çok yönlü bir siyaset izlemiştir.⁵⁴⁷ Türkiye, Suriye krizinin başlarında rejim ve halk hareketleri arasında demokratik yollardan çözüm arayışları geliştirmeye çalışmış, Suriye yönetimi ve muhalif unsurlar arasında arabuluculuk rolünü üstlenmiş fakat Esed'in katliamlara yol açan sert tedbirleri karşısında bölgeden göçlerinde gelmeye başlamasıyla bir tercih yapmak zorunda kalmıştır.⁵⁴⁸

Krizin ortaya çıkmasıyla birlikte Türkiye, Suriye kaynaklı DAİŞ, PKK ve Bağlantılı grup olan PYD- YPG tarafından birçok terör örgütü saldırısına maruz kalmıştır. Ekim 2012 yılında Suriye ordusu ve Suriyeli muhalifler arasında çıkan çatışmalarda Türkiye'nin sınır mahallelerine düşen top mermileri sonucunda 5 kişi yaşamını yitirmiştir.⁵⁴⁹ Akabinde en kanlı saldırılardan biri olarak kayıtlara düşen Reyhanlı Saldırısıyla 52 kişinin ölümü, Kilis'e top mermilerinin düşmesi, Niğde'de DAİŞ militanları tarafından güvenlik güçlerine ateş açılması ve Sultan Ahmet'te bulunan Tarihi Şube Karakolu'na yönelik intihar saldırısında 1 polisin şehit olması Türkiye'nin tahammül sınırlarını aşmıştır.⁵⁵⁰ Türkiye açısından bir diğer en önemli sorun ise üç milyonu aşan mülteci sorunu, harcanan milyarlarca lira, binlerce masum insanın canı, Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir şekilde dış politik bir sorun haline gelmiştir.⁵⁵¹

Amerika'nın Suriye'ye sığınan Arap Baharı'na ilk tepkisi, şiddete başvurulmaması gerektiği yönünde olmuştur. Şiddet boyutunun tırmanmasıyla ABD konuyu BM'ye taşımış ve 2011 yılının Nisan ayında BMGK'nin Suriye hükümetini kınayan karar tasarısına Rusya ve Çin karşı çıkmıştır.⁵⁵² Arap Baharı'nın başlangıcından itibaren pasif bit tutum takınan ABD'deki bu durum Başkan Barack

⁵⁴⁶ Atilla Sandıklı, Ali Semir, *Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye*, (BİLGESAM, Rapor No:52, Kasım 2012), 8.

⁵⁴⁷ Taşkın Deniz, *Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi Coğrafya açısından Bir Değerlendirme*, (Doğu Coğrafya Dergisi-29), 75.

⁵⁴⁸ Öztıp, *Türk Dış Politikası Yapım Sürecinde...*, 372.

⁵⁴⁹ Naim Gök, *Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011- 2017)*, (Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:8, Mayıs 2019), 91.

⁵⁵⁰ Gök, *a.g.m.*, 91.

⁵⁵¹ Haydar Çakmak, *Recep Tayyip Erdoğan ve Dış Politika*, Ed. Haydar Çakmak, Cumhurbaşkanları ve Dış Politika, (Ankara: Kripto Yayınları, Baskı:1,Ocak 2016), 331.

⁵⁵² Burak Çalışkan, *Küresel Bilek Güreşi: Uluslararası Güçlerin Suriye Politikası*, (İNSAMER, Analiz:17, Kasım 2016), 4.

Obama ve Demokrat Parti üyelerinden kaynaklanmıştır. Askeri müdahaleden taraf olmanın ABD'ye zarar vereceğini savunan Obama, uluslararası hukukun önemine vurgu yaparak geri planda kalmayı tercih etmiştir.⁵⁵³ Obama, Orta Doğu'da Bush yönetiminin demokrasiyi dayatmasından kaynaklı olarak zedelenen kötü imajını Arap Baharı'nda üstün bir güç olmanın verdiği sorumluluğu yerine getiremeyerek bölge halklarının demokratik taleplerini desteklediklerini söylese de somut adım atma konusunda acele etmemiş, Suriye'de de Esed rejiminin devrilmesine yönelik tavrı kışkırtmalardan öte geçememiştir.⁵⁵⁴

2013 yılında Esed'in kimyasal silah kullandığı tespit edildikten sonra ABD bu durumu kendisinin kırmızı çizgisi olarak belirtmiş ve Ağustos 2013 yılından sonra askeri müdahalenin gerekli olduğunu söylese de Rusya'nın arabuluculuğu ile vazgeçirilmiştir.⁵⁵⁵ ABD'nin bölge üzerine müdahalede edeceği yönünde beklenti giren Türkiye, ABD'nin müdahaleden vazgeçmesi üzerine hayal kırıklığına uğrayarak; ABD ile işbirliğinin Suriye üzerinde çalışmadığı sonucuna varmıştır.⁵⁵⁶ ABD'nin Orta Doğu'da yarattığı otorite boşluğunda ortaya çıkan DAİŞ, ABD için Esed rejiminden daha büyük bir tehlike oluşturmuş ve Eylül 2014 yılı itibariyle de ABD'ye DAİŞ hedeflerini vurma yetkisi verilmiştir.⁵⁵⁷

Suriye krizinin başladığı günden beri temkinli yaklaşan ABD kırmızı çizgilerin defalarca çiğnenmesine rağmen 2014 yılında DAİŞ'in yoğun saldırılarından sonra mücadele seçeneğini ortaya koymuştur. 2014 yılının Ocak ayında DAİŞ ile YPG arasında geçen yoğun çatışma ortamında DAİŞ'in Rakka başta olmak üzere birçok köy yerini ele geçirmesiyle PYD liderleri başta Salih Müslim olmak üzere uluslararası camiadan yardım çağrısında bulunulmuştur.⁵⁵⁸ Çağrıya cevaben PYD'nin yardımına koşan ABD, DAİŞ hedeflerine yoğun saldırılarda bulunmuş ve 2015 Haziran ayına kadar ABD liderliğinde DAİŞ ile mücadelede 1.774 hava saldırısının 1.200'ünün

---

⁵⁵³ Çalışkan, *a.g.m.* ... , 50.

⁵⁵⁴ Karagül, *Ortadoğu'da İttifak İlişkilerinde...* , 284.

⁵⁵⁵ Çalışkan, *Küresel Bilek Güreşi...* , 5.

⁵⁵⁶ Balcı, *Türkiye Dış Politikası...* , 354.

⁵⁵⁷ Çalışkan, *Küresel Bilek Güreşi...* , 6.

⁵⁵⁸ Can Acun, Münyamin Keskin, *PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi: PYD- YPG, (SETA Yayınları/Rapor, Baskı:2, 2017)*, 38.

DAİŞ ile YPG'nin çatıştığı bölgelerde olduğu görülmüş, Ayn el-Arap'ta 943, Haseke ve Tel Abyad hattında ise 244 hava saldırısında DAİŞ'e ait hedefler vurulmuştur.⁵⁵⁹

ABD'nin, DAİŞ'e karşı girişilen bu mücadelede bölgedeki kara gücü terör örgütü olarak kabul ettiği PKK'nın Suriye kolu, PYD'nin ise askeri gücü olan YPG ile iş birliği içerisinde olması; bölgede nüfuzunu ve çıkarlarını korumak, Rusya ve İran'ın sahadaki etkinliklerini kırmak ve aynı zamanda İsrail'in güvenliğinin sağlanmasıyla açıklanabilmektedir.⁵⁶⁰ ABD nezdinde onaylanmış bir strateji olan terör örgütü YPG'ye verilen destek, Türkiye'nin tepkisine neden olmuş ve Türk karar alıcıları rahatsızlıklarını dile getirirler de ABD, askerlerinin sadece taktiksel olarak operasyona dâhil olduklarını söylemiştir.⁵⁶¹

DAİŞ'e karşı girişilen bu mücadelede daha kapsamlı ve planlı olunması gerektiğini savunan Türkiye, DAİŞ ile mücadelede Suriyeli muhalif gruplarının desteklenmesi, ardından da DAİŞ'i var eden Esed rejiminin hedef alınmasını savunmuş, kısa vadeli hedeflerin terör sorununa çözüm olamayacağını belirtmiştir.⁵⁶² Türk kamuoyu tarafından da ABD'nin teröre destek verdiği algısı oluşmuş ve bu algı Amerikan karşıtlığını tetiklemiştir. 2015 yılında ABD'nin Türkiye'nin güneyindeki Patriot Füzesini çekmesi iki ülke açısından en önemli kırılma noktalarından biri oluşmuş ve Türkiye'nin meşru güvenliği zayıflamıştır.⁵⁶³

Son zamanlarda Türk- Amerikan ilişkileri tarihinde en derin krizlerden birinin yaşandığı Suriye Krizi ile birlikte, Türkiye ve ABD arasında ortaya çıkan görüş farklılıklarına rağmen devam ettirilen müttefiklik ilişkileri, iki temel aktör olmaktan ziyade önemli konularda iş birliğine varan iki NATO üyesi devlet halini almıştır.⁵⁶⁴ 17- 25 Aralık 2013 tarihinde Halk Bankası ve bu banka ile yürütülen İran'a yönelik ambargonun delinmesi gerekçesiyle AK Partili üst düzey yöneticilere gerçekleştirilen operasyon ile AKP hükümetinin ABD'ye olan güvenini sarsılmıştır.⁵⁶⁵

---

⁵⁵⁹ Acun, Keskin, *a.g.m.* , 39- 40.

⁵⁶⁰ Mehmet Seyfettin Erol, Kadir Ertaç Çelik, *ABD'nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği*, (ANKASAM/ Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 2(2), Aralık 2018), 31.

⁵⁶¹ Erol, Çelik, *a.g.m.* , 33- 34.

⁵⁶² Can Acun, *Türkiye'nin Suriye Politikası 2015*, Ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat, Türk Dış Politikası Yıllığı, (SETA Yayınları 64, Baskı:1, 2016), 186.

⁵⁶³ Çalışkan, *Küresel Bilek Güreşi...* , 6

⁵⁶⁴ Balcı, *Türkiye Dış Politikası...* , 355.

⁵⁶⁵ Balcı, *a.g.e.* , 355.

SONUÇ

Türkiye, ekonomik olarak dışa bağımlı olduğu Soğuk Savaş döneminde etrafında gelişen herhangi bir çatışma durumunda askeri bir çözümü devreye sokabilmede ya da ittifak ilişkileri dışında kendini savunabilme noktasında sınırlı kalmıştır. Soğuk Savaş döneminden sonra ise ABD'ye olan bağımlılığı azalan Türkiye'nin nispeten bağımsız hareket edebilme kapasitesi de artmıştır.

Bu noktada Türkiye'de Amerikan karşıtlığı olup olmadığı sorusuna cevaben, karşıtlığın var olduğu fakat bu durumun köklü ortaklığa, ikili ilişkilerin seyrini değiştirecek düzeyde etki etmediğini söyleyebiliriz. Her iki ülke de ittifak ilişkilerinin kendilerine kazandırdıklarından memnun olmuşlardır. Türk kamuoyunda oluşan Amerikan karşıtlığı ABD'nin izlediği politikalarla kaynaklanmakla birlikte, çıkar ve güvenlik temelli devam eden ilişkilerden doğan sorunlara engel olunamamıştır. İlişkilerin doğrusal düzlemde ilerleyebilmesi için ekonomik alandaki işbirliğinin geliştirilmesi ve toplumsal etkileşimin artırılması gerekmektedir. Türk kamuoyunda ABD'nin toplumsal yapısına ya da değer yargılarına herhangi bir karşıtlık söz konusu olmayıp, bunun Amerika'nın uyguladığı dış politikalarla kaynaklandığı görülmektedir.

1962 yılında Jüpiter füzelerinin Türk topraklarına konuşlanmasında Türkiye istekli olmuş, fakat Küba Füze Krizi patlak verdiğinde ise iki büyük güç arasında kendisinin haberi olmadan Jüpiter füzelerinin pazarlık konusu olması ABD'ye duyulan güvensizliğin oluşmasında etkili olmuştur. Bu durumda Türkiye açısından ABD ile ilişkilerini belli bir seviyede tutma gerekliliği doğmuş olmasına rağmen, Türkiye'nin ilişkilerini asgari bir seviyede tutma gerekliliği, milli çıkarları ve ABD ile olan ilişkilerini devam ettirmedeki faydaları ortadan kalkmamıştır.

1960 ve 1980'li yıllar dikkate değer bir şekilde anti- Amerikan tepkilerin yükselişe geçtiği yıllar olmuştur. 6. Filo'nun İstanbul'da protesto edilmesiyle askerlerin denize dökülmesi, ABD Büyükelçisi Robert W. Commer'in ODTÜ'de arabasının yakılması, Kıbrıs müdahalesinde Türkiye'nin arayışlarına ABD'nin Johnson Mektubu ile karşılık vermesi, Haşhaş ekimine ABD müdahalesi ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda uygulanan ambargo kararları kamuoyunda artan Amerikan karşıtlığının artmasını tetiklemiştir.

1980'lerde Türk- Amerikan ilişkilerinin ana hatlarını belirleyen Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasıyla ABD'nin elinden gelen çabayı göstereceğini ifade etmesine rağmen, Amerikan yardımlarının Türkiye ve Yunanistan arasında aynı oranda olmaması Türkiye tarafınca memnuniyetsizlik yaratmıştır. Amerikan yardımının ikili ilişkilerde sorun oluşturması, hem Türkiye'ye verilecek miktarın ihtiyaca cevap verecek oranda olmaması hem de Amerikan Kongresi'nde, miktar belirlenirken Kıbrıs ve sözde Ermeni soykırımı gibi başka konularla ilişkilendirilerek, Türkiye'nin önüne birtakım koşullar öne sürülmesinden kaynaklanmıştır.

Bu dönemde gelişen Türkiye- İsrail ilişkileri, Türk- Amerikan ilişkilerini de olumlu yönde etkilemiştir. Türkiye için bu durum ABD'nin gözündeki değerin artacağı yönünde düşünülmesine neden olurken, ABD ise Orta Doğu'daki çıkarlarına önem verdiği için Yahudi lobisinin etkili olduğu Kongrede İsrail ile ilişkilere önem vermektedir.

Türkiye ve ABD arasında çıkan sorunların gerek uzak gerekse yakın zamanda sadece iki ülkeyi ilgilendiren konulardan çok üçüncü bir tarafa bağlı sorunlardan da kaynaklandığı görülmektedir. Kıbrıs Krizinin etrafında sorunların patlak vermiş olmasına rağmen bugün Irak, Ermeni Sorunu, İran, İsrail, Suriye Krizi ve PKK gibi aktörlerin ilişkileri etkileyebilecek boyutlara geldiği görülmektedir. 50 yılı aşan ittifak ilişkileri stratejik ortaklık olarak tasvir edilse de terörle mücadele de ya da Orta Doğu'da çıkan kaos ortamında izlenilen politikalar iki ülkenin eskisi gibi uyum yakalayamadığını gözler önüne sermiştir. ABD, Orta Doğu bölgesinde enerji kaynaklarını kontrol altına alabilmek ve bölgede kendi çıkarlarının yanında İsrail'in güvenliğini de düşünmesi gerekirken, Irak'ta kurulacak olan yeni yapıda Türkiye'nin kaygılarını dikkate almamıştır. Kerkük'ün statüsü, Irak'ta Türkmenlerin durumu, Türkiye'nin terör ile mücadelesinde ABD'nin kayıtsız tavır takınması, PKK ile girişilen mücadele de pratikten teoriye geçilememesi, Türkiye'de var olan Amerikan güvensizliğini ve toplumda ki Amerikan karşıtlığını tırmandırmıştır.

ABD'nin Ekim 2001 Afganistan ve 20 Mart 2003 Irak müdahalelerinde Türkiye'nin bölgeye yakın oluşu, İncirlik Üssü'nün sağlamış olduğu kolaylık ile Türkiye'nin sivil ve askeri katkıları önemli yer tutmuş ve ittifak ilişkileri devam ettirilmiştir. 2003 yılının Mart ayına gelindiğinde ise yaşanan Tezkere Krizi, bu kez

ABD'yi hayal kırıklığına uğratmış ve buna bağlı olarak ABD'nin Türkiye'yi cezalandırdığı algısına yol açan Süleymaniye Baskını ile müttefik olarak görünen bir ülkenin neler yapabileceğini göstermiş, ilişkiler kopma noktasına dahi gelmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleri dışında diğer Müslüman ülkeleriyle de ilişkilerini geliştirmeye başlaması, Müslüman ülkeleri ile kurduğu olumlu diyaloglar ve Türkiye'nin bölge üzerinde artan imajı, Amerika açısından Türk- Amerikan ilişkilerinin önemli olduğunu da ortaya koymaktadır.

2009 yılında Obama'nın devlet başkanı olması ve ilk yurt dışı gezisinde Türkiye'yi tercih etmesi ilişkilerin yeni bir boyut kazandığını, iki ülkenin de bu dönemde yumuşak güce dayalı daha barışçıl hareket etmesi benzer diplomasi kanallarını önemsediklerini göstermiştir. Dış politika anlayışlarında benzerlikleri olan iki ülke de başka ülkelerin iç işlerine karışmamayı, diğer ülkeler ile iş birliği alanlarını genişletmeyi amaçlamışlardır. NATO'nun önemli bir üyesi olan Türkiye, zamanla Orta Doğu'da ABD açısından İsrail'in güvenliğinden ibaret olmamış, bölgesel sorunlara katkı sağlayabilecek bir ülke konumuna gelmiştir. Ermeni Soykırım iddialarının Kongre nezdinde kabul edilmesi Türkiye'nin uluslararası arenada yanlış tanıtılmasına sebebiyet vermiş, aktif ve etkin politika uygulamalarının önünde engel teşkil ederek imajının zedelenmesine yol açmıştır.

2015 yılının ortalarında PKK'nın yeniden terör eylemlerine başlaması, Türkiye'de ABD'nin PYD'ye yaptığı silah yardımlarının PKK'ya aktarıldığı inancını arttırmış ve bu durum dile getirilmeye başlanmıştır. PYD'ye yapılan yardımlar üzerine ilişkilerde gerginliğe yol açan bu durum, 2016 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ABD ziyaretinde ABD Başkanı Obama tarafından gerçekleştirilecek resmi toplantının iptal edilmesiyle ilişkilerin ne derece kötüleştiğini gözler önüne sermiş ve yine aynı tarihlerde 17- 25 Aralık operasyonlarında Reza Zarrab'ın ABD'de İran ambargosunu deldiği gerekçesiyle tutuklanması, Türkiye açısından güven bunalımını daha da derinleştirmiştir.

İki ülkenin uzun yıllar gerek bölgesel gerekse küresel çaptaki sorunlarda işbirliği içerisinde olması ilişkileri açısından ümit vaat etse de ABD, Türkiye'nin terör ile mücadelesinde çoğu zaman kayıtsız kalmıştır. ABD'nin Orta Doğu bölgesinde

yürüttüğü politikaların yansıması olarak Kürt gruplarının otorite boşluğundan faydalanması Türkiye'yi zora sokmuştur.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Acun, C. “Türkiye’nin Suriye Politikası 2015”, *Türk Dış Politikası Yıllığı*, Editör: Burhaneddin Duran, Kemal İnat, SETA Yayınları-64, Baskı:1, 2016.
- “Türkiye’nin Suriye Politikası 2014”, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2014*, Editör: Burhaneddin Duran, Kemal İnat, Ali Balcı, Ankara: SETA Yayınları-50, Baskı:2, 2016.
- Acun, C. , Keskin, M. *PKK’nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi: PYD –YPG*, SETA Yayınları/ Rapor, Baskı:2, 2017.
- Akalın, C. *ABD ve Türkiye-2 Yumuşama Yılları, Olaylar, Belgeler (1960- 1989)*, İstanbul: Kaynak Yayınları, Baskı:1, 2011.
- Arı, T. “Türk Dış Politikasının Ana Eksenin de Bir Değişiklik Yoktur”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*, Editör: Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer, Mehmet Yegin, Ankara: USAK Yayınları, Cilt:1, 2009.
- Yükselen Güç: Türkiye- ABD İlişkileri ve Ortadoğu*, Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayınları, 2010.
- Armaoğlu, F. *Türk- Amerikan İlişkileri: 1919- 1997*, İstanbul: Kronik Kitap, 2019.
- Balcı, A. *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, İstanbul: Alfa Yayıncılık, Baskı:3, 2018.
- Bayer, D. “ABD’nin Kıbrıs Politikasının Müttefiklik İlişkileri Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, Gazimoğusa: Atatürk Araştırmaları Merkezi, 2016.
- Best, A. , Hankimaki M. J. , Maiolo, Schulze, K. E. , *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, Editör: Gülben Salman, Soner Torlak, Çeviri: Taciser Ulaş Belge, Siyasal Kitap Evi, 2012.
- Buzoğlu, M. H. *Körfez Savaşı ve PKK*, Ankara Strateji Yayınları, No:1.
- Çakmak, H. “Recep Tayyip Erdoğan ve Dış Politika”, *Cumhurbaşkanları ve Dış Politika*, Editör: Haydar Çakmak, Ankara: Kripto Yayınları, Baskı:1, 2016.
- Çandar, C. “Türklerin Amerika’ya Bakışından Örnekler ve Amerikan Politikası”, *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Editör: Morton Abromowitz, Çeviri: Faruk Çakır, Nasuh Uslu, Ankar:Liberte Yayınları, Baskı:1 ,2001.

- Çetinkaya, G., Özhan, T. *İşgalin 6. Yılında Irak*, Ankara: SETA Yayınları IV, Baskı: 1, 2009.
- Çevik, A. *Ortadoğu Denkleminde Irak, Türkiye ve ABD*, İstanbul: Bengisu Yayınları:16, 2011.
- Demirci, R. S. “Suriye Krizinde Davetle Müdahale Sorunu”, *Suriye, Çatışma ve Uluslararası Hukuk*, Editör: Fatma Taşdemir, Ankara: Nobel Yayıncılık, Basım:1, 2016.
- Demirer, T. , Sarı, C. , Çevikarslan, S. “Irak Hamlesi...” , *ABD Saldırğanlığı Irak ve Ötesi*, Yayına Hazırlayan: Cahide Sarı, Ankara: Ütopya Yayınları, 2004.
- Duman, S. “Johnson Mektubunun Etkisiyle Türk Solu Üzerinde ki Etkisi”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, Gazimoğusa: Atatürk Araştırmaları Merkezi, 2016.
- Doster, B. “Turgut Özal ve Dış Politika”, *Cumhurbaşkanları ve Dış Politika*, Ankara: Kripto Yayınları, Baskı:1, 2016.
- Doyle, M., Ikenberry, G. J. “ Introduction: the End of Cold War, The Clasical Traditon and International Change”, *New Thinging In International Relations Teory*, Ed. Michael W. Doyle, G. John Ikenberry, West View Press, 1997.
- Erhan, Ç. “ABD ve NATO ile İlişkiler”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:1, Baskı:6, 2002.
- _____ , “Johnson Mektubunun Türk- Amerikan İlişkilerine Etkisi”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, Gazimoğusa: Atatürk Araştırmaları Merkezi, 2016.
- İşyar, Ö. G. *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler- Modeller- Örnekler- ve Karşılaştırmalı Dış Politikası*, Bursa: DORA Yayınları, Baskı:2, 2013.
- Karabulut, B. *Uluslararası İlişkiler, Kavramlar, Teoriler, Kurumlar*, Barış Kitap Evi, 2016.
- Kuloğlu, A. “Soğuk Savaş Döneminden Günümüze Ortadoğu’daki Gelişmeler ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri”, *Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliği*, Editör: Sedat Laçiner, Hacali Necefoğlu, Hasan Seli Özertem, Ankara: USAK Yayınları:24, 2009.

- Küçük, A. , Kuru, T. K. “Küresel ve Bölgesel Sistemde Devlet ve Devletdışı Aktörler”, *VIII. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi*, Editör: Tayyar Arı, Ferhat Pirinççi, Bursa: DORA Yayınları, Baskı:1, 2016.
- Küküçöğlü, Ö. , Koraş, F. “2000 Yılı Sonrası Türkiye’nin Ortadoğu Siyaseti”, *Türk Dış Politikası Son On Yıl*, Editör: Yelda Demirağ, Özlen Çelebi Ankara: Palme Yayınları, 2011.
- Laçiner, S. *Türkler ve Ermeniler, Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması*, Ankara: USAK Yayınları, Baskı:2, 2005.
- Mars, J. *Sırlar Operasyonu, Terör mü? Politika mı?* Çeviren: Pınar Bulut, İstanbul: Truva Yayınları, Baskı:1, 2005.
- Matiç, U. “Suriye’de Arap Baharının Etkileri”, *Arap Baharı Sonrası Ortadoğu Bölgesel Dönüşüm ve Reaksiyonlar*, Editör: Cüneyt Özşahin, Orhan Batır, İstanbul: Hiper Yayın- 487, Baskı:1, 2019.
- Oba, N. *Türk Dış Politikasının Yeni Etkinlik Aracı Dış Yardımlar*, Ankara: Nobel Yayıncılık, Baskı:1, 2018.
- Oran, B. “1945- 1960 Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:1 Baskı:6, 2002.
- Özkan, A. *Türkiye’de ki Amerika*, İstanbul: Emre Yayınları, 1993.
- Öztop, F. A. *Türk Dış Politikası Yapım Sürecinde Karar Birimlerinin Etkileri*, İstanbul: Gündoğan Yayınları:16231, Baskı:1, 2016.
- Sander, O. *Siyasi Tarih 1918- 1994*, Ankara: İmge Yayınevi, Baskı:23, 2013.
- _____, *Türk- Amerikan İlişkileri 1947- 1964*, Ankara: İmge Yayınevi, Baskı:1, 2016.
- Sarıer, D. E. “Kenan Evren ve Dış Politika”, *Cumhurbaşkanları ve Dış Politika*, Editör: Haydar Çakmak, Ankara: Kripto Yayınları, Baskı:1, 2016.
- Silleli, T. *Büyük Oyunda Türkiye- Irak İlişkileri*, İstanbul: IQ Kültür Yayıncılık, Baskı:1, 2005.
- Sönmezoğlu, F. *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945- 1991*, İstanbul: Der Yayınları, 2016.
- _____, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul: Der Yayınları, Baskı:4, 2010.
- Taflıoğlu, S. , Düğen, “T. Ahmet Necdet Sezer ve Dış Politika”, *Cumhurbaşkanları ve Dış Politika*, Editör: Haydar Çakmak, Ankara: Kripto Yayınları, Baskı:1, 2016.

- Tellal, E. “1960- 1980 SSCB ile İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:1, Baskı:6, 2002.
- Topur, T. *Dünya ve Türkiye- AB- Kıbrıs Üçgeni*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Türkmen, F. Kırılğan İttifaktan “Model Ortaklığa” : Türkiye- ABD İlişkileri, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
- Uslu, N. *Çatlak İttifak 1947’den Günümüze Türk- Amerikan İlişkileri*, Ankara: Nobel Yayıncılık, Baskı:1, 2016.
- _____, *Türk Dış Politikası yol Ayrımında, Soğuk Savaş Sonrası Yeni Sorunlar, Yeni İmkânlar ve Arayışlar*, İstanbul: Anka Yayınları, Baskı:1 2006.
- Yalçın, H. B. , Duran B. *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*, İstanbul: SETA Yayınları, Baskı:1, 2016.
- Zürcher, E. J. *Modernleşen Türkiye Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, Baskı:28, 2013.

MAKALE

- Akgün, M., Gündoğar, S. S. , Görgülü, A. “Zor zamanda Siyaset: İsrail- Türkiye İlişkileri”, *Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı Dış Politika Uygulamaları*, 2014.
- Akman, H. “Kıbrıs Cumhuriyeti İlanından Johnson Mektubuna Kıbrıs Sorunu (1960-1964)”, *Güneydoğu Araştırmaları Dergisi*, Sayı:22, 2012.
- Antunışık, M. B. “Ortadoğu ve ABD: Yeni Döneme Girilirken”, *Ortadoğu Etütleri*, Cil:1, Sayı:1, 2009.
- Arık, U. “Kıbrıs Krizi”, *EUL Journal of Social Sciences*, 2:1, 2011.
- Aydın, M., Özcan, N. A. , Kaptanoğlu, N. “Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak’ın Geleceği”, *TEPAV*, Baskı:1, 2007.
- Aziz, A. “1964 Yılında Kıbrıs Bunalımı ve Sovyetler Birliği”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:24, No:3, 1969,
- Baba, G., Karagül, S. “Türk Dış Politikasında Çok Tarafılığa Geçme Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi ve 1 Mart 2003 Tezkeresi”, *EUL Journal of Social Sciences*, III:I , 2012.
- Berkay, G., Yılmaz, Ş. “Savaşın Ardından: Amerika’nın Irak Politikası ve Türkiye’nin Konumu”, *Küresel Politika , Ekonomi ve Fikirler*, 2003.

- Babacan, A. “Ak Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 51, 2018.
- Başlamışlı, M. “Amerikan Belgelerine Göre 12 Mart Muhtırasına Giden Yolda Haşhaş Sorunu”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5(14), 2018.
- Benhür, Ç. “Stalin Dönemi Türk- Sovyet İlişkileri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:15, 2004.
- Benstein, B. J. “The Cuban Missile Crisis: Trading the Jupiters in Turkey?”, *Political Science Quarterly*, Vol:95-1, 1980.
- Çağlar, M. T. , Aksu, F. “Suriye Krizinde Aktörler, Uyuşmayan Talepler ve Çatışan Çözümler”, *International of Social Inquiry*, Cilt:12, Sayı:2, 2019.
- Çalışkan, B. “Küresel Bilek Güreşi: Uluslararası Güçlerin Suriye Politikası”, *İNSAMER, Analiz*:17, 2016.
- Demiryol, T., Pekşen, H. D. “Enerji ve Güvenlik Ekseninde Türkiye- Irak İlişkileri (1990- 2018)”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 2018.
- Derman, G. S. , Kurban, V. “Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, XVI/33, 2016.
- Deniz, T. “Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme”, *Doğu Coğrafya Dergisi*-29, 2014.
- Dursun, S. “Türkiye’nin Güvenlik Algılamasındaki Değişim: 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Dönem”, *ÇITAD*, VII/ 16-17, 2008.
- Erkan, B. Ü. A. , “Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasında ki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler*, Cilt:8, Sayı:1, 2010.
- Eroğlu, H. “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni Yaratın Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XVIII, Sayı: 4, 2002.
- Erol, M. S. Çelik, K. E. “ABD’nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği”, *ANKASAM/ Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 2018.
- Ertem, B. “12 Mart 1971 Askeri Müdahale Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971- 1974)”, *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, Yıl:8, Cilt:8, Sayı:14, 2018.

- _____, “Türk Siyasetinde Asker- Sivil İlişkileri(1960- 1971)”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:8, Sayı:16, 2016.
- _____, “Türkiye Üzerinde ki Sovyet Talepleri ve Türk- Sovyet İlişkileri (1939- 1947)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/11, 2010.
- Ertosun, E. “Turgut Özal’ın Ekonomi Odaklı Dış Politikası: Yunanistan’a Yönelik “ Zeytin Dalı” Diplomasisi Örneği”, *Bilge Strateji*, Cilt:8, Sayı:15, 2016.
- Feridunoğlu, İ. C. “Hürriyet Gazetesince 1964 Johnson Mektubu Sürecinde Kullanılan Dilin Milliyetçi Söylem Bağlamında Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”, *KSBD*, Yıl:9, Cilt:9, Sayı:2, 2017.
- Göçer, İ. , Çınar, S. “Arap Baharının Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu, Türkiye’nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkisi”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı:10, 2015.
- Gök, N. “Suriye Krizinin Türkiye’ye Yansımaları (2011- 2017)”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 8, 2019.
- Gülmez, N. , Tahancı, B. “Soğuk Savaş Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, XIV/28, 2014.
- Hasanov, E. “Mavi Marmara Sonrası Türkiye- İsrail İlişkileri”, *ORMER Perspektif Sergileri*, No:6, 2014
- İzmir, B. “İki Müttefik Bir Kriz: Türk- Amerikan İlişkilerinde Jüpiter Füze Krizi”, (*HUMANİTAS*), *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 2017.
- Karaca, K. “11 Eylül Sonrası Değişen ABD Dış Politikası ve Türkiye”, *Global Strateji Enstitüsü Dergisi*, Yıl:1, Sayı:3-4, 2005-2006.
- Karagül, S. “Ortadoğu’da İttifak İlişkilerindeki Dönüşüm: Arap Baharı Sonrası Kırılgan İttifaklar”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:5, 2017.
- Kavuncu, S. “1990’larda Türkiye- ABD İlişkilerinde SEİA ve ABD Yardımı”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cit:15, Sayı:1, 2013.
- Kişman, Z. A. , Aydın, H. “Soğuk Savaş Sonrası Ortadoğu Bağlamında Türk- Amerikan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme” *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, II/1, 2017.
- Kurt, V. “Özal’ın Dış Politikası: Uluslararası Siyaset, Değişim ve Süreklilik”, *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl:15, Sayı:55, 2018
- Küçükvatan, M. “Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye- Suriye Bunalımı”, *ÇITAD*, XI/ 23, 2011.

- Kolasi, K. “Soğuk Savaşın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:68, No:2, 2013.
- Molla, A. “Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye- ABD- NATO İlişkileri”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:7, Sayı:11, 2009.
- Nazmi, A. , Yılmaz, L. “Büyük Güçler Suriye Krizi ve Türkiye”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi İktisadi ve İdari Bilimler Sayısı*, Cilt:12, Sayı:2, 2014.
- Oğuzlu, T. “Arap Baharı ve Yansımaları”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt:3, Sayı:36, 2011.
- Oran, B. “Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti”, *Avrasya Dosyası Kuzey Irak Özel*, Cilt:3, Sayı:1, 1996.
- _____, “Türkiye’nin “Kuzeydeki Büyük Komşu” Sorunu Nedir? (Türk- Sovyet İlişkileri, 1939-1970), *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 25, Sayı:1, 1970.
- Pınar, L. “Gerçekliğin Çıkar ve Güvenlik Olgularına Yönelik Varsayımları Çerçevesinde 1 Mart Tezkeresi”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 2014.
- Pınar, L., Demirağ, H. “Türkiye’de Protokol Eğitiminin Yetersizliği”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:13, Sayı:2, 2018.
- Sandıklı, A., Semin, A. “Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”, *BİLGESAM/ Rapor No: 52*, 2012.
- Savrun, E. “Kıbrıs’ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtının Belgelerle Kısa Tarihi”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Cilt:4, Sayı:9, 2018
- Sever, A. “Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:52, Sayı:1, 1997.
- Şahin, G. “Türk Basınının 1964 Kıbrıs Olaylarına Bakışı”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt:6,Sayı:3, 2017.
- Taşlıgil, N. , Şahin G. “Tarihsel Süreçte Haşhaş (Papaver Somniferum L.) ve Afyon”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl:11, Sayı: XXXIV, 2018.
- Topal, C. “Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türkiye- ABD İlişkilerinde Ekonomik Yardımların Etkisi”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013.
- Topal A. H. “İsrail’in Gazze Ablukası ve Mavi Marmara Saldırısı”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt:32, Sayı:1, 2012.

- Ulutaş, U. “Diplomatik Normalleşme Türkiye- İsrail İlişkilerini Neler Bekliyor?”, *SETA Analiz*, Sayı: 167, 2016.
- Uslu, N. “Körfez Savaşı ve Amerika’nın Politikaları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:54, Sayı:4, 1999.
- Ünal, M. C. “Arap Baharı Sonrası Avrupa’da Komşuculuk Politikasının Geleceği”, *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt:16, No:2, 2017.
- Üren, M. “AK Parti İktidarı dönemi Türkiye- İsrail İlişkileri”, *Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi*, Rapor- No:10, 2011.
- Vatansever, M. “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:12, (Özel Sayı), 2010.
- Yeşilbursa, B. K. “Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası (1945- 1999)”, “Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi”, Sayı:8, 1999.
- Yılmaz, H. “Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları”, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1, 2017.
- Yılmaz, T. “Türkiye- İsrail İlişkileri: Tarihten Günümüze”, *Akademik Ortadoğu*, Cilt:5, Sayı:1, 2010.

TEZLER

- Bozkurt, İ. *Türk Kamuoyunda Amerikan İmgesi 1945-1980*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü, 2008.
- Çetinoğlu, A. N. *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye Açısından Türk – Amerikan İlişkilerinin “Düzen” ve “ Adalet” Kavramları Çerçevesinde Analizi: Irak Örneği*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, 2014.
- Önen Y. “ *Savaşa Hayır “ Demenin Birleştirici Gücü: “ Irak’ta Savaşa Hayır Koordinasyonu” Deneyiminin Türkiye’de ki Siyasal Kültüre Etkisi*, Doktora Tezi, Bilgi Üniversitesi Siyasal Bilimler, , 2015.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Atlıoğlu, Y. *Refik Hariri Suikastı*, TASAM, Şubat 2014, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/148/refik_hariri_suikasti_ve_suriye
- Ajans, T. H. Saldırı Bizim 11 Eylülümüz, 2010. , <https://www.ntv.com.tr/turkiye/alacaklik.THfg8BWJ0EuN5ZlngF8edA>

- Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Tarihi Perspektif*, <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/tarihi-perspektif/>
- BBC News, 2015. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150424_obama_1915
- Cavlak, C. *Türkiye'nin Suriye Sorunu ve İç Savaşın Türkiye'ye Etkisi*, <http://www.tuicakademi.org/turkivenin-suriye-sorunu-ve-ic-savas-in-turkiyeve-etkisi/>, 2018.
- Derman, G. S. *Ermeni Diasporası'nın Türkiye- ABD İlişkilerine Etkisi*, (Marmara Üniversitesi, Türkler ve Ermeniler), <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/ermeni-diasporasinin-turkiye-abd-iliskilerine-etkisi/>
- Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şube Bülteni, 2007. http://www.emo.org.tr/vayinlar/dergi_goster.php?kodu=454&dergi=5
- Ertosun, E. Dış Politikada Özallı Yıllar: 1983- 1993, (<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/GÖKTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELESİ'NDE-KRİZ-SÜRECI- VE-TÜRKİYE-1964-1974.pdf>)
- Göktepe, C. *Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye (1964- 1974)*, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/GÖKTEPE-Cihat-KIBRIS-MESELESİ'NDE-KRİZ-SÜRECI- VE-TÜRKİYE-1964-1974.pdf>
- Gürses, Ü. *Haşhaş Ekimi Krizi*, Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri, <http://tdpkrizleri.org/index.php/1972-1973-hashes-krizi>
- Hürriyet Gazetesi, 2003. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkivenin-dort-bir-vaninda-savasa-havir-gosterileri-122734>
- Karaçoban, R. 1 Mart Tezkeresinden Bugüne Türkiye'nin Kuzey Irak Politikaları IV. Baskı:1, 2009. <http://tlck.org.tr/wp-content/uploads/2018/09/2cilt-4tlck2015.pdf>
- Kavuncu, S. 1980'lerde Türkiye- ABD İlişkilerinde Bir Sorun: Ermeni Karar Tasarıları, Ermeni Araştırmaları, Sayı:23- 24, 2006, <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=480>
- NTV, Haziran 2010. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/alcaklik.THfg8BWJOEuN5ZlmgF8edA>

- Onulduran, E. *Yakın Dönem Türk- Amerikan İlişkileri*, BİLGESAM, http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-8-2014062428turkiyenin_vizyonu04.pdf
- Örmeci, O. 50. *Yılında Küba Füze Krizi*, (<http://politikaakademisi.org/2012/06/28/50-yilinda-kuba-fuze-krizi/>)
- Pew Research Center, <https://www.pewresearch.org/global/2007/03/14/americas-image-in-the-world-findings-from-the-pew-global-attitudes-project/>
- Pew Research Center, <https://www.pewresearch.org/global/2007/03/14/americas-image-in-the-world-findings-from-the-pew-global-attitudes-project/>
- Pew Research Center, <https://nationalinterest.org/article/all-the-worlds-a-stage-americas-image-in-the-muslim-world-2082>
- Sabah Gazetesi, Arşiv, 22 Eylül 2006. , <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/09/22/siy107.html>
- Sandıklı, A. *Türkiye- İsrail İlişkileri Dibe Vurdu*, BİLGESAM, 2011. <http://www.bilgesam.org/incele/1152/-turkiye-israil-iliskileri-dibe-vurdu/#.XkRzcTIzbIV>
- Sputnik Türkiye, 2015. <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201504241015164022/>
- TBMM, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunthmmc050/kanuntbmmc050/kanuntbmmc05000812.pdf
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi ve BM Müzakerelerinin Başlangıcı*, http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Belgeler, Sayı:16, 1966. <http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1966-savi-16-27.pdf>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye- İsrail İlişkileri*, <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/tarihi-perspektif/>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı:10, Ekim 1984, <http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1984-1985-savi-10-18.pdf>

T.C. Resmi Gazete, 1 Temmuz 1974 Pazartesi, Sayı: 14932.
https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14932_1.pdf

The National Interest, 2008. <https://nationalinterest.org/article/all-the-worlds-a-stage-americas-image-in-the-muslim-world-2082>

TMMOB Bülteni, 2003. , <https://www.tmmob.org.tr/yayin/ocak-subat2003>

Uysal, A. *Irak İşgali ve Doğurduğu Yaralar*, 2018. <https://www.timeturk.com/irak-iscali-ve-dogurdugu-yaralar/haber-872786>

Yılmaz, M. A. Türkiye'nin Demokratikleşme Yada Gericileşme Süreci- VII.
<http://www.anafikir.gen.tr/turkiye-nin-demokratiklesme-ya-da-gericilesme-sureci-vii-mehmet-ali-yilmaz>

YAZILI BASIN ARŞİVİ

Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mart 2003- 3 Haziran 2010.

Hürriyet Gazetesi, 1 Mart 2003- 1 Haziran2010.

Yeni Şafak Gazetesi, 1 Mart 2003- 5 Haziran 2010.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. ABD'ye Karşı Değişen Olumlu Görüşler

Tablo 2. ABD Liderliğinde Terör İle Mücadeleye Verilen Destek

Tablo 3. ABD'nin Zedelenen İmajı

ÖZGEÇMİŞ

03.05.1993 yılında Edirne/ Keşan'da doğdu. Orta öğrenimini Gelibolu/ Evreşe'de, lise öğrenimini Edirne'de bitirdi. 2012 yılında Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler programına başladı, Haziran 2017'de mezun oldu. 2018 yılında Karabük Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı.